

Univerzita Palackého
Filozofická fakulta
Katedra historie

Václav Kolomazníček

**Zaniklé středověké osady na Holštejnském
panství**

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Pavel Šlézar Ph.D.

Údaje o bakalářské práci studenta

Studijní obor: Archeologie

Osobní číslo: F140558

Název práce: Zaniklé středověké osady na Holštejnském panství

Název v angličtině: Defunct mediaval village on the Holstein estate

Anotace: Práce je zaměřena na zaniklá lidská sídla v prostoru bývalého Holštejnského panství na Dražanské vrchovině. Cílem práce je především sumarizovat poznatky o zaniklých středověkých osadách. V práci budou revidovány poznatky z dlouhodobé prospekce E. Černého, včetně artefaktových pramenů. Práce je doplněna o výsledky vlastní prospekční činnosti (povrchový sběr, metody tzv. krajinné archeologie apod.). Přihlédnuto je zde také k metodám dálkového průzkumu Země a geograficko-informačním technologiím. Výsledky práce budou komparovány s dosavadními výsledky ostatních vědních disciplín, zejména historiografie.

Anotace Anglicky: Work will focus on defunct human settlements in place of the former Holstein estate on Dražanská vrchovina. The aim of the work is summarize the knowledge of the defunct medieval settlements. In work will revise knowledge from years of prospecting E. Černý, including artifact sources. The results will be complement from mine prosperous activities (surface collection, methods of landscape archeology). Methods shall be taken into account of remote sensing and geo-information technologies. Work results will compar with the results of others disciplines, especially historiography.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci vypracoval samostatně a v seznamu pramenů a literatury uvedl veškeré použité informační zdroje.

Ve Vysočanech dne 11. 8. 2017

Děkuji mému vedoucímu diplomové práce PhDr. Pavlu Šlétzarovi Ph.D., za ochotu, věcné připomínky a hlavně obrovskou trpělivost při zpracování této práce. Dále bych chtěl poděkovat všem, kteří mi poskytli informace k tomuto tématu.

OSNOVA:

1. Úvod.....	8
2. Vymezení prostoru Dražanské vrchoviny.....	9
3. Postup práce.....	10
4. Stav výzkumu středověkých osad.....	11
4.1 Svídna.....	12
4.2 Pfaffenschlag.....	13
4.3 Kravín.....	14
4.4 Mstěnice.....	15
4.5 Bystřec.....	16
4.6 Konůvky.....	16
5. Ervín Černý.....	17
6. Vrcholně středověká osada.....	18
6.1 Typy středověkých osad.....	19
6.1.1 Lesní lánové vsi.....	20
6.1.2 Silniční vsi.....	20
6.1.3 Návesní vsi.....	20
6.2 Definice zaniklé středověké osady.....	21
7. Povrchový průzkum se zaměřením na zaniklé osady.....	21
7.1 V lesích.....	22
7.2 Na pastvinách a lukách.....	23
7.3 Na polích.....	23
7.4 Ve vesnicích.....	23
8. Holštejnské panství.....	24
8.1 Páni z Holštejna a vznik rodového dominia.....	26
8.2 Důvody osídlení.....	27
8.3 Etnicita osídlení.....	28
8.4 Doba trvání středověkých panství na holštejnském panství.....	30
9. Zaniklé středověké osady na Holštejnském panství – severní část.....	31
9.1 Holštejn.....	31
9.2 Bohdalůvka.....	34
9.3 Husko.....	36
9.4 Svatoňůvka.....	39
9.5 Vaňkouš.....	41
9.6 Existující vesnice v severní části holštejnského panství.....	43
10. Zaniklé středověké osady na Holštejnském panství – jižní část.....	47
10.1 Schreynern.....	47
10.2 Podomí.....	49
10.3 Hamlíkov.....	50
10.4 Rohrbach.....	52
10.5 Budkovany.....	53
10.6 Bystřec.....	54
10.7 Existující vesnice v jižní části holštejnského panství.....	57

11. Vesnice neznámého jména a nepřesně lokalizovatelná osada na holštejnském panství.....	60
12. Nová lidarová technologie.....	62
13. Cesty na Holštejnském panství.....	63
14. Závěr.....	65
15. Literatura.....	68
16. Použité prameny.....	72
17. Internetové zdroje.....	72
18. Seznam příloh.....	73
19. Obrazové přílohy.....	77
20. Fotogalerie.....	88

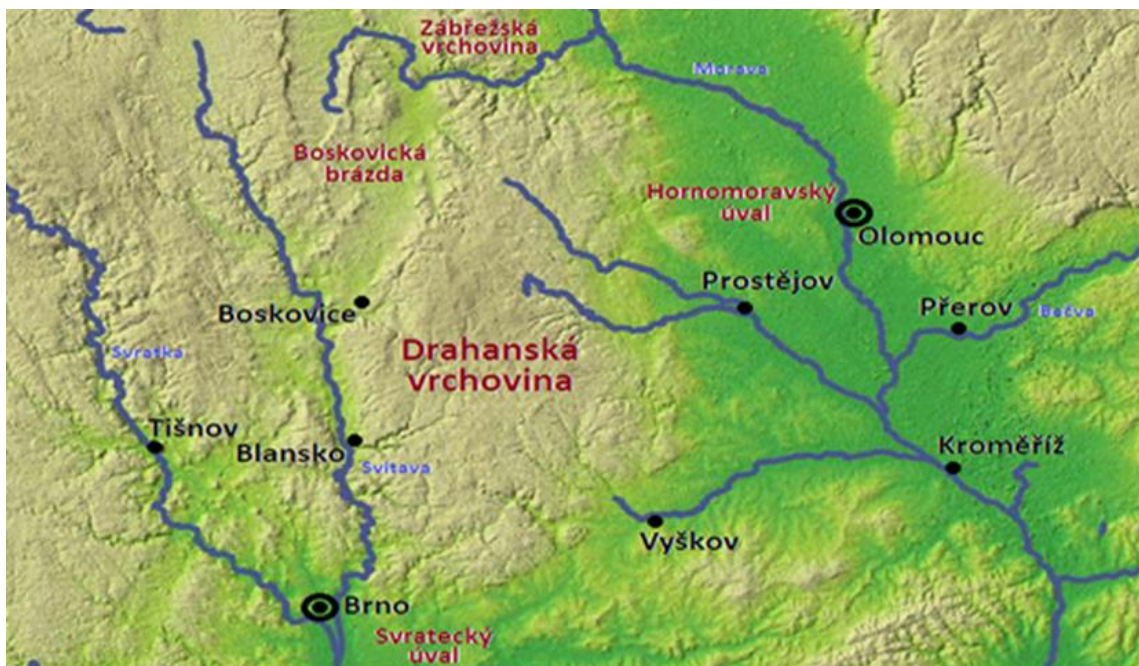
1. Úvod

Celá oblast Dražanské vrchoviny patří mezi nejprobádanější území v českých zemích, co se týče zaniklých středověkých vsí. Hlavním průkopníkem, který se zasloužil o výzkum těchto vesnic, se stal Ervín Černý, který zde v letech 1953–1990 objevil a prozkoumal 61 zaniklých středověkých osad. V této práci bych se chtěl především zaměřit na zaniklá lidská sídla v prostoru holštejnského panství na Dražanské vrchovině a navázat na výzkumy E. Černého s cílem shrnout a porovnat poznatky o zaniklých středověkých osadách z dlouhodobějšího časového horizontu, včetně artefaktových pramenů. Především bych se chtěl zaměřit na rozdíly stavu archeologických lokalit. Jak se změnila místa zaniklých osad od doby, kdy byla zjištěna jejich poloha. Pokud jsou na těchto místech ještě dnes patrné reliktů staveb, anebo zda byly pohlceny zemědělskou, nebo jinou lidskou aktivitou. Velmi důležité je vytvoření fotodokumentace zkoumaných lokalit, která by mohla do budoucna posloužit jako porovnávací materiál pro další výzkumy. Otázkou je, zdali tyto lokality budou zachovány pro budoucí badatelé, nebo budou zcela zničeny postupující mechanizovanou prací (lesní těžbou, povrchovými doly, zemědělskou nebo stavební činností). V práci bych chtěl zohlednit i vlastní prospekční činnost, které se v současné době věnuji v severní části okresu Blansko v okolí mého bydliště, ve vesnici Vysočany, která se skládá ze dvou částí – Molenburku a Houska. Právě název Housko je památkou na středověkou ves Husí, která zde stávala nedaleko a byla podnětem k mému bádání a sbírání poznatků o těchto zaniklých vesnicích. V nejbližším okolí Vysočan, v okruhu cca 5 km, se nachází celkem 17 původně založených středověkých vsí. Z toho je 11 zaniklých. Dnes na stejné rozloze leží 9 vesnic. Že nám stopy po těchto archeologických lokalitách mizí před očima, můžeme porovnat například na lokalitě zaniklé osady Husí. Ještě v 50. letech minulého století zde byly stopy po staveních v podobě okrouhlých vyvýšenin a tyto vyvýšeniny byly až půl metru vysoké o průměru 5 až 7 metrů (Černý 1979, 56). Dnes jsou již tato místa bohužel rozorána a srovnána, takže podobu středověké obce lze vyčíst pouze ze starších materiálů a dokumentů.

2. Vymezení prostoru Dražanské vrchoviny

Předložená práce se věnuje krajině Dražanské vrchoviny, která vytváří souvislou jednotku se Zábřežskou vrchovinou, zatímco další jednotky v okolí jsou rovinné. Jde o Hornomoravský úval sousedící s Dražanskou vrchovinou na východě, Svrateckým úvalem na jihu a západní hranici tvoří od jihu úzké údolí, kterým protéká řeka Svitava. Severozápadní hranici tvoří Boskovická brázda, nazývaná také „Malá Haná“. Území Dražanské vrchoviny bylo od paleolitu až po současnost osídleno lidmi velice nerovnoměrně. Stablně je osídlena až od vrcholného středověku, zatímco v pravěku a raném středověku byla buď neosídlená nebo jen enklávovitě osídlená. Výjimku tvořily jeskynní lokality, které jsou ale velmi specifické a v zásadě se odlišují od lokalit v otevřené krajině.

Dražanská vrchovina je geomorfologický celek v Brněnské vrchovině na střední Moravě, rozprostírající se na ploše 1 183 km², s průměrnou výškou 463 m n. m. Členitá vrchovina s pestrou geologickou stavbou je tvořena zejména sedimenty dražanského kulmu. Výrazným geologickým rysem Dražanské vrchoviny jsou devonské a karbonské vápence, z nichž je vyvinuta největší krasová oblast v České republice, Moravský kras (Kettner 1970, 261). Nejvyšším bodem jsou Skalky, které dosahují 735 m n. m., a nachází se ve východní části vrchoviny. Je nazvána podle městyse Dražany na Prostějovsku, který je nejvýše položenou obcí její východní části. Celá východní strana Dražanské vrchoviny je odvodňována řekou Moravou a západní strana řekou Svitavou.

Obr. 1. Dražanská vrchovina (zpracoval V. Kolomazníček).

Drahanská vrchovina leží v klimatické oblasti mírně teplé, mírně vlhké, vrchovinné. Atmosférické srážky se zde pohybují v rozmezí 616 až 711 mm za rok (nejvíce prší v červenci, nejmenší srážky jsou v únoru a březnu). Ve vegetačním období je průměrná teplota 12,5 °C. Průměrné datum prvního mrazu je podle stanice Konice (450 m n. m) 11. října, na jaře se poslední mrazíky objevují kolem 10. května. Podle stanice Protivanov převládá jihozápadní směr větru, maximální rychlost větru je 17 m/s (61 km/h), na jeden měsíc připadají průměrně 2 až 3 klidné dny. Roční průměrná teplota se pohybuje cca 6,5 stupňů C (Svoboda 1972, 4–5).

3. Postup práce

Cílem práce je, zrevidovat současný stav zaniklých středověkých osad (dále jen ZSO) na Holštejnském panství. Svou prospekční činnost vykonávám především v severní části této oblasti v okolí svého bydliště. Jedná se o ZSO Husí, Bohdalůvku, Holštejn, Vaňkouš a Svatoňůvku. Každá ZSO je důkladně popsána s příloženou podrobnou lidarovou mapkou. V obrazové příloze jsem kresebně zpracoval vybraný keramický materiál z těchto zaniklých sídel a doplnil jsem je o fotodokumentaci.

Ke každé zaniklé středověké osadě byla vytvořena jednoduchá orientační tabulka. Ta obsahuje např. původní názvy obce s datací, první a poslední písemnou zmínku, uložení nálezů, pokud zde byl proveden archeologický výzkum, kým byla vesnice objevena atd. Přibližný rozsah časového úseku trvání osad není přesně znám ani u jedné osady Holštejnského panství (Černý 1992, 127). Proto jsem se opíral v první řadě o archeologické datování nalezené keramiky, méně často o časové údaje z historických pramenů. Zmíněný byl typ vesnice: jaká byla její rozloha a předpokládaný počet usedlostí, zda tu byl umístěný kostel, které stavby se nacházely mimo hranice sídla (mlýn, pece, lom, rybník), celkovou výměru plužiny a zda byla vesnice obývána většinovým českým, nebo německým obyvatelstvem. Všechny lokality ZSO jsou zařazeny do současného územně správního uspořádání (katastr obce, okres, kraj) a zaměřeny podle GPS souřadnic, který je na každé lidarové mapce označen značkou s popiskem.

Dalším bodem mého zkoumání, bylo zrevidování nalezeného materiálu z lokalit Holštejnského panství. Kde se nachází, jak byly zpracovány atd. Nezbytnou součástí práce

byly návštěvy v okolních muzeích zkoumaného území a v Archeologickém ústavu Akademie věd ČR v Brně. V muzeu v Blansku se nachází keramický materiál z městečka Holštejna. V Prostějově jsou uloženy fragmenty keramiky se ZSO Vaňkouš a Svatoňůvka. Ve Vyškově a v Boskovicích nejsou žádné materiály z těchto lokalit. Velká část materiálu se nachází v Archeologickém ústavu Akademie věd ČR v Brně, kde se zpracovává. Dostupné nalezené materiály z těchto institucí jsem roztřídil, zpracoval a provedl kresebnou rekonstrukci. Co se týče keramického materiálu, věnoval jsem se v této práci spíše jen jeho základnímu přehledu.

4. Stav výzkumu vrcholně středověkých osad

Výzkum zaniklých středověkých osad a jejich jednotlivých usedlostí probíhá v celé Evropě v různé míře intenzity výzkumu. Je to způsobeno především odlišným zájmem o výzkum středověké vesnice v různých částech Evropy. Například v Řecku, Itálii či Španělsku byl zahájen teprve nedávno a v jiných zemích se výzkum zaměřil výhradně na raně středověké, nebo vrcholně středověké období (Vařeka 2004, 15). Počátky studia o zaniklých středověkých osadách na Moravě spadají do počátku let 19. století. Průkopníkem těchto prací na Moravě byl místopisec Řehoř Volný (Kutnar – Marek 1997, 1065). Dalším průkopníkem těchto objevů byl František Augustin Slavík, který své bádání založil především na studii pramenů, zejména zemských desk a lánských rejstříků (Nekuda 1961, 7). Historické údaje o vesnicích a jejich obyvatelích se dostávaly do písemných pramenů tehdejší středověké doby jen málokdy. Jestliže k tomu došlo, pak jen z důvodu, že bylo nutné evidovat různé údaje spojené s povinnostmi stanovenými vrchností (Čechura 2012, 251; Klápště 2014, 31). Další záznamy o středověkých osadách, jsou známé z písemných pramenů při prodejkách, nebo výměnách statků či polností, kam mohly být tyto údaje zaznamenány i dodatečně (Papajík 2007, 22), což komplikuje přesné datování vzniku vesnice. Jedinou pomůckou pro zjištění založení osady, je absolutní datace archeologických pramenů, především keramických zlomků, které nám velmi přesně zjistí období trvání vesnice i před první písemnou zmínkou (obr. 14, 15). Tyto výzkumy ZSO nám podstatně zdokonalily naše poznání keramické produkce. Stěžejním dílem pro studium středověké keramiky je práce V. Nekudy a K. Reichterové *Středověká keramika v Čechách a na Moravě*, z druhé poloviny minulého století (Nekuda – Reichertová 1968). Zjišťováním vývoje a chronologie keramiky se V. Nekuda zabýval i v následných pracích, z nichž jsou významné publikace o níže zmíněných vesnicích Pfaffenschlagu a Mstěnicích (Nekuda 1975; 1985; 2000; Nekuda –

Nekuda 1997). Dalšími významnými badateli, kteří se zabývali zpracováním keramického materiálu nalezeným na lokalitách ZSO je např. L. Belcredi (2006), který monograficky zpracoval Bystřec a v rámci toho se věnoval i keramice. Keramický materiál ze ZSO Koválov zpracovala Měchurová (1997). J. Unger se zabýval vyhodnocením základních chronologických horizontů středověké keramiky jižně od Brna kolem soutoku řeky Jihlavy a Svratky (Unger 1984). Brněnskou keramiku zpracovali ve své práci R. Procházka a M. Peška, kteří se zabývali základním vyhodnocením vývoje a stavu bádání o moravské keramice mladší doby hradištní a vrcholného středověku (Procházka – Peška 2007).

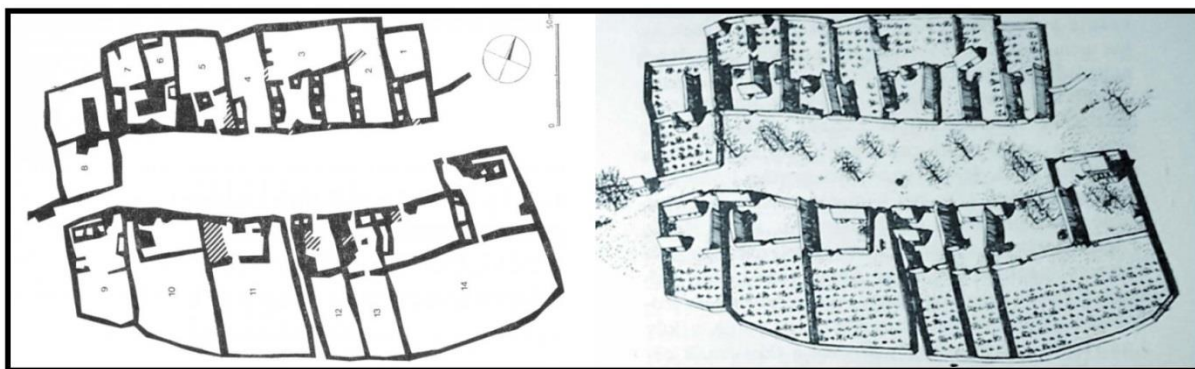
Dalším stupněm vývoje archeologického studia středověké vesnice je zkoumání jader dosud existujících vesnic středověkého původu. Dosavadní výzkumy prokázaly, že současné domy stojí v místech původních stavení, nebo se s částí překrývají a zaznamenány byly pouze dílčí posuny v podélné a příčné ose (Nováček – Vařeka 1997, 432–433).

Prvními badateli, kteří zahájili odkryvy zaniklých vesnic, je v Čechách Z. Smetánka a na Moravě V. Nekuda a E. Černý (Dudková – Orna – Vařeka 2008, 6). Jedná se o lokality, které byly plánovitě vysazené ve druhé polovině 13. – 13./14. století na dříve neobydleném území, nebo navazující na starší sídlištní tradici (Vařeka 2004, 238). Opomenout nelze také Z. Měřinského, který kromě archeologického bádání rozšiřuje poznatky o historické a historicko-geografické směry (Černý 1992, 7). Dlouhodobá pozornost byla věnována pozdně středověkým vsím na Tábořsku, kde na výzkumy Z. Smetánky z 60. let navázal v 80 letech minulého století R. Krajíc (viz 4.3), který se jimi stále zabývá. Problematikou studia venkovského prostředí, konkrétně jeho hospodářských a sídelních aspektů se zabývá Klír (2008). Jako zdroj konkrétních poznatků byly zvoleny enklávy zemědělsky marginálních půd.

4.1 ZSO Svídna

Mezi nejznámější prozkoumané ZSO v Čechách patří Svídna ve Středočeském kraji. Tato lokalita se nachází v nadmořské výšce 418–424 m n. m. a podle Z. Smetánky (1988, 44) jde o území, které se nachází těsně nad bodem, který je historicky považován za hraniční při osidlování sídelních ploch od těch méně příznivých (obr. 10). První přímá písemná zmínka o vsi pochází z roku 1382 (Smetánka 1969,619). Jedná se o dvouřadou vesnici návesního typu se 13 usedlostmi se štítově orientovanou zástavbou. Průzkum vesnice započal v roce 1966, kdy byly odkryty tři usedlosti (Vařeka 2004, 241). U těchto usedlostí se jako u prvních v Čechách dokázalo prokázat, že měli celou nebo větší část kamenné konstrukce (Smetánka

1969, 620). V roce 1967 zde započal geodeticko-topografický průzkum zaměřený terénních relikvů a od následujícího roku 1968 zde započaly a probíhaly různé prospekční práce, především geofyzikální průzkum, geobotanické a fosfátové analýzy (Smetánka 1969, 625). Archeologické prameny datují počátky vsi od 13. století (popř. 13./14. století), především díky výskytu fragmentů keramického materiálu, na kterém se objevuje ještě stará technologická tradice hruběji ostřené, silnějšího, vrstevnatě vypáleného střepu (Smetánka 1988, 113). Vesnice byla pozvolně a plánovitě opuštěna na přelomu 15. a 16. století. Hlavním pramenem poznání je výskyt vnitřní olovnaté polevy na některých zlomcích a především nepřítomnost tzv. „selské“ keramiky („berounské“), v této oblasti, která je pro ni typická od konce první poloviny 16. století (Smetánka 1988, 113–114).

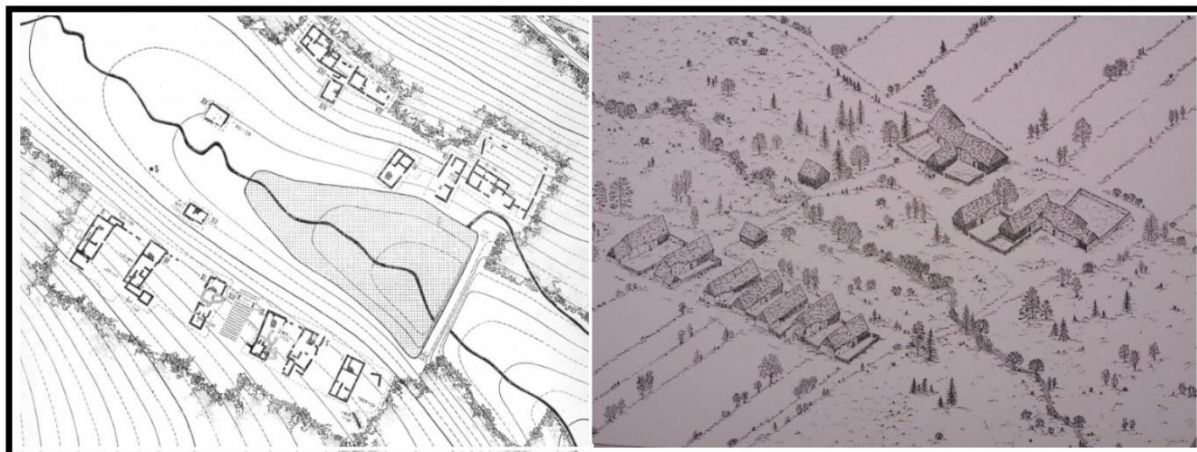

Obr. 2. Půdorys a rekonstrukce ZSO Svídna. Podle: (Pešková 2017).

4.2 ZSO Pfaffenschlag

V Jihočeském kraji v katastru obce Slavonice leží ZSO Pfaffenschlag systematicky zkoumaná v letech 1960–1971. Je datována do 2. poloviny (konce) 13. – 1. poloviny 15. století. Tato vesnice byla jako první podrobena celoplošnému, systematickému a dlouhodobému archeologickému odkryvu. Vedením byl pověřen V. Nekuda z Moravského muzea v Brně (Nekuda 1975, 5). Jedná se o dvouřadou lánovou ves tvořenou 16 domy, která vzniká v místech staršího sídliště řazeného do přelomu 11./12. století, ze kterého se podařilo zachytit 7 zahloubených staveb a další objekty (Nekuda 1975, 35, 156; k tomu kriticky Klír 2008, 174–175). Při archeologickém průzkumu byla využita řada přírodovědných metod (palynologie, rozbor rostlinných zbytků, zvířecích kostí apod. Pylovou analýzou bylo zjištěno, že původní obyvatelé zde pěstovali především pšenici, žito, pohanku a další pěstované plodiny (Vařeka 2004, 252). Vesnice podle archeologických nálezů zaniká v první, nebo

ve druhé čtvrtině 15. století, což nám dokládají především nálezy keramiky s polevou a další nálezy z tohoto zánikového horizontu (Nekuda 1975, 156). Důvodem zániku byl podle archeologického výzkumu silný požár, zapříčiněný právě probíhajícími husitskými válkami. Vesnice už nebyla poté osídlena a jako hlavní důvody k opuštění lokality jsou uváděny zejména špatné půdní podmínky (Nekuda 1975, 157). Vesnice leží ve vyšší nadmořské výšce, což má za následek zřejmě horší kvalitu obdělávané zeminy. Nese podobné znaky zániku jako většina ZSO na Holštejnském panství.

Obr: 3. Půdorys a rekonstrukce ZSO Pfaffenschlag. Podle: (Pešková 2017).

4.3 ZSO Kravín

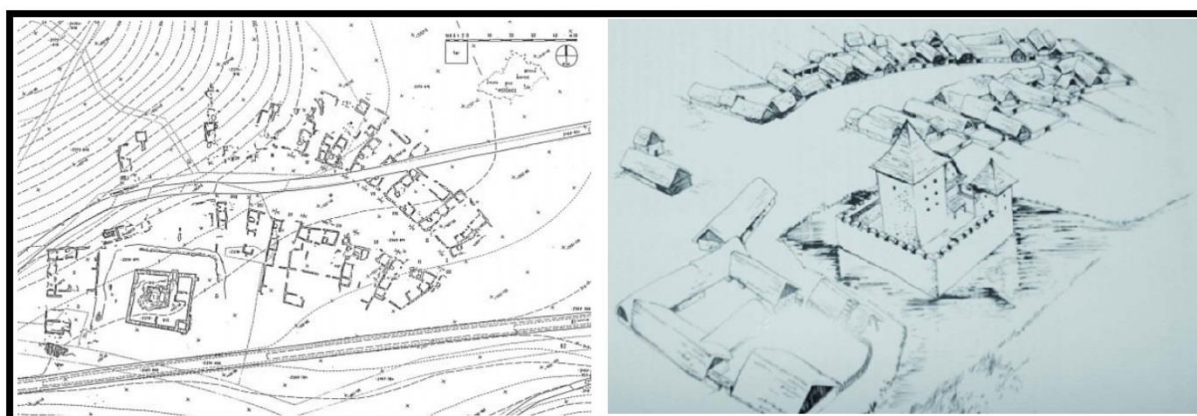
V Jihočeském kraji na Táborsku započala v 60. letech dokumentace reliéfních tvarů a odkryvy k zaniklé pozdně středověké vesnici Kravín (k. ú. Turovec) s rozptýlenou zástavbou s více jak třiceti objekty na 5 ha (Krajíc 1983, 101–104). Bylo detekováno několik zahluobených staveb a náznak jedné nadzemní zástavby datované do 1. poloviny 15. století (Vařeka 2004, 243). ZSO Kravín se nachází v k. ú. Turovec, okr. Tábor a jedná se o jednu ze zaniklých „husitských“ vesnic. V roce 1964 zde provedl Z. Smetánka povrchovou prospekci lokality (Smetánka 1965, 672) a od následujícího roku zde probíhal systematický archeologický výzkum rozdělený do čtyř časových etap. Pod vedením Z. Smetánky v letech 1965–1967, M. Drdy v roce 1973, Z. Smetánky a R. Krajíce v roce 1980 a v letech 1980–1981 R. Krajíce (Krajíc 1983, 101). Celkově bylo odkryto 9 objektů, z toho 2 studny, 1 pec, 4 zahluobené a 2 povrchové stavby (Krajíc 1983, 105).

Souběžným terénním průzkumem bylo v okolí zjištěno dalších šest středověkých vesnic (Kavčí, Leština, Lipí, Potálov, Strakačov, Smolín) a později byly detekovány relikty objektů

u ZSO Chrbonín. U vesnic Kavčí a Potálov byl stejně jako u Kravína proveden systematický velkoplošný archeologický výzkum (Krajíc 1984, 49). S archeologickými pracemi započali pracovníci Archeologického ústavu ČSAV Praha (Smetánka 1965).

4.4 ZSO Mstěnice

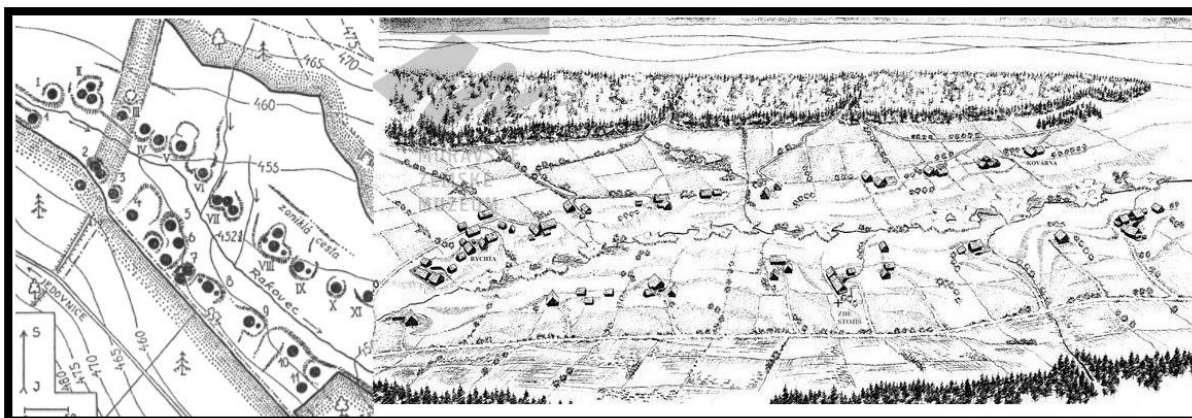
Rozsahem největší terénní výzkum, probíhá od roku 1959 na katastru obce Hrotovice v kraji Vysočina. Vedoucím pracovníkem byl V. Nekuda a od roku 1987 R. Nekuda (Nekuda R. – Nekuda V. 1997, 7). Tento archeologický výzkum trval téměř 40 let. První písemná zmínka je z roku 1353, která zmiňuje mstěnickou tvrz, na které je doložen nižší šlechtic Mikuláš ze Mstěnic (Nekuda 1985a, 177). Tato vesnice s názvem Mstěnice, je archeologicky datovaná již do 2. poloviny 13. století a přímo navazuje na starší osídlení raně středověkého sídliště z 8. století (Nekuda R. – Nekuda V. 1997, 9–10). Získává pravidelný tvar a z hlediska půdorysného uspořádání ji řadíme do skupiny typově vyhraněných návesních vsí (Nekuda R. – Nekuda V. 1997, 75). Tvoří ji 17 usedlostí a tvrz s režijním dvorem, hrádek a dvě předsunutá opevnění datované do pozdního středověku (Vařeka 2004, 249). Na usedlostech stály již celo-kamenné domy, nebo měly alespoň kamenné základy s roubenou konstrukcí stěn. Domy byly trojdílné půdorysné konstrukce, ale vyskytovala se i dvoudílná dispozice. Dále se na usedlostech nacházely také chlévy, stodoly, oborohy, a kolny (Nekuda R. – Nekuda V. 1997, 53–54). Tvrz byla zachována na západní straně. Od ní byl oddělen panský dvůr. Poslední zmínka o vsi pochází z roku 1490, kdy je uváděna v zemských deskách již jako pustá (Nekuda 1985a, 183).

Obr: 4. Půdorys a rekonstrukce ZSO Mstěnice. Podle: (Pešková 2017).

4.5 ZSO Bystřec

Další zaniklou vesnicí, na které byl proveden archeologický výzkum, je Bystřec v katastru Jedovnice v okrese Blansko v Jihomoravském kraji. První písemná zmínka o vsi pochází z roku 1349, kdy je v ZDB pod názvem „Merhlinslag“ uvedena jako součást Holštejnského panství (Belcredi 2006, 15). Lokalita osady byla objevena a povrchově zkoumána E. Černým (1992, 34–37) a poté systematicky zkoumána od roku 1975 až do roku 2005. Výzkum započal V. Nekuda (1976) a poté převzal a dokončil L. Belcredi (např. 1987; 1997; 2006). Vesnice byla lokována v polovině 13. století, kdy bylo v mělkém a širokém údolí na pravém břehu rozměřeno 7 usedlostí. Jednalo se o krátkou dvouřadou lánovou ves, která se postupně se rozrostla na 22 usedlostí. Více v kapitole 8.6 jižní část Holštejnského panství.

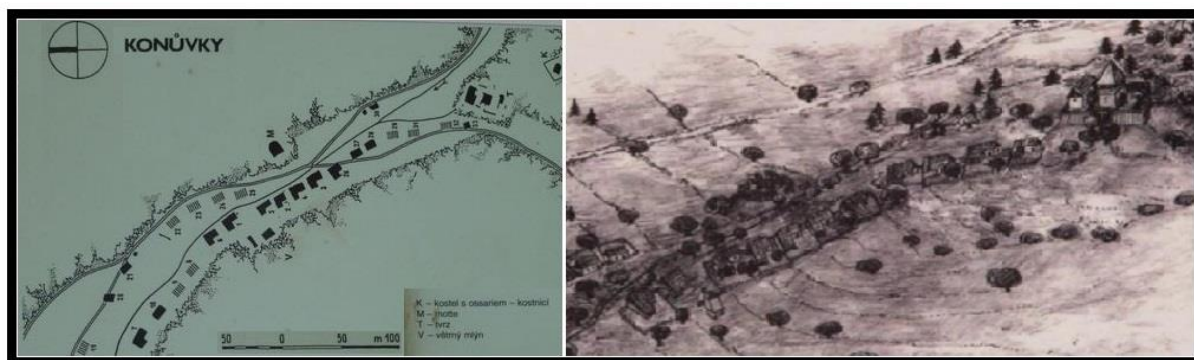

Obr: 5. Půdorys a rekonstrukce ZSO Bystřec. Podle (Belcredi 2006).

4.6 ZSO Konůvky

ZSO Konůvky se nachází v k.ú. Heršpice v okrese Vyškov. Od roku 1960 byla tato lokalita archeologicky zkoumána D. Šaurovou (1971a). Po její smrti v roce 1982 výzkum skončil, avšak zpracování výzkumu dokončila a později souhrnně publikovala Z. Měchurová (1997). První zmínka o vsi pochází z roku 1365 (Měchurová 1997, 12–13), ale archeologicky je datována již začátek 13. století, což potvrzuje nalezená tuhová keramika a ostruh s bodcem (Měchurová 1997, 148). Jednalo se zřejmě o krátkou dvouřadou lesní lánovou ves. Celkem bylo v lučním terénu detekováno 33 vyvýšenin, archeologicky jich bylo prozkoumáno celkem

10 (Šaurová 1973a). Při archeologickém výzkumu zaměřené na půdorysy domů zde byly odkryty trojprostorové domy (jizba, síň, komora) ve tvaru L (přehled obr. 7), hospodářské budovy až na výjimky, polnosti a plužiny archeologicky zachyceny nebyly (Měchurová 1997, 48). V jižní části vesnice byla zjištěna a prozkoumána tvrz, dále pak terasovitý hřbitov se zachycenou destrukcí a sakrální stavba s kostnicí. V konůveckém údolí pak tzv. motte a snad i větrný mlýn (Měchurová 1997, 5–10, 16). Od roku 1481 jsou Konůvky uváděny jako pusté (Měchurová 1997, 12–13).

Obr: 6. ZSO Konůvky. Podle (Faik 2011)

5. Ervín Černý

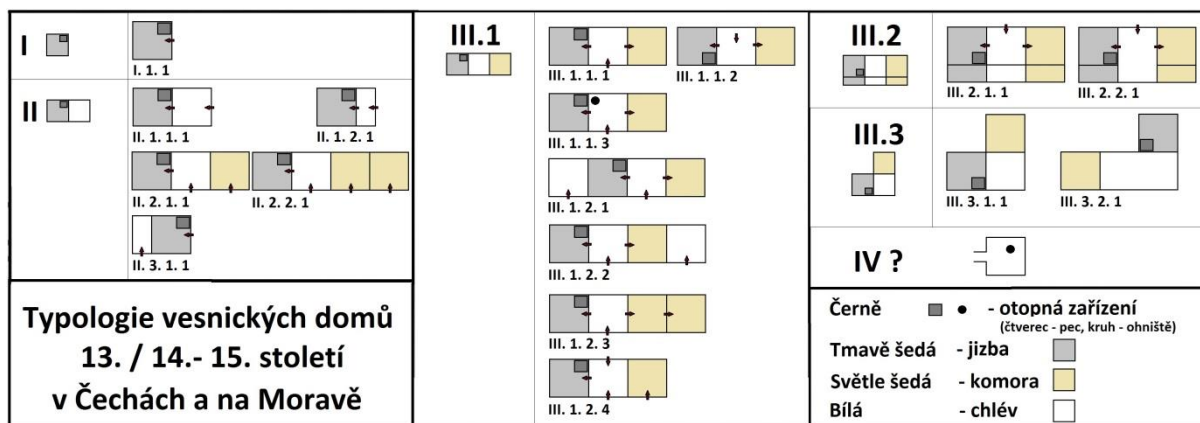
Prof. MUDr. Ervín Černý Křetínský, DrSc. se narodil v Podomí (okres Vyškov) 11. 11. 1913. V roce 1933 odmaturoval na Těšínsku a poté studoval obor lékařství v Brně. V období protektorátu Čechy a Morava byl za zapojení do protiněmeckého odboje uvězněn v koncentračním táboře Sachsenhausen-Oranienburg. Po skončení 2. světové války působil na ORL v Brně, Hradci Králové a na Ústřední vojenské nemocnici v Praze. V roce 1965 byl jmenován profesorem otolaryngologie na Karlově univerzitě. Byl držitelem řady ocenění, z nichž nejvýznamnější byla Cena Jana Evangelisty Purkyně¹. Byl zapáleným amatérským archeologem a historikem. Intenzivně se věnoval oboru historické sídelní geografie a středověké povrchové. Tuto svou činnost prováděl především ve svém rodném kraji na Drahanské vrchovině. Na ploše více jak 650 km² zde v letech 1953–1990 objevil,

¹Bezdomniková, P. 2017: Vyškov Městský úřad, významné osobnosti města. Dostupné na adrese: <http://www.vyskov-mesto.cz/prof-mudr-ervin-cerny-kretinsky-drsc-1913-2001/d-1067588>

zmapoval a podrobně popsal více než 60 zaniklých středověkých osad včetně jejich polností (plužin), které zachytil především v lesních okrscích. Ty původně náležely jak opuštěným, tak dodnes žijícím vsím (Doležel 2013, 5). V tomto oboru publikoval přes 70 vědeckých prací, včetně 6 knih (např. Černý, E. 1979; 1982; 1992). Zapojoval se do činnosti Komise pro historickou geografii při Historickém ústavu Akademie věd, v roce 1982 získal vědeckou hodnost kandidáta historických věd. Zemřel 30. 7. 2001 na následky automobilové nehody.

6. Vrcholně středověká osada

V průběhu 13. a 14. století se od základu změnil vzhled vesnice. Mizí rozptýlená raně středověká sídelní struktura, která je postupně obměněna a nahrazena vesnicemi se shlukovým či plánovitým uspořádáním (Vařeka 2004, 238). Oproti raně středověkým osadám získávají pravidelný a ucelený tvar. Hlavní příčinou těchto změn bylo, že tyto sídliště byly již úmyslně zakládány s určitým záměrem, a vyznačovaly se pravidelným půdorysem, tzv. typy normové, ale vyskytují se i osady tzv. přírodní, kdy byla tato ves budována bez jakéhokoliv plánu (Černý 1979, 56). Většinou se osou vesnice stává cesta, nebo vodoteč. Základní hospodářskou jednotkou vesnice se stává usedlost. Ty získávají pravidelný půdorys a jsou řazeny těsně vedle sebe, nebo v určitých vzdálenostech od sebe a tvořili základní uspořádání vesnice (Kuna 2015, 353). Základem těchto usedlostí byl tzv. trojprostorový dům s obytnou místností (jizbou) a vytápěnou pecí, komorou, síní a dalšími prostory (obr. 7). Domy však mohly být i dvouprostorové, nebo jen jednoprostorové podle potřeb, nebo možností obyvatelstva (Unger 2008, 13). Vedle obytných budov byly součástí usedlostí i hospodářské stavby (kůlna, chlév a stodola), které byly důležité k vykonávání zemědělských prací. Samostatně zde stála i někdy chlebová pec. Budovy byly orientovány nejčastěji štítem ke středu obce (tzv. štítové uspořádání), nebo podélně ke středu obce (tzv. okapové uspořádání). Budovy byly postaveny převážně ze dřeva a hlíny, ale mohly se vyskytovat i z kamene.

Obr: 7. Typologie vesnických domů 13. / 14. – 15. století v Čechách a na Moravě podle Vařeky (2004, 240), graficky upravil (V. Kolomazníček).

Vesnici netvořily jen jednotlivé usedlosti, ale tvořily je i veřejné prostranství (náves, komunikace), eventuálně sakrální stavba (kostel) s hřbitovem, extravilán (plužiny, mlýn, vápenná pec, lom, rybník, milíř, kolomazná pec atd.). Z hlediska uplatnění nedestruktivních metod, lze všechny tyto pozůstatky v terénu zjistit a dokumentovat pomocí povrchových sběrů, leteckou fotografií či geofyzikální metodou (Kuna 2004, 154).

6.1 Typy vrcholně středověkých osad

Vesnice se rozdělují podle tvaru usedlostí, jejich vzájemného uspořádání v rámci středověké osady a jejich prostorového vztahu k hlavní cestě nebo vodoteči na několik základních půdorysných typů. U některých vesnic nelze přesně určit typ vesnice, může mít nepravidelný tvar, je nevhodně založená anebo neměla příhodné podmínky ke vzniku pravidelného tvaru vesnice, třeba z důvodu přírodních a terénních anomálií (např. Svatoňůvka). Původně se tedy jednalo o neurčitý sídelní typ osídlení na hranici rozptýleného a hromadného rozvolněného osídlení², tzv. hromadná ves.

6.1.1 Lesní lánové vsi

Byly zakládány v dobách pozdní středověké kolonizace ve vyšších nadmořských výškách na lesních územích. Typická lánovitá ves bývá nejčastěji dvouřadá, ale mohou se vyskytovat i jednořadá. Táhnou se do délky dva až tři kilometry a mnohdy navazují na sousedící vesnice. Podobná je krátká lánovitá ves, která má obdobné parametry a její délka

²NP Šumava. Zachování krajinného rázu NP a CHKO Šumava. Sídelní enklávy. Dostupné na adrese: <http://zkr.np.sumava.cz/sidelni-enklavy/kvilda/kvilda-urbanisticka-analyza/>

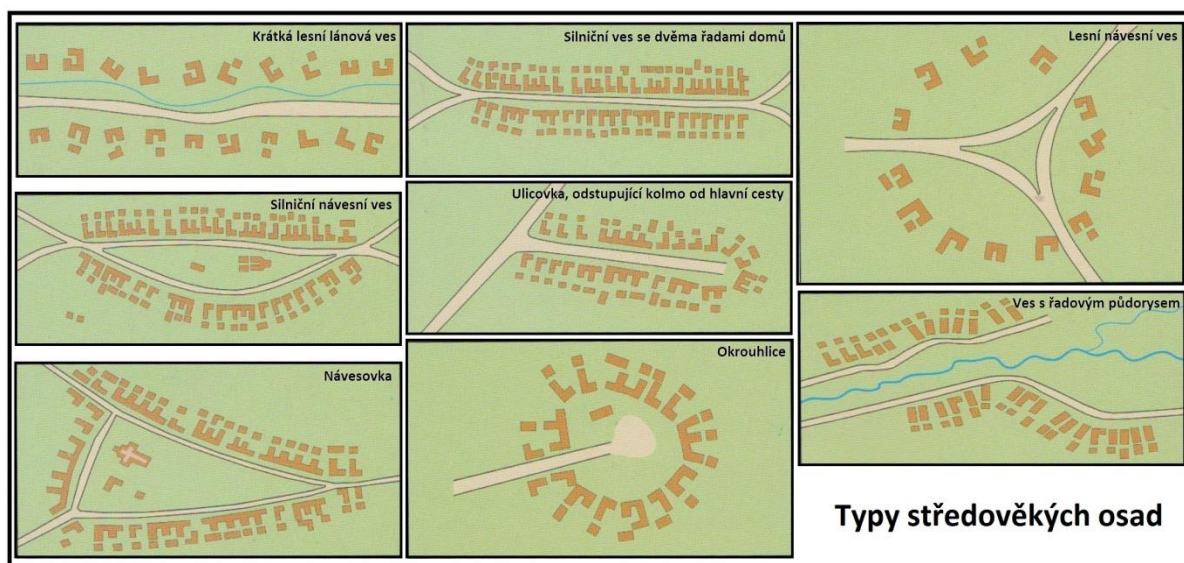
se pohybuje kolem 500 m a usedlosti jsou k sobě blíže. Tento typ vsí se ze všech ZSO vyskytuje nejčastěji na celé Dražanské vrchovině (Černý 1979, 56–57).

6.1.2 Silniční vsi

Mají dvě řady domů po obou stranách silnice. Domy jsou postaveny těsně vedle sebe užší stranou čelem k cestě, ale vznikají i složitější varianty kdy tzv. silnicovky mohou vzniknout (Černý 1979, 57). Dalším typem je silniční návěsovka, kde se prostor mezi vstupem a výstupem větvenovitě rozšiřuje a na vzniklém návěsním prostranství stojí kostel, nebo rybníček. Dále jsou to ulicovky. Jedná se o malé vsi, které jsou umístěny šikmo, nebo kolmo od silnice která je míjí. Domy jsou hustě natěsnány vedle sebe užší stranou k cestě (Černý 1979, 57).

6.1.3 Návěsní vsi

Domy u typu návěsní vsi jsou širší než u silnicovek a jsou také vystavěny těsně u sebe. Tvar návsi je nejčastěji trojúhelníkový, nebo obdélníkový a mnohdy zde stojí kostel, nebo škola. Cesty vstupují do vesnice v rozích návsi. Tyto vsi byly zpravidla zakládány již před rokem 1200. Dalším typem vesnice, která patří do návěsních vsí, je okrouhllice. Jedná se o malou vesničku okrouhlého půdorysu, do níž ústí jediná cesta nebo silnice, která v ní končí (Černý 1979, 59).

Obr: 8. Typy středověkých osad (Semotanová 2007, 89)

6.2 Definice zaniklé středověké osady

Podle Ervína Černého (1979, 10–11), rozdělujeme ZSO na trvale zaniklé středověké osady, dočasně zaniklé osady a osady pusté.

- Trvale zaniklá osada

Za takovou osadu označujeme místo, kde osada stála a jsou na ní stále patrné pozůstatky staveb, anebo různé reliéfové, barevné, nebo jiné přímé či nepřímé stopy její existence.

- Dočasně zaniklá osada

Touto osadou rozumíme místo kde osada evidentně stála a na jejím místě, anebo v její bezprostřední blízkosti byla vybudována nová ves stejného jména. Za dočasně zaniklou obec nepovažujeme nově vzniklou vesnici vystavenou ve větší vzdálenosti od původní ZSO, jejíž plužina zčásti překrývá původní plužinu a nese stejný název. Takovou osadu považujeme za nově založenou a původní za zaniklou.

- Osada pustá

Pustnutí považujeme za první stupeň zániku. Tyto osady odlišujeme od ZSO. Jedná se o osady, jejichž usedlosti nejsou obývány a plužiny jsou neobdělávány. Tyto usedlosti jsou stavebně zachovalé, ale jeví mírnější stupeň destrukce. Osada může být tedy bez větších stavebních zásahů znovu osídlena. Pakliže dojde k úplné destrukci usedlostí a osada je zarostlá lesním porostem, pastvinami, nebo lukami, hovoříme o zániku této osady.

7. Povrchový průzkum se zaměřením na zaniklé osady

Povrchový sběr má oproti jiným nedestruktivním postupům tu výhodu, že přináší data, která jsou, alespoň do určité míry, datovatelná, a to běžným archeologickým postupem (typologicky). Předmětem povrchového sběru jsou všechny (movité) předměty na povrchu terénu, které obsahují určitou informaci o minulých sídelních aktivitách. Těmto nárokům obecně vyhovuje keramika, mazanice, další výrobky z hlíny a kovu a kamenná industrie všech druhů, ale i další druhy předmětů, např. surovina na výrobu železné rudy, železářská struska, švartna v podobě suroviny, polotovarů i výrobního odpadu apod. (Neustupný – Venclová 1996). Povrchový průzkum (výzkum) antropogenních tvarů reliéfu zahrnuje vyhledávání, zaměřování, třídění a interpretaci reliéfních tvarů, které jsou pozůstatkem někdejší lidské

činnosti. Pokud zahrnuje i geodetické měření, můžeme hovořit o geodeticko-topografickém průzkumu (Smetánka – Klápště 1979; 1981).

Metody nedestruktivní archeologie vhodné k využití průzkumu nejen zaniklých osad shrnul M. Kuna (2004) do čtyř oblastí. Do první oblasti patří metody „dálkového průzkumu“ Země, tj. analýza družicových a kolmých leteckých snímků, jakož i vizuální prospekce z nízko letícího letounu (např. obr. 9). Druhou oblast tvoří metody vycházející z aplikace speciálních přírodovědných postupů. Jde především o různé geofyzikální metody, užití detektorů kovů a geochemické metody. Do třetí kategorie patří povrchový průzkum antropogenních tvarů reliéfu a povrchový sběr. Jako čtvrtou oblast chápeme postupy, které umožňují vyhledat anebo vzorkovat podpovrchové vrstvy antropogenního původu, a to pomocí vrtů, mikrovrypů nebo vzorkovacích sond.

Zejména díky odlišnostem terénu je nutné při jejich průzkumu volit poněkud rozdílnou metodiku postupu práce. Ke zkoumání těchto prvků v krajině se dá přistupovat jako ke zcela odlišné archeologické lokalitě, neboť každá z těchto lokalit nepodléhá vždy stejným zákonitostem. Současný povrchový výzkum ZSO lze vykonávat v lesích, na pastvinách a lukách, na polích a výjimečně v existujících vesnicích.

7.1 V lesích

Nevíce informací o zaniklých středověkých osadách získáváme z průzkumu v lesích, protože reliktů ZSO zde, jsou uchovány a konzervovány lépe, než na jiných lokalitách. I tyto oblasti však skýtají mnohá problémy a úskalí, zejména jestli zde byly lesy po zániku osady klučeny, nebo zde byla prováděna dočasná orba. V těchto příkladech stopy po osadě mizí a je nahrazena stopami recentnějšími (Černý 1979, 24–25).

7.2 Na pastvinách a lukách

Tento povrchový průzkum je snazší a méně náročný než průzkum v lesích. Tomuto průzkumu však vadí a překáží vyšší travní porost a proto je lépe provádět ho v předjaří, nebo na podzim. Konzervace středověkých reliktů není obvykle tak zřetelná jako v lesích. K jeho rychlejšímu zániku přispívá dlouhodobé obhospodařování, ale i pastva zvláště na vlhčejších místech (Černý 1979, 25).

7.3 Na polích

Průzkum ZSO prováděný na polích se zdá být v dnešních podmínkách nejjednodušší a zaměřujeme se především na povrchový sběr (úlomky keramiky, mazanici, vymazávky, kousky kovových předmětů, strusky a jiných předmětů). Povrchový průzkum za účelem hledání keramiky se provádí nejlépe po orbě a po dešti (Černý 1979, 26). Hlavním posláním leteckého průzkumu na polích jsou jinak málo patrné vyvýšeniny a prohlubeniny antropogeomorfních středověkých reliktnů, rozdíly ve zbarvení povrchu půdy, nebo rozdíly ve zbarvení a výšce osení a dalších zemědělských plodin.

7.4 Ve vesnicích

Na těchto lokalitách je výzkum nejvíce obtížný a v mnoha případech naprosto nemožný, protože středověká vrstva bývá zcela překryta novými terénními úpravami a novodobou zástavbou. Nemůžeme v mnoha případech tedy určit, ani odhadnout jejich středověký půdorys. Spolehnout se můžeme jen na povrchové sběry na polích a zahradách, ale tyto možnosti jsou jen velmi omezené. Za hlavní zdroj poznání můžeme v současné době považovat archeologické výzkumy při různých stavebních aktivitách na katastru obce, nebo v jejím nejbližším okolí (Černý 1979, 26).

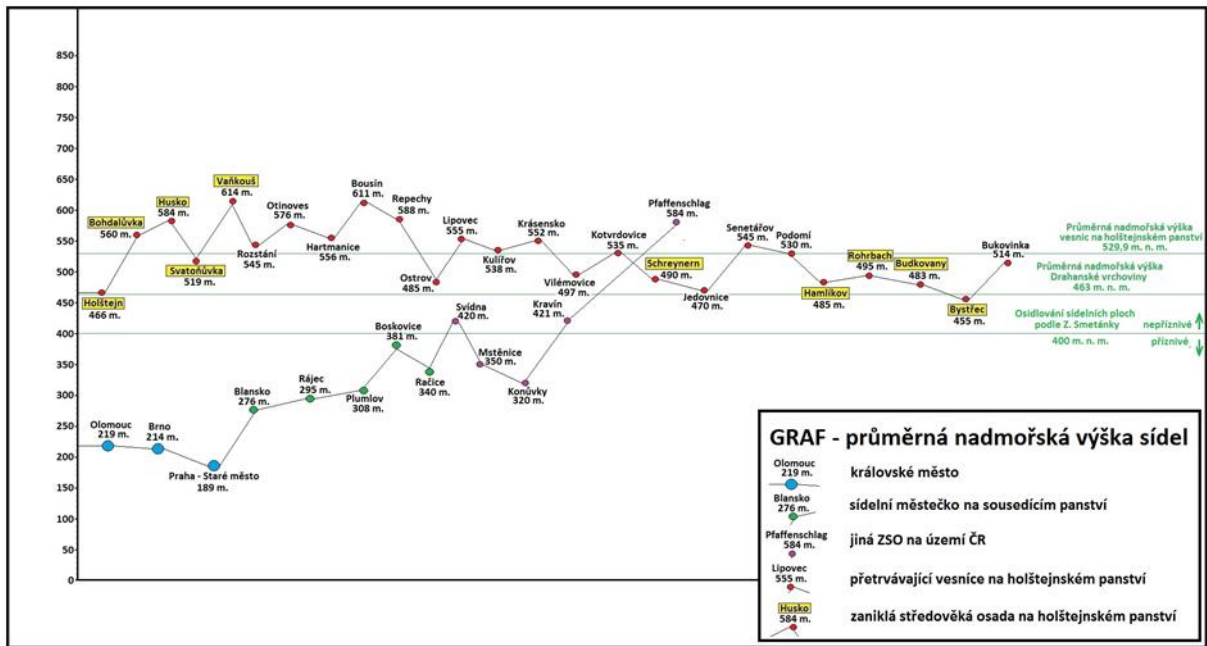
Obr: 9. Prostorové příznaky (odlišným zbarvením obilí) zviditelněné panské venkovské sídlo u Ledčic (okr. Mělník) z počátku vrcholného středověku z přelomu 12. a 13. století (Gojda 2007, 37)

8. Holštejnské panství

Území Holštejnského panství se nachází ve střední části Dražanské vrchoviny. Její východní část zasahuje do chráněné krajinné oblasti Moravského krasu. Oblasti panství se nejvíce nacházejí v dnešním okrese Blansko, severní část v okrese Prostějov a malá část východního okraje panství v okrese Vyškov. Podle výzkumu J. Doležela bylo Holštejnské panství tvořeno na počátku 14. stol. hradem Holštejnem s podhradní osadou, městečkem Jedovnicemi a minimálně 20 vesnicemi. Velikost panství zabíralo teritorium cca 160 km² (Doležel 2006, 126). Tato práce je zaměřena na rekonstrukci rozsahu Holštejnského panství pocházejícího z konce 13. století (obr. 11). Při předpokládané maximální variantě mělo panství v tomto období 27 sídel (Repechy, Bousín, Husí, Hartmanice, Vaňkouš, Bohdalůvka, Otinoves, Svatoňůvka, Holštejn, Rozstání, Ostrov, Lipovec, Kulířov, Vilémovice, Kotvrdovice, Krásensko, Senetářov, Schreynern, Rohrbach, Jedovnice, Podomí Budkovany, Hamlíkov, Bystřec, Bukovinka a dvě neznámého jména (Papajík 2007, 18). Z historického pohledu byl tento majetkově-správní útvar jako jediný umístěn v nitru vrchoviny, což mohlo vést k určité izolovanosti tohoto územního celku (Doležel 2006, 135).

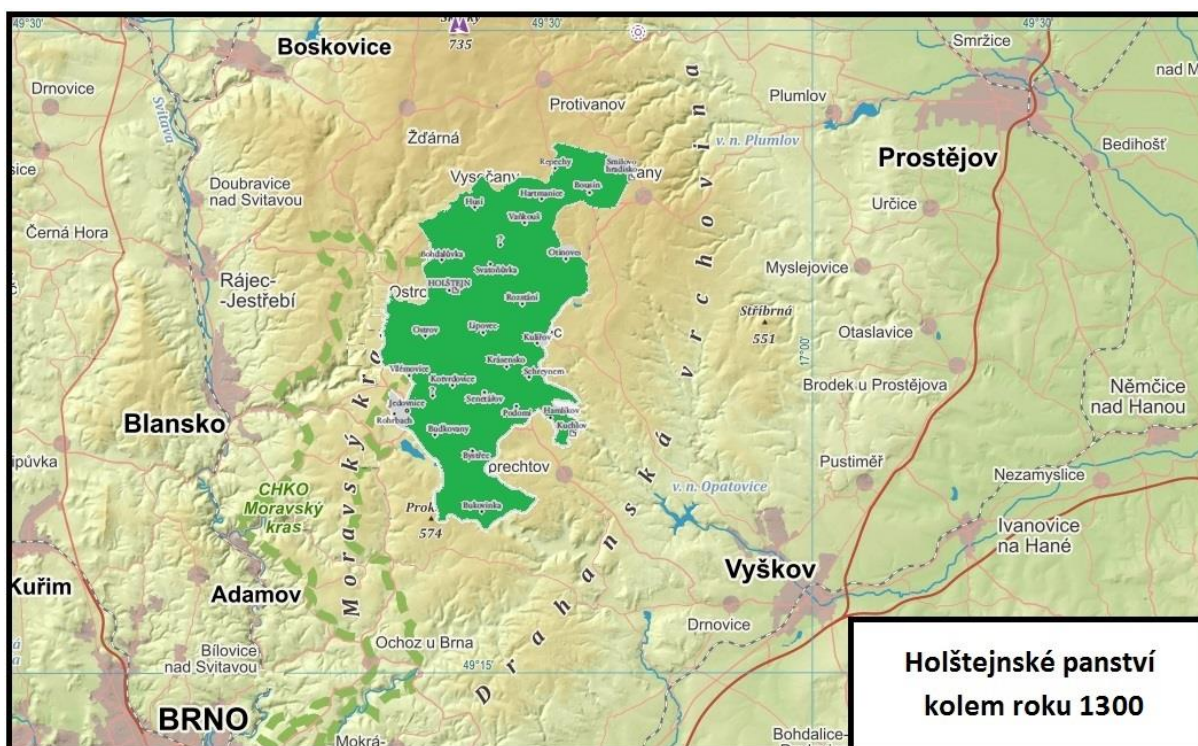
Z. Smetánka (1988, 44) považoval za příznivou nadmořskou výšku k osídlení krajiny hranici do 400 m. n. m. Vyšší nadmořskou výšku považuje již za méně příznivou. Průměrná nadmořská výška vsí holštejnského panství se pohybuje v průměru 529,9 m. n. m. U ZSO je průměrná nadmořská výška 516,4 m. n. m. Nejvýše položená vesnice Vaňkouš, leží ve výšce 610–618 m. n. m. Nejnižše položenou osadou je Bystřec ve výšce 450–460 m. n. m. Na grafu (obr. 10.) je zřejmé, že severní oblast panství je položena ve vyšších nadmořských výškách než druhá polovina jižní části panství. Zánik holštejnských vesnic však probíhal ve vyšších polohách stejnou intenzitou jako v nižších. Zánik těchto vsí je pak kladen do stejného, nebo velmi blízkého časového horizontu.

M. Gojda (2007, 38) rozděluje sídelní historické zóny krajiny na tři části. Podle autora začíná být poslední třetí sídelní zóna trvaleji osidlována až v období vrcholného a pozdějšího středověku ve 13. – 15. století. Touto typickou krajinou je území ležící ve vyšší nadmořské výšce (údolní dna a rozsáhlejší náhorní plošiny 500–600 m n. m., vrcholové části až 800 m n. m.). To přesně odpovídá charakteristice osídlení Holštejnského panství na Dražanské vrchovině.

Obr: 10. Nadmořská výška vesnic na Holštejnském panství v porovnání s jinými lidskými sídly (zpracoval V. Kolomazníček).

Ervín Černý (1992, 128) za možnou příčinu zániknutí osad ve druhé polovině 15. století, a v první polovině 16. století uvádí kromě dlouhodobých důsledků předchozích válek i sníženou způsobilost terénu k dalšímu zemědělskému využívání. Příčinou snad bylo nadměrné rozptýlení plužin, kamenitost a velká svažítost terénu, zvýšeného vysychání půdy a vodních zdrojů z nedostatku lesního krytu, zvýšeného splachování prsti, zvýšené větrnosti, snížení průměrné roční teploty, a postupného snižování úrodnosti půdy. V úvahu můžeme vzít i částečné sbíhání poddaných do níže položených osad a jiné důvody. Osobně bych se přikláněl spíše k faktu, že zde došlo k násilnému vypuzení obyvatelstva v první polovině 15. století. V té době zdejšími územím procházely jak katolická, tak husitská vojska (Černý 1992, 37) a mnoho ZSO nese znaky násilného vyvrácení osady (např. obrovské množství keramiky a zejména železných předmětů, do ruda vypálené vymazávky, uhlíky a ohořelé trámy). Taková situace svědčí o tom, že ves padla za oběť požáru a obyvatelům nezbyl čas na odnošení jejich životních a pracovních potřeb. Dalším vodítkem, který mě vede k této domněnce je i nápadné zpustnutí většího počtu osad ve stejném období (potvrzeno archeologickým datováním) a údaje v Zemských deskách, kdy většina vsí je poté uváděná již jako pustá.

Obr: 11. Předpokládaná rozloha Holštejnského panství, na přelomu 13. a 14. století (zpracoval V. Kolomazníček).

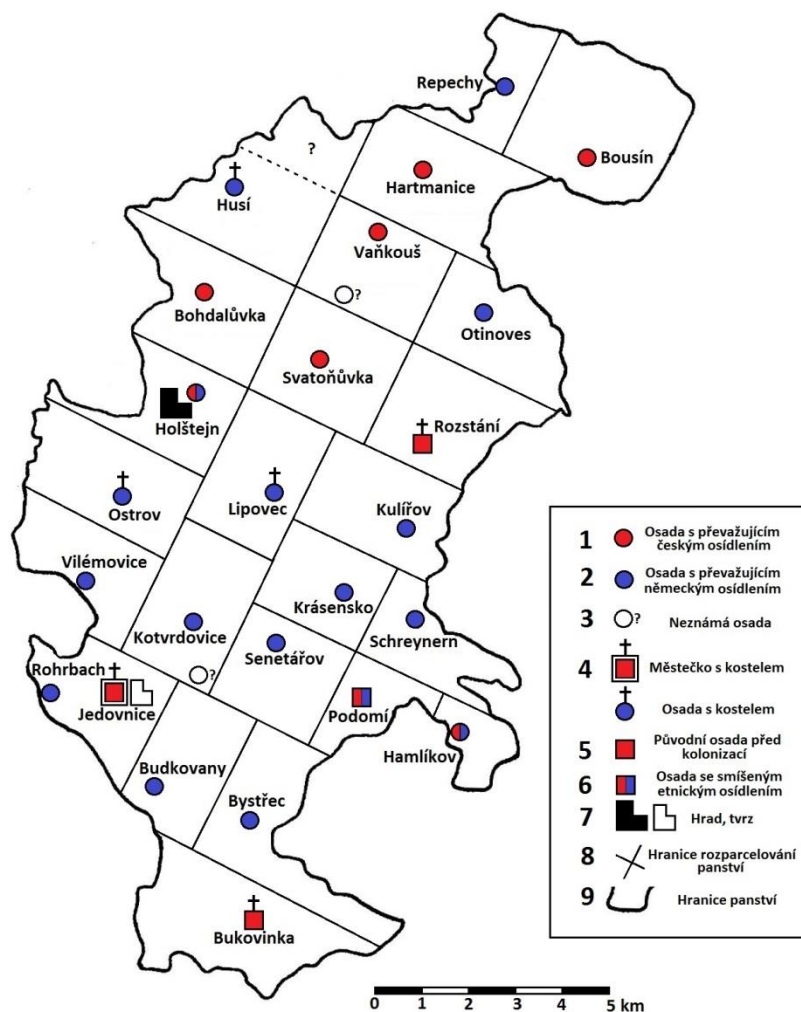
8.1 Páni z Holštejna a vznik rodového dominia

Zakladatele hradu Holštejna a celého panství spojujeme se šlechtickým rodem, jehož příslušníci se psali po zaniklé osadě na Rosicku z Čeblovic (či Ceblovic) nebo z Drahotuš. Osudy počátku celého rodu jsou složité. Prvním vlastníkem tohoto území byl zřejmě Crha z Ceblovic, který toto území získal pravděpodobně od českého krále Přemysla Otakara II., se kterým měl velmi dobré vztahy. Ty vytěžil s vojenského vpádu do Rakouska, kde mu jeho hrdinský postoj vynesl královi přízeň, nejen pro sebe, ale i pro jeho syny. Jeden z potomků Crhy z Čeblovic si vystavěl v poslední třetině 13. stol hrad Drahotuše na Přerovsku, další syn Hartman hrad Holštejn na Blanensku. Tito dva synové spravovali patrně panství rodu z Čeblovic na Drahanské vrchovině společně (Papajík 2007, 10–11). Původní sídlo bylo na tvrzi v Jedovnicích, po které se psal Hartmanův starší bratr Bohuš, který patrně roku 1266 získal drahotušské panství, kam přesídlil a od roku 1269 ovládal majetky na Drahanské

vrchovině Hartman sám (Doležel 2003, 130). Hartman, který se dříve označoval jako syn Crhy, nebo bratr Bohuše, případně jako Hartman z Čeblovic, se poprvé zmiňuje s novým přídomkem v Brně 21. ledna 1278 jako Hartman Z Holštejna (Papajík 2007, 12). Po vymření prvních pánů z Holštejna (1315), je pravděpodobné, že zboží připadlo právem odúmrti králi, který je později udělil (1319) stále mocnějším pánům z Lipé (Hosák 1934, 64). Páni z Lipé vlastnili Holštejn jen krátce a roku 1349 je v zemských deskách zmíněný nový vlastník panství. Syn Jindřicha z Lipé Čeněk, prodává Holštejnské panství Vokovi I. (ZDB 1, č. 23, s. 2). Ten se ale při zapsání do zemských desek nazývá již z Holštejna (fotodokumentace obr. 23), což nasvědčuje tomu, že již nějaký čas Holštejn vlastnil a zápis byl provedený později (Papajík 2007, 22). V tomto zápise se jedná o první ucelený popis Holštejnského panství a pokud je tento zápis úplný, tak zjistíme, že Vok získal necelou polovinu původního statku ze 13. století. Je ale možné, že některé původní vesnice byly již zaniklé nebo se staly součástí sousedních panství.

8.2 Důvody osídlení

Jako hlavní důvod, který vedl ke kolonizaci tohoto území, bylo zajisté zalidnit doposud neobydlené území. Tato činnost vedla i k tomu, že se značně zhodnotily rodové statky majitelů těchto držav. Kolonizaci panství Holštejnů můžeme doložit na základě písemných pramenů na přelomu 50. a 60. let 13. století, kdy se tuto oblast rozhodli osídlit již zmínění Bohuš a Hartman. V té době byly již sídelním místem Jedovnice, takže se dá předpokládat, že zdejší krajina nebyla zcela neobydlená. Toto původní obyvatelstvo doplnila následná kolonizace, která probíhala patrně ve dvou vlnách a vycházela nejpravděpodobněji právě z Jedovnic. První tvořila domácí a druhá zahraniční kolonizace. Holštejnské panství (obr. 12), bylo schematicky rozparcelováno do tří sídelních tratí (západní, centrální a východní), které vycházely z původního centra v Jedovnicích (Belcredi 2006, 21). Tím byly doplněny doposud prázdné teritoria panství.

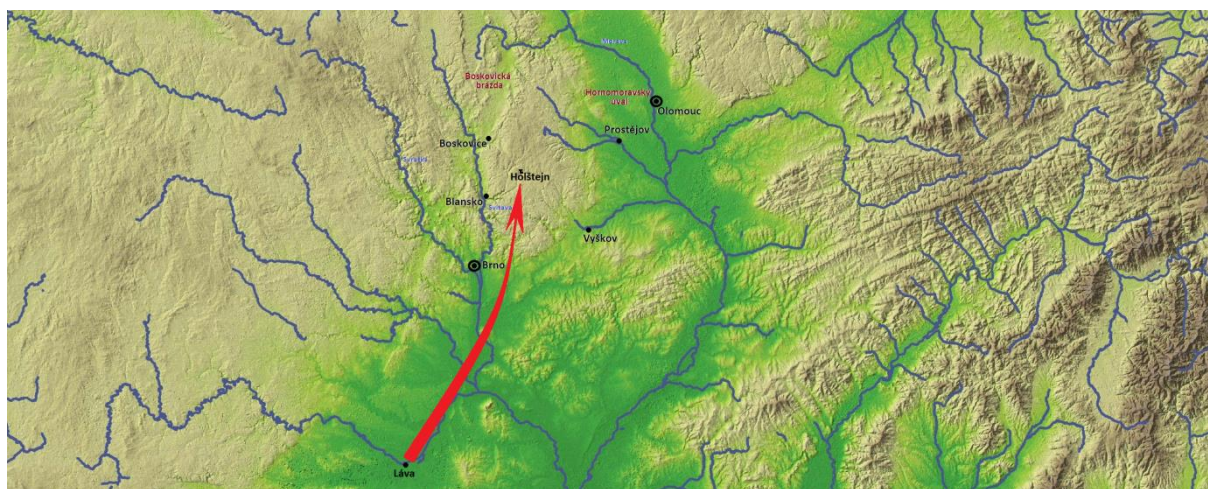

Obr: 12. Hranice územních jednotek Holštejnského panství podle Belcrediho, (zpracoval Václav Kolomazníček).

8.3 Etnicita osídlení

Velmi zajímavým tématem je etnické složení obyvatelstva na Holštejnském panství. Veškeré dostupné písemné prameny svědčí o značném podílu německých přistěhovalců z dolnorakouských zemí. Vysokou míru zastoupení německých osadníků nám dokládá deskový vklad větší části statků z roku 1349. Většina vsí nese ještě své původní německé názvy, které snad mohou skrývat jména zakládajících lokátorů. Na panství převažovala mýtní jména, tvořená od základu -schlag („paseka“, „mýtina“, „porub“, „seč“), ke kterým byla připojována starogermánská osobní jména, např. Gottfriedschlag – Gottfriedova mýtina, Hertwigschlag, Breterschlag, Mehrlichlag, Vilhemshlag a jiné (Doležel 2003, 126).

Noví osadníci dorazili do zdejší, hustě zalesněné pahorkatiny patrně již ve 13. století, za původních majitelů této državy pocházejících z erbu dvou berních rohů, Bohuše z Ceblovic a jeho mladšího bratra Hartmana. Již zmíněný Bohuš se zúčastnil vojenského tažení v družině českého krále Přemysla Otakara II. do rakouských zemí při přebírání babenberského dědictví. Při této výpravě si Bohuš pravděpodobně získal Přemyslovu důvěru natolik, že mu bylo svěřeno do správy důležité město Láva s hradem, na moravsko-rakouském pohraničí (Doležel 2003, 131). Z tohoto města a blízkého okolí (oblasti dolnorakouského Weinviertlu), pak pravděpodobně započala, již zmíněná druhá kolonizační vlna, která osídlila zbylé neobydlené části Holštejnského panství (obr. 13).

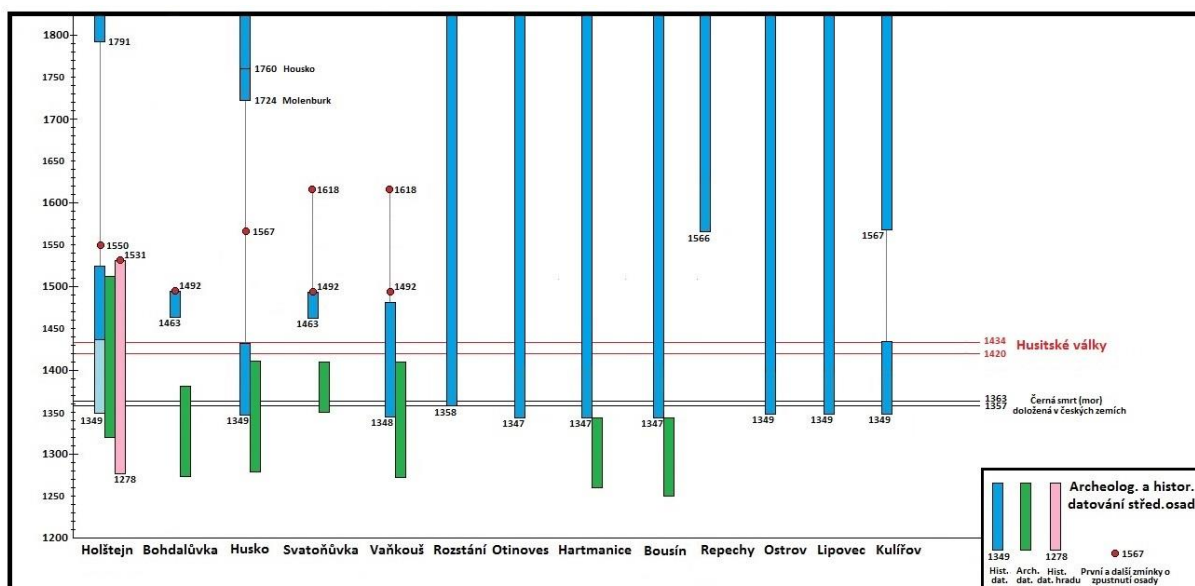

Obr: 13. Pravděpodobný příchod německy mluvícího obyvatelstva z pohraničního prostoru okolí rakouského města Lávy na Holštejnsko (zpracoval V. Kolomazníček).

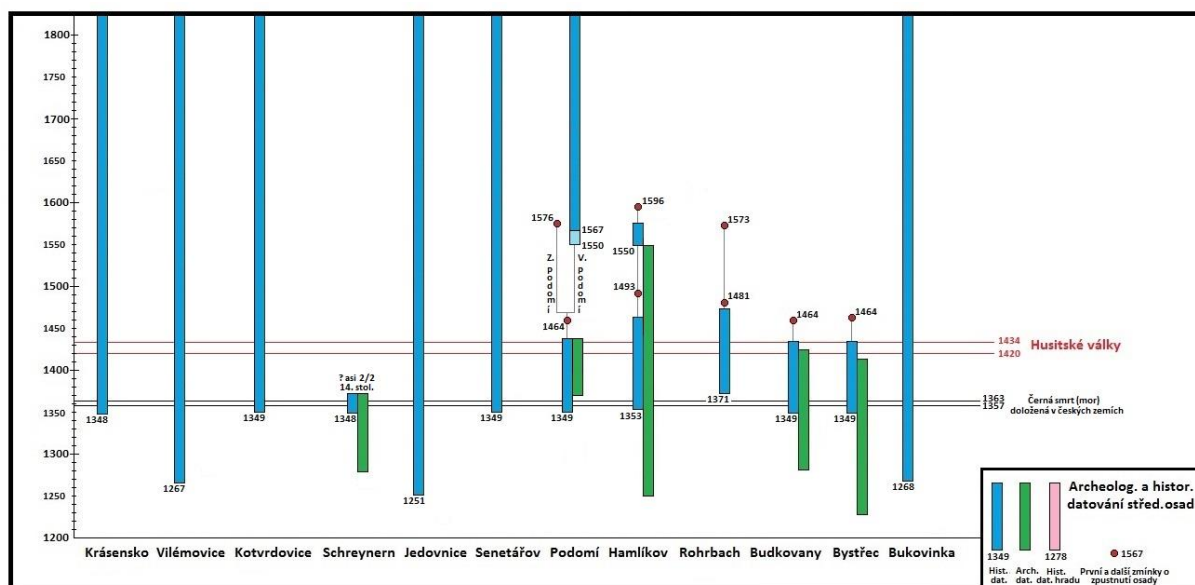
Těmito kolonizátory bylo založeno na budoucím Holštejnském panství zhruba 14 až 17 vesnic, což představovalo téměř dvě třetiny obyvatelstva na tomto území (Doležel 2003, 135). Zbylé vesnice, byly patrně již staršího a později českého založení. Bezpochyby městečko Jedovnice (odtud byla zřejmě jako z prvního správního centra řízena kolonizace budoucího Holštejnského panství), vesnice Bukovinka, Hartmanice, Bohušín, Rozstání a Vaňkouš. Další české osady byly Bohdalůvka, Svatoňůvka a ves neznámého jména mezi Vaňkoušem a Svatoňůvkou. Patrně dřívějšího slovanského původu byla vesnice Podomí, která byla později dosídlena německým etnikem (Papajík 2007, 18).

8.4 Doba trvání středověkých vesnic na Holštejnském panství

K založení většiny vesnic dochází již v druhé polovině 13. století, když započala druhá vlna osídlení Holštejnského panství. Dokládají nám to archeologické výzkumy prováděné na lokalitách ZSO. V písemných pramenech se ale jejich jména objevují až v polovině 14. století, kdy už tyto osady byly založeny a fungovaly pod holštejnskou panskou správou, nebo v sousedních panstvích. Ze zaniklých vesnic jich převážná většina zaniká ve 30. letech 15. století, kdy byly tyto končiny zasaženy husitskými válkami. Mnoho vesnic však přežilo válečné nástrahy té doby a i přes těžké klimatické podmínky v tomto kraji setrvávají dodnes.

Obr. 14. Doba trvání vesnic na Holštejnském panství v severní části (zpracoval V. Kolomazníček).

Obr. 15. Doba trvání vesnic na Holštejnském panství v jižní části (zpracoval V. Kolomazníček).

9. Zaniklé středověké osady na Holštejnském panství – severní část

9.1 Holštejn

Holštejn

Původní název obce	Holenstein (1278), Hostensteyn (1288), Holnstain (1292), Hostenstain (1349), Holštejn (1404)					
První písemná zmínka	1349/1437	Posl. písem. zmínka	1550	Kostel	ne	
Doba existence vesnice	180 let		Extravilán vsi		plužiny, mlýn, vápená pec	
Národnost obyvatel	česká/německá		Výměra celé plužiny		170 až 200 ha	
Typ (půdorys) vsi	návesní typ osady		Rozloha	200 x 100 m	Pokryv	louka
Před. počet usedlostí	13 - 14	Vzdál. od vod. toku	100 m	Uložení nálezů	ARUB, muzeum Blansko	
Terénní archeologický výzkum	Povrchová prospekce				Nálezy	ano
Lokalizace (zaměření)	49°24'11,17"S / 16°46'35,64"V		Objevitel	Černý	Literatura	Černý, Doležel J., Papajík
Okres	Blansko	Katastr	Holštejn		Nadmořská výška	466

Lokalita, která dala název celému středověkému panství, se nachází v severní části Holštejnského žlebu. Dnešní název Holštejn vznikl pravděpodobně v období středověku, podle německého Hohler Stein což v překladu znamená dutá skála. Na této skále, byl postaven hrad, u kterého je zmiňováno několik dvorců. Holštejn měl ve svém největším rozkvětu cca 13–14 usedlostí a poprvé je jako městečko zmiňováno až roku 1437. Geografická situace připouští, že se jednalo o návesní typ osady, položenou mimo vodoteč (Černý 1992, 45). Jedinou stavbou, která se nám dochovala z doby existence středověkého městečka, je mlýn, který leží těsně pod hradem (fotodokumentace obr. 4). V místech, kde středověké sídliště stálo, se nám dochovalo jen pomístní jméno „Na městečku“. E. Černý určil jeho lokalizaci podle koncentrace četnějšího ohraničení keramických střepů a stavebního kamene. Další archeologický výzkum potvrdil, že v blízkosti hradní skály byla nalezená vysoká koncentrace bohaté keramiky z období mezi třetí čtvrtinou 14. století a počátkem 16. století (Černý 1992, 46). Dnes je na této lokalitě louka.

Z této lokality se nacházel v muzeu Blansku nezpracovaný keramický materiál udávaný z lokality pod hradem. Jedná se o skupinu keramického materiálu v počtu 80 ks. Hmoty této skupiny keramiky je převážně šedá, písčité a povrchové vypálení je především tmavošedé až černé barvy. Tento materiál je možný datovat do 13. – 15. stol. Jeden kus vykazuje znaky s puchýřkovitým (bradavičnatým) povrchem a lze ho proto interpretovat jako loštický pohárek.

Dále se v inventáři Muzea Blanska nachází 6 krabic s keramickým materiálem, který měl být původně z hradu. Na keramických fragmentech se nachází ovšem stopy po zemědělských nástrojích, hlavně po pluhu (fotodokumentace obr. 7), takže se jedná spíše o chybné zařazení a tyto nalezené keramické úlomky pocházejí zcela jistě z lokality, kde stávalo středověké městečko. Jedná se o nevidovaný materiál získaný za neznámých nálezových okolností. Tento materiál je možný datovat do 13. – 15. stol. Především jsou to fragmenty střepů ze zásobnic a velké množství ostatní keramiky. Keramická surovina vykazuje velké množství grafitu.

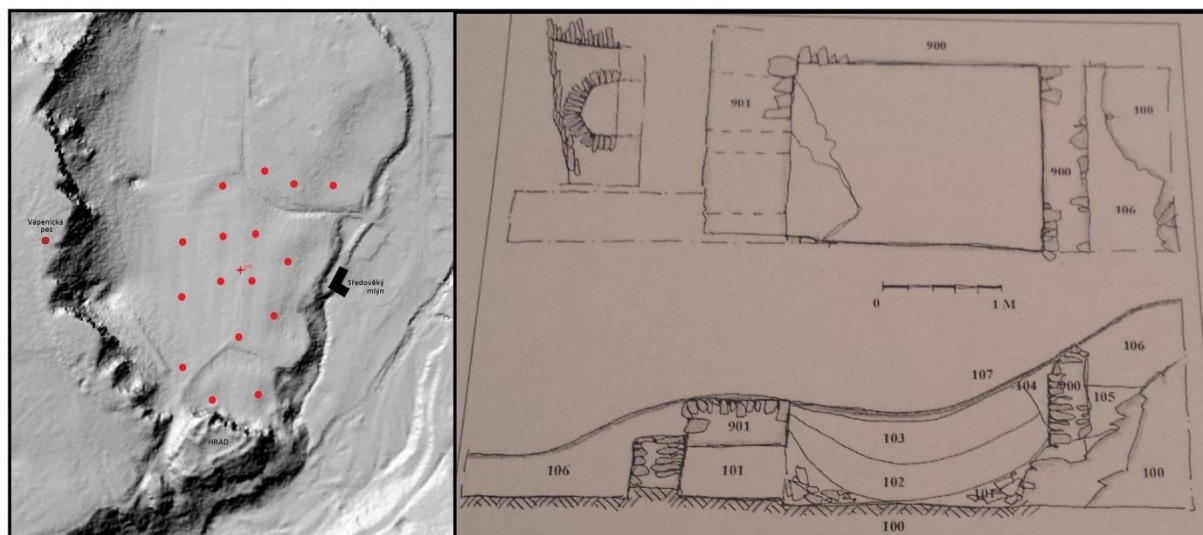
Muzeum Blansko - Holštejn (Na městečku)							
ZÁSObNICE	Krabice 1	Krabice 2	Krabice 3	Krabice 4	Krabice 5	Krabice 6	CELKEM
Okraj			15 ks / 3.178 g				15 ks / 3.178 g
Zdobená výduť	24 ks / 1.400 g			58 ks / 4.990 g	2 ks / 142 g	81 ks / 5.414 g	165 ks / 11.946 g
Nezdobená výduť	7 ks / 770 g	176 ks / 7.136 g		6 ks / 638 g	121 ks / 6510 g	19 ks / 622 g	329 ks / 15.676 g
Dno	3 ks / 1.114 g						3 ks / 1.114 g
Keramika	Krabice 1	Krabice 2	Krabice 3	Krabice 4	Krabice 5	Krabice 6	CELKEM
Okraj				10 ks / 160 g		49 ks / 666 g	59 ks / 826 g
Zdobená výduť				30 ks / 262 g		9 ks / 52 g	39 ks / 314 g
Nezdobená výduť				25 ks / 244 g		160 ks / 1.212 g	185 ks / 1.456 g
Dno				49 ks / 1.128 g			49 ks / 1.128 g

Tab. 1. Tabulka - přehled keramických nálezů z Holštejna v Muzeu Blansko (zpracoval V. Kolomazníček).

Dále zde je uloženo velké množství mazanice. Třetina těchto vzorků je přepálená, snad z pece. Jedna strana je světlá a hlazená s náznaky oxidačního výpalu, druhá strana tmavá (až černá) asi redukčně pálená. Mezi dalšími nálezy je zajímavý jeden kus střešní krytiny (tzv. prejzy). Mezi těmito nálezy je ještě větší počet uhlíků, 36 kostí a dva kusy stavebního materiálu (cihla a opracovaný kámen).

Severozápadně od hradu Holštejna byl v roce 1992 proveden amatérský archeologický výzkum vápenické pece. Tu podle všeho považoval E. Černý, za pozůstatky bašty, která měla spolu s hradním dvorem a hradbou celé městečko i samotný hradní komplex chránit ze západní strany (Černý 1991, 6). Pozůstatky této stavby byly v terénu dobře viditelné. Oproti okolnímu terénu byla zahlobena nejméně o 1,4 m. Obzvlášť dochovaný je vlastní

prostor obdélníkové pece o rozměru 1,8 x 2,1 m. Vápenka byla zahloubena částečně do vápencového svahu v blízkosti příkré krasové hrany nad bývalým městečkem. Keramika, která byla vyzdvižena, byla typologicky zařazena do 14. stol. (Merta, D. – Merta, J. 2011, 131). Vápenka pravděpodobně sloužila k produkci vápna pro hrad Holštejn a později i k vybudování městečka.

Obr: 16. Holštejn lidarový plán městečka Holštejna s vyznačenými keramickými nálezy (zpracoval V. Kolomazníček), půdorys a řez vápenickou pecí (Merta, D. – Merta, J. 2011, 132).

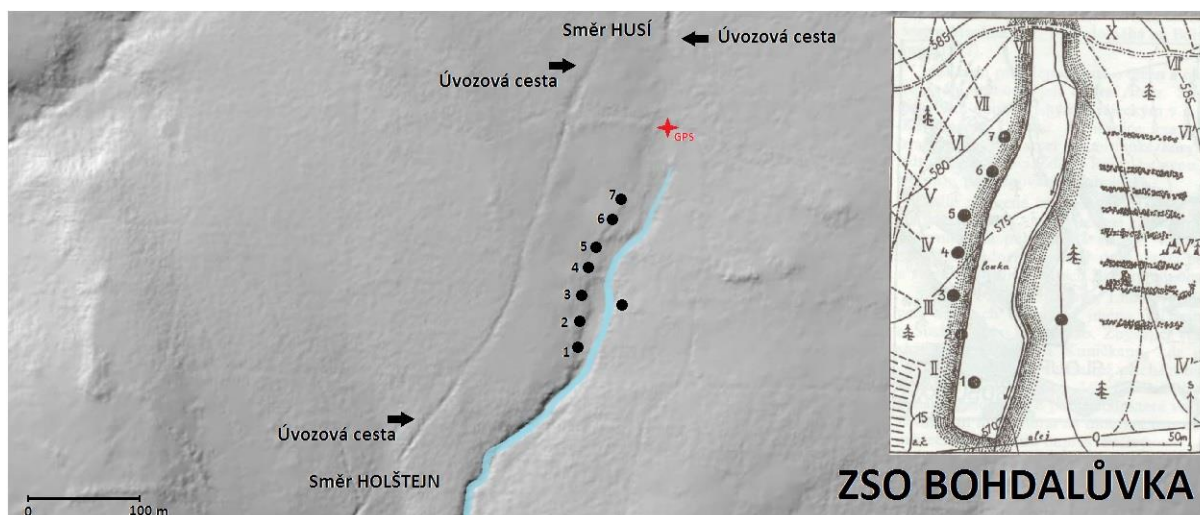
Plužina zaniklého Holštejnu je rozptýlena do čtyř tratí, z nichž jedna se používá dodnes. Zbývající tři tratě jsou pokryty lesem a stopy po jednotlivých parcelách jsou stejně jako u Bohdalůvky dobře patrné. Plužina zaniklého Holštejnu měřila celkem 170 až 200 ha. Na jednu usedlost v průměru připadalo 12 až 15 ha. Hrad zpustl mezi léty 1511 až 1535 a tím byl zpečetěn i další rozkvět městečka, který nemohli jeho nemajetní majitelé dále držet. Zdá se, že došlo ke zpusnutí městečka, a to kromě mlýna pod hradem. Ještě určitou dobu byl osídlen dvůr pod hradem, jehož stopy dosud nacházíme kolem dna zaneseného závrtku 100 m jihozápadně od hradu (Černý 1992, 47). Obnova obce se datuje do počátku 18. stol. (1717), kdy Karel Ludvík z Rogendorfu zřídil v místech bývalé obce panský dvůr. Ten byl vystavěn s největší pravděpodobností i z materiálu, který pocházel z hradu (Hason – Koudelka 2015, 70).

9.2 Bohdalůvka

Bohdalůvka

Původní název obce	Bohdalůvka (1463), Bohdalovka (1492), Bohdalevsko (1590)				
První písemná zmínka	1463	Posl. písem. zmínka	1492	Kostel	ne
Doba existence vesnice	180 let		Extravilán vsi		plužiny
Národnost obyvatel	česká		Výměra celé plužiny		110 ha
Typ (půdorys) vsi	dvouřadá lesní lánová ves		Rozloha	50/60 x 155 m	Pokryv lesní louka, pastvina
Před. počet usedlostí	14	Vzdál. od vod. toku	0 m	Uložení nálezů	ARUB
Terénní archeologický výzkum	Povrchová prospekce, sonda				Nálezy ano
Lokalizace (zaměření)	49°25'17,56"S / 16°47'20,49"V		Objevitel	Černý	Literatura Černý, Doležel J.
Okres	Blansko	Katastr		Holštejn	Nadmořská výška 555 - 565

První písemná zmínka o vsi pochází z roku 1463 spolu se Sloupem, Šušůvkou, Gadišinou, Svatoňůvkou, Vaňkoušem a Hartmanicemi (dnes Nivou). Avšak archeologické nálezy datují její počátky do druhé poloviny 13. století (Hasoň – Koudelka 2015, 74). V roce 1492 je ale již uváděná jako pustá. Bylo známo, že ležela někde u Bohdalevské louky a její přesná lokalizace byla zjištěna v roce 1966. Celou vesnicí protéká od severu k jihu malý potůček, který tu pramení a vlévá do Bílé vody asi 200 m za Běličkou. V její jižní části se rozkládá močálovitý rybníček. Zaniklá Bohdalůvka leží ve výšce 555 až 565 m n. m. 1,4 km od dnešního Houska a 1,8 km severovýchodně od Holštejna. Archeologické stopy po zaniklé osadě odhalujeme právě na lesní louce a v okrajovém lesním pásmu kolem ní. Jednalo se opět o krátkou dvouřadou lesní lánovou osadu typickou pro většinu kolonizačních osad na Drahanské vrchovině. Obě řady byly od sebe vzdáleny 50 až 60 metrů a mezi jednotlivými usedlostmi 25 až 30 metrů. Délka celé vsi byla 155 metrů (Černý 1992, 55). Po vsi se uchovaly dvě na obvodu zaokrouhlené vyvýšeniny v podobě nakupeného kamení. Tyto vyvýšeniny jsou dnes jen málo zřetelné. Při začínajících výzkumech bylo pomocí drobných sond na pravé straně potůčku zjištěno dalších 6 ohraničených míst s nápadným množstvím rozpadající se do červena vypálené vymazávky s aglomeracemi stavebního kamení a četnými keramickými střepy. Na jedné z vyvýšenin (objekt č. 1 – obr. 17.), byl nalezen hrot šípů s tulejkou. Na protější levé straně vodoteče se nachází druhá již zmíněná vyvýšenina. I na této straně můžeme předpokládat 7 usedlostí, protože zde bylo nalezeno 8 zhroutených kamenných terasů, které probíhají od předpokládané levé řady domů jako hranice mezi záhumenicemi ve vzdálenosti 50–60 m. Stopy po studnách a sklepích nalezeny nebyly (Černý 1992, 54).

Obr: 17: Lidarová mapka ZSO Bohdalůvka (zpracoval V. Kolomazníček).

V současné době je na tomto místě lesní louka s kalištěm a krmelištěm pro lesní zvěř. Stopy po staveních nalézáme na okrajových částech louky, zasahující spíše do lesního porostu. Výška těchto stavení splývá s terénem a dnes již nejsou patrné téměř žádné stopy po těchto stavbách. V nejbližším okolí po domech, jsou roztroušené kameny, snad původní stavební materiál. Některé nesou náznaky opracování. Lokalita je ohrožena současným nelegálním detektorovým výzkumem. Při své poslední návštěvě lokality jsem objevil výkop, pravděpodobně od amatérského detektorového hledače v objektu stavení č. 7. (obr. 18).

Obr: 18. Nelegální detektorový výzkum v Bohdalůvce, objekt č. 7 (foto: V. Kolomazníček).

Výměra celé plužiny byla 110 ha. Při předpokládaných 14 usedlostech by připadalo 8 ha na 1 usedlost. Plužina se rozkládala na mírně svažitém terénu a jsou dlouhé 600 až 800 m. Ty severně od Bohdalůvky směřovaly až k Housku a další mířily k jednotlivým stavením po levé straně potůčku od severozápadu a vytvářely pomyslný klín, který byl vyplněn 9 obloukovitě probíhajícími parcelami. Mezní pásy vedoucí na severozápad jsou dodnes patrné. Ves pravděpodobně vyhořela v průběhu husitských válek (Černý 1992, 55).

9.3 Husko

Housko						
Původní název obce	Hertwigslag (1349), Hussy (1371), Husschie (1385), Husie (1437), Húsko (1493), Housko (1550)					
První písemná zmínka	1349	Posl. písem. zmínka	1567	Kostel	ano - Panny Marie	
Doba existence vesnice	150 let		Extravilán vsi		plužiny, lom	
Národnost obyvatel	německá		Výměra celé plužiny		125 ha (jen zachovaná zaniklá část)	
Typ (půdorys) vsi	dvouřadá lesní lánová ves	Rozloha	50/100 x 415 m	Pokryv	pole, louka	
Před. počet usedlostí	20	Vzdál. od vod. toku	0 m	Uložení nálezů	ARUB	
Terénní archeologický výzkum	sběr			Nálezy	ano	
Lokalizace (zaměření)	49°26'27,71"S / 16°48'09,69"V		Objevitel	Černý	Literatura	Černý, Doležel J.
Okres	Blansko	Katastr	Molenburk	Nadmořská výška	584	

První zmínka o zaniklé obci pochází z roku 1349 pod názvem Hertwigslag. Ten se nám dochoval s výčtu obcí patřící pod Holštejnské panství při koupi hradu panem Vokem ze Sovince (fotodokumentace obr. 23). Tato koupě byla zaknihována a vložena do moravských zemských desek (ZDB 1, č. 23, s. 2).

Při dalším výčtu Holštejnských panství dochází k počestění jmen. Roku 1371 je již zmiňována jako Hussy, 1385 Husschie, 1437 Husie, 1493 Húsko, 1511 Hustí, 1550 Housko. Zaniklá ves leží necelý kilometr severně od dnešní obce Vysočany v nadmořské výšce 575 až 585 m n. m. Podle archeologických nálezů byla založena v druhé polovině 13. století. Jeho poloha je umístěna v mírně svahovitém terénu podél potoku Bělíčka. Podle průzkumů které byly na místě provedeny (povrchové sběry), se jedná o typickou zaniklou obec, která odpovídá dvouřadě lesní lánové vsi, dlouhé 415 m. Vzdálenost mezi těmito dvěma řadami se pohybuje od 50 do 100 m. Podle (E. Černého 1992, 56) se stopy po staveních uchovaly v podobě okrouhlých vyvýšenin a tyto vyvýšeniny byly až půl metru vysoké o průměru 5 až 7 metrů. Dnes jsou již tyto místa bohužel rozorána a srovnána, takže podobu středověké obce lze vyčíst pouze ze starších materiálů a dokumentů. Obec měla uchovaných asi dvacet

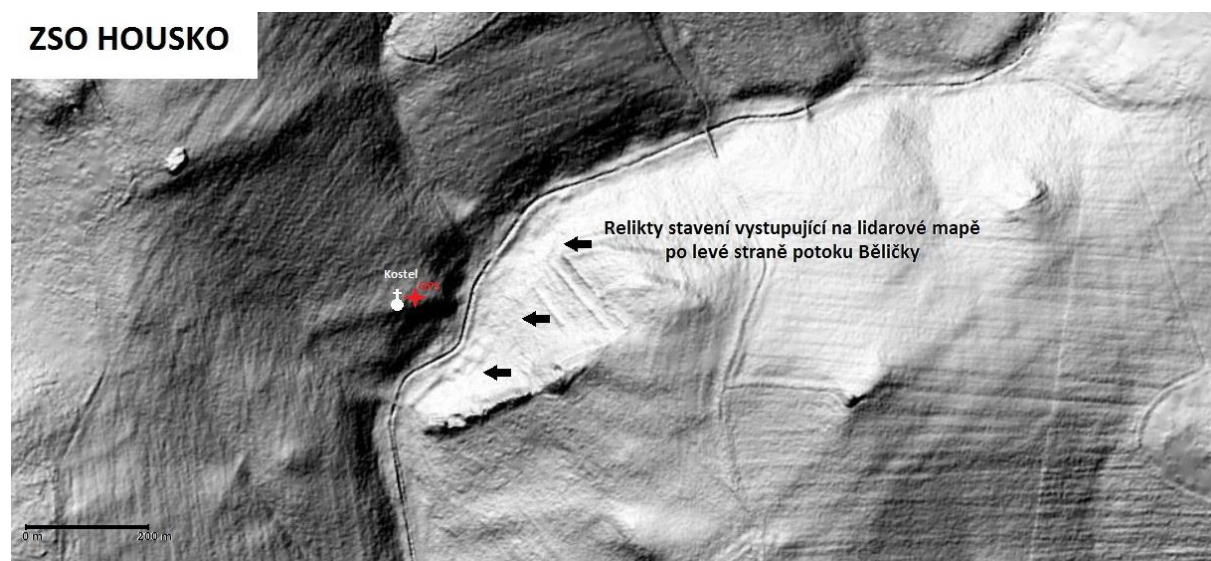
torz těchto vyvýšených usedlostí. Dvanáct stavení leželo na levé straně potůčku a osm se jich uchovalo po straně pravé, zde se však některé stopy nedochovali. Housko je jedinou zaniklou středověkou osadou na Dražanské vrchovině kde je doložený kostel. Ležel na nejvyšším dominujícím místě obce. Dnes je toto místo zvané U kostelíčka. Na tomto místě na ploše asi 15x15 m, byly vyorány spousty kamení a velké množství lidských kostí. Zcela určitě jde o kostel uváděném u Houska v zápisech E. Černého (1992, 56). Tato stavba byla podle molenburského kronikáře patrná ještě v 18. století a byla zřejmě zasvěcena Panně Marii. Kamení z této sakrální stavby prý byly použity na vybudování kostela nového z let 1864 – 1874, který stojí v nedaleké obci Molenburk a je zasvěcen svatému Cyrilovi a Metodějovi.

Při dalším průzkumu jedné z vyvýšenin bylo zjištěno velké množství stavebního kamení, vypálené vymazávky, mazanice, uhlíky, několik hruď železné strusky a množství keramických střepů. Tento nález, doplněný povrchovým sběrem (keramické střepy), lze podle archeologa zařadit do konce 13. a počátku 15. století E. Černý (1992, 56). To potvrzuje i povrchový sběr, který opakovaně provádím od dubna roku 2015, kdy se nasbíraný keramický materiál ztotožňuje s předchozí datací. Tento povrchový sběr provádím pouze na pravé straně vodoteče v mírném svahu, kde se dnes rozkládá obdělávané pole. Nejvíce keramického materiálu nacházím právě v okolí zaniklého kostela. Další nálezy pochází jihozápadně od tohoto místa. Parcely po zaniklých staveních nenesou již znaky vyvýšenin, ale jedná se o místa, kde je nápadné rozmístění velkého množství kamení (fotodokumentace obr. 14). Levá strana potůčku je dnes srovnaná a zatravněná, takže žádné vizuální známky po středověkých staveních tu nenalezneme. Díky lidarové mapě však můžeme pozorovat po celé levé straně vodoteče náznaky usedlostí ve tvaru pravidelných čtverců nebo obdélníků (obr. 19.) Bohužel, povrchový sběr tu je dnes díky zatravněné ploše nemožný.

Povrchová prospekce - ZSO Husí			
Keramika - středověk	18.4.2015	1.5.2017	CELKEM
Okraj	1 ks / 20g	9 ks / 36 g	10 ks / 56 g
Podhrdlí	2 ks / 32 g	2 ks / 32 g	4 ks / 64 g
Zdobená výduť	1 ks / 8g	4 ks / 20 g	5 ks / 28 g
Nezdobená výduť	1 ks / 20 g	1 ks / 8 g	2 ks / 28 g
Dno	3 ks / 48 g	4 ks / 30 g	7 ks / 78 g
Ucho		1 ks / 2 g	1 ks / 2 g
Poklička	1 ks / 4 g		1 ks / 4 g
Atyp. Střep	18 ks / 126 g	35 ks / 238 g	53 ks / 364 g
Mazanice	3 ks / 24 g		3 ks / 24 g
Stavební materiál	8 ks / 476 g	11 ks / 200 g	19 ks / 676 g
Struska	3 ks / 92 g		3 ks / 92 g
Železný předmět	2 ks / 22 g	1 ks / 64 g	3 ks / 86 g
Kamenný předmět	1 ks / 30 g		1 ks / 30 g
Kost		3 ks / 12 g	3 ks / 12 g
Keramika - novověk	18.4.2015		CELKEM
Okraj	5 ks / 38 g		5 ks / 38 g
Podhrdlí	1 ks / 2 g		1 ks / 2 g
Zdobená výduť	10 ks / 56 g		10 ks / 56 g
Dno	4 ks / 18 g		4 ks / 18 g
Ucho	2 ks / 20g		2 ks / 20g

Tab: 2. Tabulka - přehled keramických nálezů ze ZSO Husí (zpracoval V. Kolomazníček).

Další zajímavostí této zaniklé obce je blízký lesík, který leží při jejím jihovýchodním okraji, pojmenovaný Panská Skála. Jedná se o přírodní útvar (nápadně vystupující skalnatý hřeben), táhnoucí se od jižního konce vesnice směrem na severovýchod, po levé straně potůčku. Vzdálenost od stavení se pohybovala od jihu 80 m, po 200 m v jeho severní části a poté se tento skalnatý útvar stácel téměř v pravém úhlu do leva. Jednalo se zřejmě o kamenolom Černý 1992, 57).

Obr: 19. Lidarová mapka ZSO Housko (zpracoval V. Kolomazníček).

Jestli měl vztah k zaniklé osadě i dnešní rybník Polačka, je otázkou. Při své povrchové prospekční činnosti, které se na této lokalitě opakovaně věnuji, zde nalézám i velké množství novověké keramiky. Nově založená vesnice Molenburk byla založena roku 1724 přibližně 1 km jihovýchodně od středověkého Huska. V roce 1760 je kolem vystavěné sklárny zhruba 1,2 km jihozápadně založeno nové Husko, nazvané Housko. Proč a z jakého důvodu je novověká keramika nacházena v místech středověké vsi, vzdálená více než kilometr od obou nově založených vesnic, je otázkou. Mohlo se jednat o jakési poutní místo, které bylo novými usedlíky navštěvováno (jak již bylo výše uvedeno, relikty kostela prý byly v 18 stol. ještě dobře patrné a nově založené vesnice kostel neměly, ač se o něho usilovně domáhaly), nebo zde mohlo být nepřetržitě od středověku malé osídlení obyvatelstva, které se později přesunulo do nově založených aglomerací.

Plužiny patřící k zaniklé vesnici využívané k zemědělským aktivitám, se dochovaly jen ve své okrajové části směrem na severozápad. I ty jsou ale dnes zničeny rozsáhlou zemědělskou činností, kdy se malá políčka a meze rozorávaly za účelem spojování a sjednocování v 50. letech minulého století. Terén zaniklých plužin je na jih rovinatý a směrem k severu mírně stoupá a stává se kamenitým, zejména kolem konce polí. Průběh parcel a charakter tohoto terénu naznačuje, že šlo o typickou záhumenicovou plužinu o rozloze 125 ha a byly přímo napojeny na jednotlivé usedlosti. Ves pravděpodobně zanikla za husitských válek. (E. Černý 1979, 57).

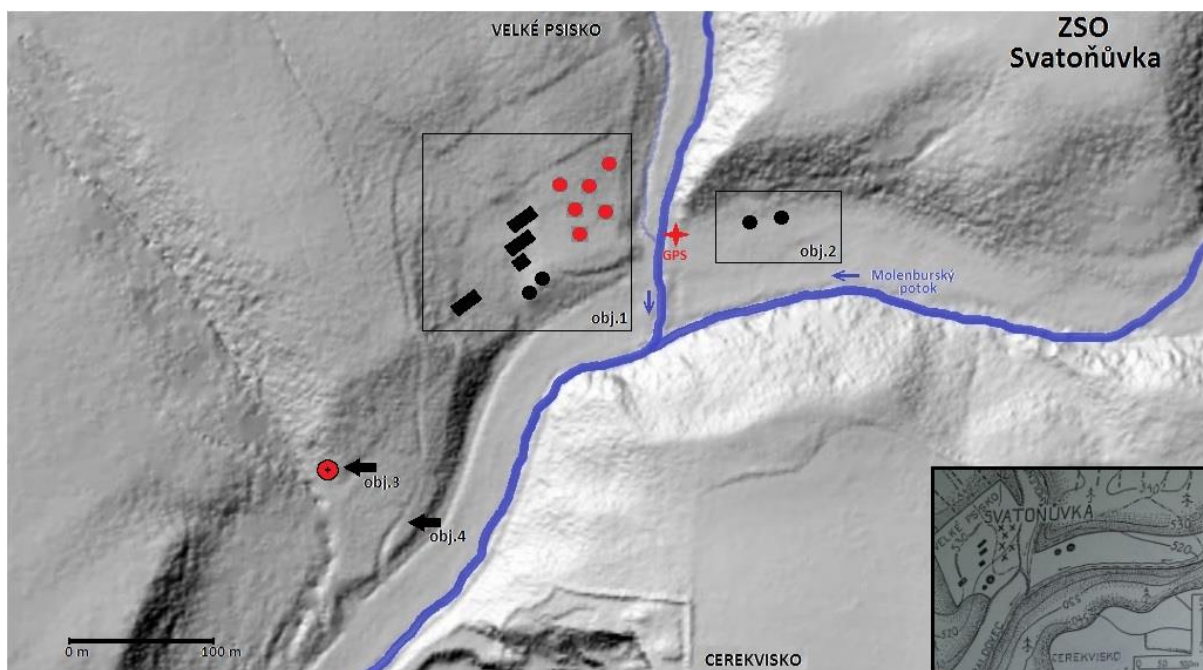
9.4 Svatoňůvka

Svatoňůvka

Původní název obce	Svatonivka (1463, 1492), Swatoniuwka (1597), Svatoňůvky (1668), Svatonivky (1762)				
První písemná zmínka	1463	Posl. písem. zmínka	1492	Kostel	ne
Doba existence vesnice	110 let		Extravilán vsi		plužiny
Národnost obyvatel	česká		Výměra celé plužiny		148 ha
Typ (půdorys) vsi	nelze zařadit (typ hromadné vsi)	Rozloha	?	Pokryv	louka
Před. počet usedlostí	12	Vzdál. od vod. toku	25 m	Uložení nálezů	ARUB, muzeum Prostějov
Terénní archeologický výzkum	Povrchová prospekce			Nálezy	ano
Lokalizace (zaměření)	49°25'04,07"S / 16°48'55,81"V		Objevitel	Černý	Literatura Černý, Doležel J.
Okres	Prostějov	Katastr		Rozstání	Nadmořská výška 512 - 525

Terénní výzkum E. Černého v roce 1966 potvrdil, že ves stála v polno-luční trati Velké psisko. O tomto místě se zmiňovala lidová tradice, že zde stála zaniklá Svatoňůvka. V blízkosti této ZSO se rozprostírá bezlesá plošina nazývaná Cerekvisko, kde podle další pověsti stál v období Velké Moravy kostel.

Zaniklá osada se nacházela u soutoku dvou potoků přitékajících od Molenburku. Založená vesnice neměla příliš vhodné terénní podmínky. Měla nepravidelný tvar, čímž se lišila od ostatních vesnic. S výhradami lze připustit typ hromadné vsi (Černý 1992, 76). Nalezený keramický materiál odpovídá 14. stol a počátku 15. stol. Západní část ZSO se nachází na vyvýšenině zvané „Velké Psisko“ po pravé straně bezejmenného potoka (obr. 20, objekt 1). Východní část se rozprostírala mezi oběma potoky na louce táhnoucí se k ZSO Vaňkouši (obr. 20, objekt 2).

Obr: 20. Lidarová mapka ZSO Svatoňůvka (zpracoval V. Kolomazníček).

Jihozápadně od zaniklé obce asi 200 m jsem v dubnu letošního roku objevil čtyřúhelníkový relikv s propadlou vkleslinou (obr. 20, objekt 3, obr. 21). Může se jednat buď o podsklepený jednoprostorový dům, nebo o mlířišť. Rozměry této stavby jsou po obvodu 4x4 m (obr. 21). Hrany tohoto objektu jsou ostré a obvod pravidelný. Jižně od objektu, je upravený násep vysoký 60 cm, který je horní částí okraje spojen s tímto objektem a pokračuje rovnoběžně východním směrem cca. 3 m za hranu relikvu (fotodokumentace obr. 16). Při odstranění stromového spadu a svrchní části zeminy jsem zde našel malé množství uhlíků. V blízkosti této lokality se kříží úvozové cesty vedoucí do Holštejna, Hussí a Vaňkouše. Jedná se zřejmě o středověké trasy spojující jednotlivá sídla severní části tohoto panství. Keramický materiál s povrchového sběru z lokality ZSO je uložený v muzeu v Prostějově.

Obr: 21. Čtyřúhelníkový relikv s propadlou vkleslinou. Foto: V. Kolomazníček

Svatoňůvka, muzeum Prostějov - povrchový sběr					
Datum	Okraj	Zdobená výduť	Nezdobená výduť	Dno	Uhlíky
22.4.1993	2 ks		2 ks	1 ks	

Svatoňůvka - sonda objekt č. 3.					
Datum	Okraj	Zdobená výduť	Nezdobená výduť	Dno	Uhlíky
1.5.2017					5 ks

Tab: 3. Tabulka - přehled keramických nálezů ze ZSO Svatoňůvka (zpracoval V. Kolomazníček).

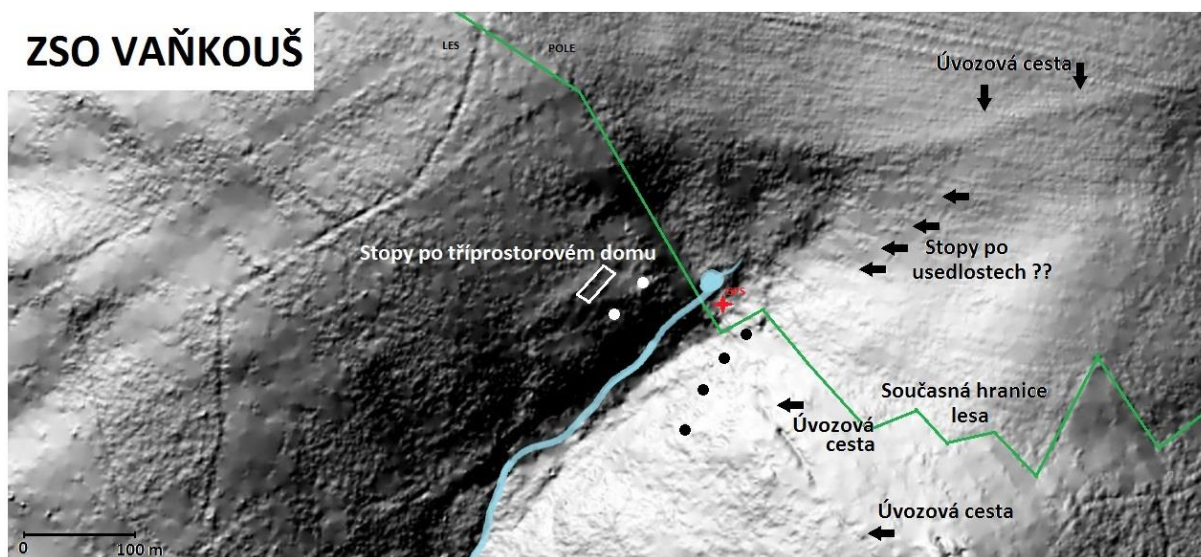
9.5 Vaňkouš

Vaňkouš

Původní název obce	Vancus (1348), Wanus (1463, 1481), Vankuš (1492), Vankouš (1590), Weinkauss (1597)				
První písemná zmínka	1348	Posl. písem. zmínka	1492	Kostel	ne
Doba existence vesnice	210 let		Extravilán vsi		plužiny
Národnost obyvatel	česká		Výměra celé plužiny		139 ha (jen zachovaná zaniklá část)
Typ (půdorys) vsi	dvouřadá lesní lánová ves		Rozloha	?	Pokryv les, pole
Před. počet usedlostí	16	Vzdál. od vod. toku	0 m	Uložení nálezů	ARUB, muzeum Prostějov
Terénní archeologický výzkum	Povrchová prospekce				Nálezy ano
Lokalizace (zaměření)	49°25'54,52"S / 16°50'32,03"V		Objevitel	Černý	Literatura Černý, Doležel J.
Okres	Prostějov	Katastr	Rozstání/Otinoves		Nadmořská výška 610 - 618

První zmínka pochází opět již ze zmíněného výčtu vesnic z roku 1348. Ves zaniká mezi léty 1481 až 1492. Důvodů k zániku vesnice mohlo být několik. Protože první zmínka o pustém Vaňkouši je až z roku 1492, téměř 60 let po husitských válkách, předpokládá se, že ves mohla postihnout nějaká katastrofa. Mohla vyhořet, nebo bylo obyvatelstvo vyhlazeno morem a poté dochází k odchodu zbytku obyvatel (Černý 1992, 78).

Jedná se opět o krátkou dvouřadou lánovitou osadu umístěnou v mírném svahu. Jeho středem protéká od severu k jihu malý potůček, který zde pramení. V blízkosti pramene byla vybudovaná obloukovitá rybníční hráz. Rybník ležel patrně ve středu vesnice. Dnes jsou tyto pozůstatky hráze stále dobře patrné, ale po rybníčku nám zůstalo jen pomístní jméno a močálovitá oblast. Vesnice od rybníku pokračovala pravděpodobně na sever i na jih. V severní části nejsou žádné stopy po staveních, protože je tato lokalita rozorána a používána k zemědělským činnostem. V tomto úseku se však vyskytuje velké množství keramiky, kterou lze datovat do druhé poloviny 13. století až na počátek 15. století. Směrem k jihu jsou po pravé straně vodoteče dochovány dva relikt středověkých staveb. Leží ve stráni cca 5 metrů nad tokem potoku. U prvního stavení jsem v květnu tohoto roku našel stopy po nelegální detektorové činnosti (fotodokumentace obr. 20), mazanici a jeden okraj střepu. Severozápadněji od těchto vyvýšenin je výrazný pozůstatek po tříprostorovém domu z 18. století (obr. 22). Na protilehlé straně potoku pak E. Černý zjistil dalších pět okrouhlých vyvýšenin bez centrální vklesliny (Černý 1992, 77). Tato východní část ZSO je dnes osázena lesní školkou a terén je téměř nepropustný. V centrální části středověké obce kolem potoku probíhá v současné době těžební činnost a celá lokalita je využívána především jako krmeliště a kaliště pro lesní zvěř.

Obr. 22. Lidarová mapka ZSO Vaňkouš (upravil V. Kolomazníček).

V depozitáři muzea v Prostějově se nachází sbírka keramiky z této ZSO. Jde převážně o malé zlomky keramiky z devadesátých let 20. století.

Vaňkouš, muzeum Prostějov - povrchový sběr					
Datum	Okraj	Zdobená výduť	Nezdobená výduť	Dno	Mazanice
21.4.1993	9 ks	7 ks	65 ks		1 ks
22.4.1993				6 ks	

Vaňkouš - povrchový sběr					
Datum	Okraj	Zdobená výduť	Nezdobená výduť	Dno	Mazanice
1.5.2017	1 ks / 18g	1 ks / 8 g			1 ks / 2 g

Tab: 4. Tabulka - přehled keramických nálezů ze ZSO Vaňkouš (zpracoval V. Kolomazníček).

Další materiál z této lokality je uložen v novém depozitáři Muzea Prostějov. Jedná se opět o malé keramické fragmenty nádob v počtu 96 ks. Sběry byly uskutečněny v letech 1995 až 1999.

9.6 Středověké existující vesnice v severní části Holštejnského panství

O většině vsí na Holštejnském panství máme první zmínku v zápisu v moravských zemských deskách z roku 1349. Tento nejdůležitější pramen, zmiňující osady Holštejnského panství (Papajík 2007, 27–28), oznamuje jejich prodej Čeňka z Lipé (dominus Czenco de Lipa) Vokovi z Holštejna (domino Wocconi de Hostenstain). Vok se ale po Holštejnu píše už od roku 1321, takže tento prodej musel být uskutečněný již dříve a do zemských desek byl tento zápis proveden až v onom roce 1349 (Černý 1991, 24–28). Vysvětlení této záhady je jednoduché a přesvědčivé. Moravské zemské desky po rekonstrukci a soustředění do dvou cúd v Olomouci a v Brně byly poprvé otevřeny v roce 1348. Ke koupi panství tedy muselo dojít již před rokem 1334 (nebo 1321) a do zemských desek byl zaznamenán dodatečně až v době jejich založení, což se stalo roku 1349 (Papajík 2007, 22). Díky těmto záznamům známe vesnice, které neprošly procesem zániku a jejich existence přetrvává do dnešních dnů. Tyto vesnice byly založeny také v době velké kolonizace Holštejnského panství, nebo odkoupeny či jinak získány od sousedních držav.

Repechy (Rejpech 1566, 1569, Reppech 1846, Rýpechy 1881, Repechy 1885), GPS - 49°27'59" / 16°52'31" (okres Prostějov).

Tuto vesnici můžeme považovat za dočasně zaniklou. První písemná zmínka pochází z roku 1569 a uvádí vesnici již jako pustou, ale předpokládá se, že vznikla již v době kolonizace a je zahrnuta jako součást Holštejnského panství na konci 13. století (Papajík 2007, 18). Vesnice byla ve vlastivědné literatuře zaměňována se zaniklou vsí u Jedovnic s Rorbachem. Znovu založena byla roku 1717 okolo sklárny, která zde byla postavena o rok dříve (Černý 1991, 83).

Otinoves (Ottenschlag 1347), GPS - 49°25'16" / 16°52'18" (okres Prostějov).

V roce 1349 je uváděna jako součást Holštejnského panství (Papajík 2007, 18). První písemná zmínka o obci však pochází již z roku 1347, kdy zemřel držitel plumlovského panství Petr I. z Rožmberka a ves, která se psala jako Ottenschlag, získal Beneš z Kravař a Strážnice. V roce 1384 se uvádí jako držitel Otinovse se dvěma mlýny jeho syn Petr z Kravař a Plumlova. Ves byla součástí plumlovského panství až do roku 1592, kdy byla pány z Pernštejna nejprve zastavena a poté i prodána Bernardu Drnovskému z Drnovic a stala se součástí rájeckého panství.³

Vesnice je v současné době položena po obou stranách malého vodoteče. V její severní a jižní části se nachází rybník. Při předpokladu výzkumu K. Nováčka a P. Vařeky (1997, 432–433), který se zabýval výzkumem existujících vesnic středověkého původu, že současné domy stojí v místech původních stavení, se s největší pravděpodobností jednalo o krátkou dvouřadou lánovou ves.

Hartmanice, GPS - 49°26'43" / 16°51'07" (okres Prostějov).

Ves Hartmanice vznikla v období kolonizace Holštejnského panství asi v druhé polovině 13. století, kdy tuto oblast dostal výsluhou od krále moravský šlechtic Crha z Ceblovic. Hartmanice dostaly název po jeho synu Hartmanovi z Holštejna (Černý 1991, 20). První písemná zmínka o obci však pochází až z roku 1347, za Beneše z Kravař a Strážnice.

³ Wikipedia: otevřená encyklopedie. Otinoves okr. Prostějov. Dostupné na adrese: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Otinoves#Historie>

Součástí Plumlovského panství byla až do roku 1592. Poté byla prodána Bernardu Drnovskému z Drnovic a stala se součástí rájeckého panství⁴.

Vesnice se nachází na mírné zvlněné náhorní plošině ve směru SZ – JV kolem obou stran říčky Bílá Voda. Na severním a jižním konci vesnice leží rybníky s názvem Horní a Dolní. Jednalo se zřejmě o krátkou lánovou ves. Současný letecký snímek obce naznačuje, že se mohlo jednat i o silniční návesní ves, díky vějířovitě se rozšiřující návesnímu prostranství mezi vstupem a výstupem do vesnice.

Bousín (Bohušín 1347), GPS - 49°27'18" / 16°53'23" (okres Prostějov).

Stejně jako vesnice Harmanice, která je pojmenována po jednom s Crhových synů se předpokládá, že ves Bohušín (dnes Bousín) dostala jméno od Hartmanova bratra Bohuše z Ceblovic (Černý 1991, 20). Současná obec má podobnou historii jako vesnice v jejím sousedství. Vzniká v době kolonizace Dražanské vrchoviny jako součást holštejských držav. První písemná zmínka o obci však pochází až z roku 1347, kdy ji spolu s již zmíněnými Hartmanicemi a Otínovsem získal majitel Plumlovského panství Beneš z Kravař a Strážnice. Součástí Plumlovského panství byla až do roku 1592, a poté byla pány z Pernštejna nejprve zastavena a poté i prodána Bernardu Drnovskému z Drnovic a stala se součástí Rájeckého panství. V roce 1618 koupil Otínoves majitel Plumlovského panství Maxmilián z Lichtenštejna a připojil ji tak zpět k této državě⁵.

Ostrov (Preterslag 1349), GPS - 49°22'57" / 16°45'46" (okres Blansko).

Počátky historie dnešního městyse Ostrova spojujeme s pány z Holštejna, kteří od poloviny 13. století kolonizovali tuto oblast Dražanské vrchoviny. První písemná zmínka o obci pochází také až z roku 1349, kdy byl Ostrov (jako polovina vsi Ostrova se dvěma speciálními lesy (media villa Preterslog cum duabus siluis specialibus), uveden jako jedna se vsí, která byla odprodána novému majiteli panství Vokovi z Holštejna (Papajík 2007, 28). V roce 1371, kdy Vok II. z Holštejna zapsal věno na holštejských vsí své manželce, se názvy vesnic počest'ují a obec je již nazývána jako Ostrow (Černý 1991, 27).

Obec však nebyla pouze majetkem pánů z Holštejna, ale její část držel vladycký rod, který se po Ostrově psal. V roce 1415 se uvádí ostrovský panský dvůr, na kterém připsal věno

⁴ (KOBZA, Mirek. Od Pradědu na Hanou. Český rozhlas Olomouc [online]. 22. 1. 2010 [cit. 2016-02-04]. Dostupné online). <https://prehovac.rozhlas.cz/audio/1079615>

⁵Wikipedia: otevřená encyklopedie. Bousín okr. Prostějov. Dostupné na adrese: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Bous%C3%ADn>

své manželce Jiří z Holštejna a Jedovnic, bratr Voka IV. z Holštejna. V roce 1437 koupil vesnici Ostrov s kostelem, farou a dvěma rybníky jako součást holštejnského zboží Hynek z Valdštejna. Po roce 1459 se na držení Ostrova krátkodobě vystřídali páni ze Sovince a Doubravice, Černohorští z Boskovic, z Popůvek, z Rychemberku a ze Zdenína. Roku 1567 koupil vesnici Bernard Drnovský z Drnovic a Ostrov se tak stal součástí Rájeckého panství. Od roku 1661 vlastnili Ostrov Rogendorfové, od roku 1763 Salmové⁶.

Dnešní návěs městyse Ostrov má tvar trojúhelníku a cesty zde vstupují v rozích návsi. V jihovýchodní přístupové části stojí kostel. Další přístupová cesta na návěs vede ze severovýchodu a ze západu. Jak již bylo zmíněno výše v části o typu středověkých vesnic, tento typ vesnice zvaný návěsovka byl zakládán již před rokem 1200. E. Černý (1991, 2) se domnívá, že Ostrov zde již stál dříve spolu s Jedovnicemi a nedalekým Blanskem, o kterém máme první zmínku již z roku 1131.

Lipovec (Zybothslag 1349, Lipowka 1371), GPS - 49°23'02" / 16°48'21" (okres Blansko).

Počátky osídlení obce Lipovec je možno zařadit do 2. poloviny 13. století, kdy došlo ke kolonizaci řídké osídlené Dražanské vrchoviny. První písemná zmínka o Lipovci, který se uvádí pod německým názvem Zybothslag, pochází až z roku 1349, jako součást Holštejnského panství, které koupil Vok I. z Holštejna (Papajík 2007, 28). V roce 1371 Vok II. z Holštejna vkládá své manželce věno na holštejnských vsích. Obec již při tomto vkladu nese slovanské jméno Lypowka (Černý 1991, 27).

Od konce 14. století stával v Lipovci panský dvůr, který byl sídlem Voka IV. z Holštejna a Lipovce. V tomto období pravděpodobně existoval již kostel, který se prvně připomíná roku 1437, kdy Holštejnské panství koupil Hynek z Valdštejna. V roce 1459 držel Lipovec Půta ze Sovince a Doubravice a po něm jeho synové. Od roku 1483 byl majitelem vsi Dobeš Černoorský z Boskovic, o deset let později Hynek z Popůvek na Pozořicích a po něm jeho dcera Markéta. Roku 1550 získal Lipovec Jan Dubčanský ze Zdenína na Habrovanech. V roce 1567 se obec stala součástí Rájeckého panství, když ji koupil Bernard Drnovský z Drnovic. Od roku 1661 vlastnili Lipovec Rogendorfové a od roku 1763 Salmové⁷.

⁶

Wikipedia: otevřená encyklopedie. Ostrov u Macochy okr. Blansko. Dostupné na adrese: https://cs.wikipedia.org/wiki/Ostrov_u_Macochy

Wikipedia: otevřená encyklopedie. Lipovec okr. Blansko. Dostupné na adrese: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Lipovec>.

Podle současného leteckého snímkování se jednalo nejspíše o krátkou lánovou ves ve středně prudkém svahu, svažující se od JV k SZ rozkládající se kolem menšího vodoteče, který zde v jeho horní části pramenil.

Kulířov (Kylein 1349, Cholerzow 1371, Kolerr 1385, Kollerzow 1407, Kulěřov 1511), Kolířov 1550, Kulířzow 1567, GPS - 49°22'46" / 16°50'49" (okres Blansko).

Obec Kulířov patří k dočasně zaniklým osadám na Holštejnském panství. Byla založena ve 2. polovině 13. století pány z Holštejna, avšak první písemná zmínka pochází z roku 1349. Obec se tehdy nazývá Kylein (Papajík 2007, 28), v roce 1371 Cholerzow (Černý 1991, 27) a roku 1511 Kulěřov. Vesnice byla od husitských válek pustá, ale v polovině 16. století byla obnovena. Roku 1567 držel vesnici Vilém Jedovnický ze Želetavy. Téhož roku Kulířov koupil Bernard Drnovský z Drnovic a připojil ji k Rájeckému panství⁸.

Obec leží asi 1,5 km východně od Lipovce. Současný tvar obce svým půdorysem připomíná, že se ve středověku jednalo o krátkou lánovou ves. To předpokládá i E. (Černý 1991, 47), který ji podle topografické situace řadí mezi tento typ vsí, vystavěnou po obou stranách zde pramenící Malé Hané s typickou záhumenicovou plužinou, která má cca 300 ha. Počet usedlostí, ani počet lánových parcel se již dnes nedá určit.

10. Zaniklé středověké osady na Holštejnském panství – jižní část

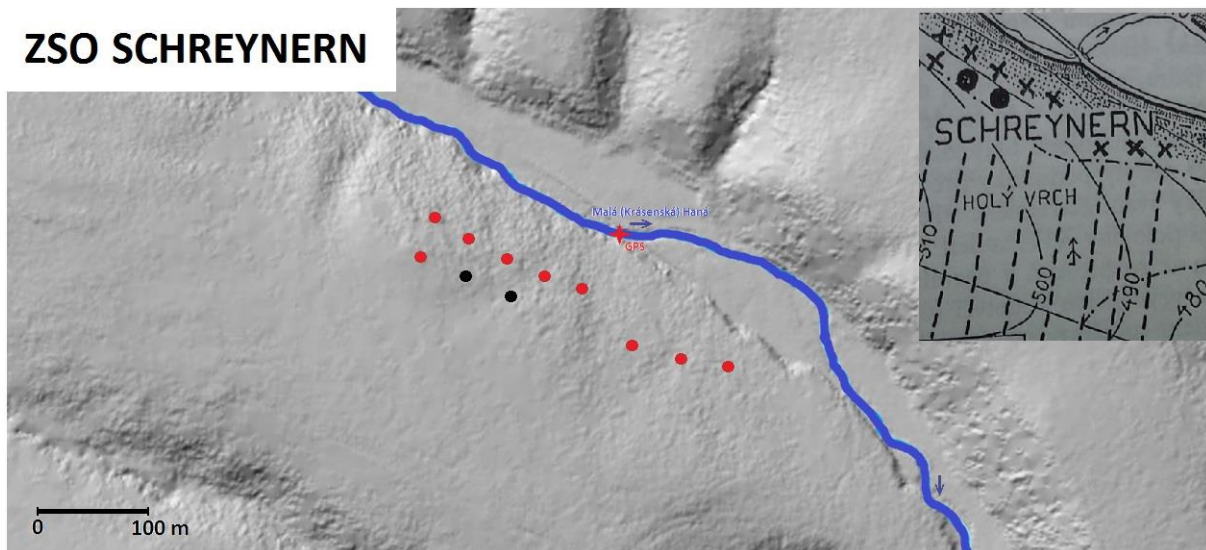
10.1 Schreynerm

Schreynerm					
Původní název obce	Schreynerm (1348), oppidum Schreyneri (1351)				
První písemná zmínka	1348	Posl. písem. zmínka	1351	Kostel	ne
Doba existence vesnice	80 let		Extravilán vsi		plužiny
Národnost obyvatel	německá		Výměra celé plužiny		135 ha
Typ (půdorys) vsi	??? - snad návesní typ osady	Rozloha	? x 300 m	Pokryv	les
Před. počet usedlostí	? 8 - 16	Vzdál. od vod. toku	50 m	Uložení nálezů	ARUB
Terénní archeologický výzkum	Povrchová prospekce			Nálezy	ano
Lokalizace (zaměření)	49°21'38,08"S / 16°51'05,72"V	Objevitel	Černý	Literatura	Černý
Okres	Vyškov	Katastr	Krásensko	Nadmořská výška	480 - 500

Zmínka o vsi Schraynermu je taktéž doložena z prvního výčtu obcí Holštejnského panství z roku 1349, ale již o rok dříve je zmiňována jako jedna z donačních vsí Pustiměřského kláštera. Donace biskupa Jana Volka, u kterého je tato vesnice zmiňována spolu s městečkem

⁸Wikipedia: otevřená encyklopedie. Kulířov okr. Blansko. Dostupné na adrese: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Kul%C3%AD%C5%99ov>

Švábenice, vsí Prus ležící u vsi Pustiměře a vsi Krásensko a Ondratic, potvrdil papež a Schreynern je zde uveden jako oppidum (Černý 1992, 21). Zaniklá středověká obec se rozkládá v úzkém údolí na louce s příkrými lesnatými svahy, kterým protéká říčka Malá Haná. Leží po pravé straně vodoteče v mírnějším svahu. Po první světové válce zde bylo nad pravým břehem této říčky nalezeno velké množství středověké keramiky. Při pozdějším výzkumu E. Černého (1992, 22), zde byly tyto nálezy potvrzeny a navíc objeveny relikty po středověkých staveních. Tyto objevy potvrdily existenci vesnice v těchto místech. Podle hustoty nálezů prováděných povrchovým sběrem, reliéfních stop a šířky plužinového jádra se odhaduje délka vsi na 300 m. Vesnice měla s největší pravděpodobností dvě řady stavení, ale níže položenou lajnu usedlostí můžeme pouze předpokládat, protože byla zničena při vysazování lesní školky. E. Černý (1992, 22) ji uvádí jako návesní typ osady, ale díky své poloze a popisu bych se přikláněl spíše ke krátké dvouřadé lánové vsi. Plužina zaniklého Schreynernu je rozptýlena do 13 tratí a úseků, dominantou je záhumenicové jádro osmi parcel. Délka parcel se pohybuje od 400 do 500 m, šířka je kolem 40–50 m. Půda těchto plužin je místy značně kamenitá a podstatně horší kvality, než u sousedních vsí (Černý 1992, 23).

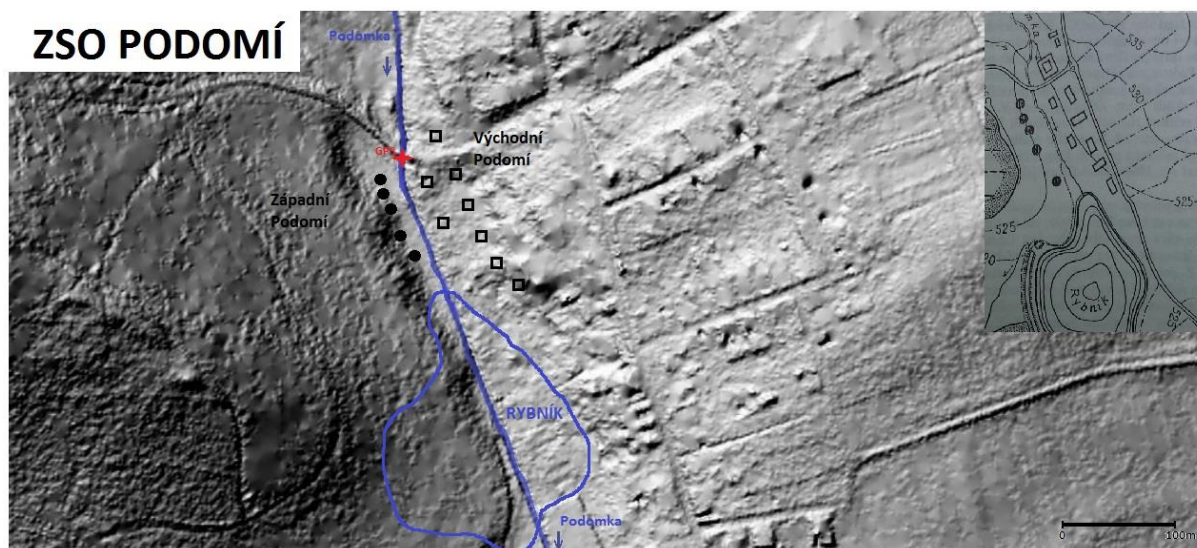
Obr. 23. Lidarová mapka ZSO Schreynern (upravil V. Kolomazníček).

10.2 Podomí

Podomí

Původní název obce	Boda (1348), Podaw (1385), Podlomy (1406), Podom (1407), půl Podomie (1480), půl Podomí (1553), půl Podoní (1596), Poydom (1718), Podomy (1798), Pojdom (1850), Podomí (1906, 1926)					
První písemná zmínka	1349	Posl. písem. zmínka		Kostel	ne	
Doba existence vesnice	100 let, od 1550 do souč.		Extravilán vsi		plužiny, rybník	
Národnost obyvatel	česká/německá		Výměra celé plužiny		západní 178 ha, východní 165 ha	
Typ (půdorys) vsi	dvouřadá lesní lánová ves		Rozloha	50 x 200 m	Pokryv	pole, zástavba
Před. počet usedlostí	14 - 16	Vzdál. od vod. toku	0 m	Uložení nálezů	ARUB	
Terénní archeologický výzkum	Povrchová prospekce				Nálezy	ano
Lokalizace (zaměření)	49°20'40,87"S / 16°49'51,66"V		Objevitel	Černý	Literatura	Černý
Okres	Vyškov	Katastr	Podomí		Nadmořská výška	525 - 535

Podomí bylo založeno z největší pravděpodobností pány z Ceblovic a Holštejna a podle názvu (Boda) zřejmě německým obyvatelstvem (Černý 1992, 30). První nominace je opět z výčtu Holštejnského panství s ostatními vesnicemi v roce 1349 (Papajík 2007, 28). Až do roku 1464 je Podomí sjednocenou vesnicí. I když v tomto roce je uváděna již jako pustá. Historie Podomí je velice složitá a spleť. Od roku 1464 je rozdělena na dvě části, přičemž západní část jako sídelní celek zaniká a slouží jen k zemědělským činnostem, východní část je znovu osídlena (Černý 1992, 32). Hraniční linií se stává potok Podomka. Západní díl vesnice setrvává v Holštejnském panství. Východní část Podomí vkládá roku 1576 Vilém Želetavský i s dvorem na kterém sídlí a vesnicí Hamlíkovem panu Hanuši Haugvicovi z Biskupic na Račicích. Díky Půhonům známe i několik obyvatel znovu osídleného Podomí z roku 1569, např. Havel Hřiva, Jan syn Šimkův, myslivec Duchek (Černý 1992, 31).

Obr: 24. Lidarová mapka ZSO Podomí: po pravé straně potoku Podomka zaniklá západní část vesnice, po levé situace východní poloviny vsi zakreslena podle Josefínské mapy z roku 1763.

Velmi zajímavé je znovu osídlení Podomí. Lánské rejstříky z roku 1656 a 1675, dokládají, že 6 usedlostí a dvůr ctily původní zástavbu na témž místě a při respektování stavebních dispozic jako před zpustnutím vesnice. I příjezdy do usedlostí byly vedeny od zmíněné cesty a zachovaly se až do počátku 20. století. (Černý 1992, 31). Plužiny obou částí vesnice jsou si rozlohou podobné. Západní část plužiny má velikost 178 ha a na jednu usedlost z přepokládaných 7 až 8 usedlostí připadá 23,8–25 ha nebo 20,8–20,2 ha. Celková výměra východní plužiny je 165 ha (nepočítaje rozlohu rybníka 11 ha) a na jednu usedlost při sedmi připadá 23,8, při osmi 22,2 ha (Černý 1992, 32–33).

Osud zániku Podomí je obdobný jako u mnoha vesnic na tomto území. Souvisí pravděpodobně s husitskými válkami, nebo s jejich následky v průběhu první čtvrtiny 15. století.

10.3 Hamlíkov

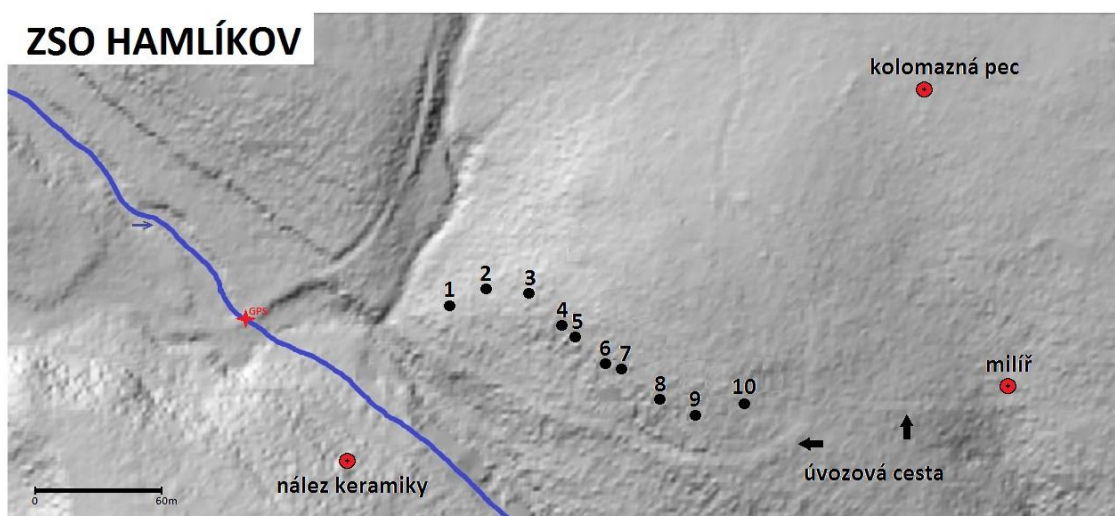
Hamlíkov

Původní název obce	Hemlyncow, Hemlicow (1353), Hamlicov (1385), Hemlyko (1407), Hamlinkov (1437), Hamakov (1511), Hamlíkov (1567)					
První písemná zmínka	1353	Posl. písem. zmínka	1596	Kostel	ne	
Doba existence vesnice	300 let		Extravilán vsi		plužiny, rybník, kolomazná pec, kamenolom, milíř	
Národnost obyvatel	česká/německá		Výměra celé plužiny		154 ha	
Typ (půdorys) vsi	krátká jednořadá lesní lánová ves	Rozloha	165 m	Pokryv	les	
Před. počet usedlostí	10	Vzdál. od vod. toku	30 m	Uložení nálezů	ARUB	
Terénní archeologický výzkum	Povrchová prospekce			Nálezy	ano	
Lokalizace (zaměření)	49°20'08,33"S / 16°51'27,11"V		Objevitel	Černý	Literatura	Černý
Okres	Vyškov	Katastr	Podomí	Nadmořská výška	480 - 490	

Ves byla s velkou pravděpodobností založena jako ostatní vsi z této oblasti ve druhé polovině 13. století a historicky je doložena roku 1353, kde se objevuje jako součást holštejnského zboží. Leží cca 1 km severně od Ruprechtova a znovuobjevena byla roku 1958 E. Černým. Ze všech 61 ZSO které Ervín Černý objevil, leží prý Hamlíkov v nejhorším terénu. Stopy po osadě jsou pouze v okrajové lesní zóně vysoko nad potůčkem v příkrém úbočí korytiny Psího žlebu v lesní trati Stříbrná (Černý 1992, 28).

Podle povrchového sběru se jednalo s největší pravděpodobností o krátkou jednořadou lesní lánovou ves, která se táhla v esovité linii. Relikty stavení se zásadně liší od ostatních stop v jiných ZSO. Podesty stavení jsou ve směru stoupajícího terénu zahloubeny do země, ve směru klesání svahu je naopak materiál navršen ze zahloubené části tak, že vzniká vodorovná čtyřúhelníková plošina a teprve na této plošině je vlastní reliktní stavby.

U objektu č. 2, (obr. 25) pak byla provedena menší sonda a byla zde objevena do hněda vypálená jílovitá základna pece. Severně od ZSO byly nalezeny stopy po milíři, kolomazné peci a opuštěný kamenolom. Západně od vesnice je pramen potůčku překlenut nízkou hrázkou, což je nesporný důkaz po zaniklém rybníčku. Plužina Hamlíkova se nalézá na poměrně rovinném terénu a je rozložena do 4 tratí. Celková výměra všech plužin v její maximální variantě je 154 ha, ale přičtením ruprechtovské a podomské plužiny, které si je později přisvojili, by celková plocha byla 249 ha. To při deseti usedlostech by v průměru na jednu přicházelo 25 ha (Černý 1992, 29).

Obr: 25. Lidarová mapka ZSO Hamlíkov

Podle německého historika Wolfganga Wanna je možné, že ves Hamlíkov je onou tajemnou vsí, kam roku 1284 odvedl krysař z Hameln mladé lidi. Mělo se ve skutečnosti jednat o lokátora, který přiváděl nové osadníky do neosídlených oblastí Moravy, a ti tam zakládali nové osady. Jméno Hamlíkov pak je počestělá podoba německého jména Hämlingen, což znamená "Hamelnští"⁹. Tuto domněnku nejprve považoval E. Černý (1992, 30) za nepravděpodobnou, protože počet Hamlíkovských usedlostí by neodpovídal počtu 130 dětí, jak vypráví pověst. Nicméně dnes se uvažuje i o variantě, že ostatní děti mohly být rozmístěny v okolních vesnicích založených německými kolonizátory na Holštejnském panství. Tím se tato hypotéza nejeví tak nereálnou.

K prvnímu zániku vesnice došlo v období mezi roky 1437–1493, vesnice však byla znovu obydlena kolem roku 1550–1567. Z tohoto období známe i jména některých usedlíků.

⁹ Krysař s Hameln. dostupné na adrese: <http://juth.blog.cz/0612/krysar-z-hameln>

Neměla však dlouhého trvání a mezi roky 1576–1596 byla opuštěna definitivně. Příčinou zániku byl zřejmě hladomor doložený na našem území v roce 1585 (Černý 1992, 30).

10.4 Rohrbach

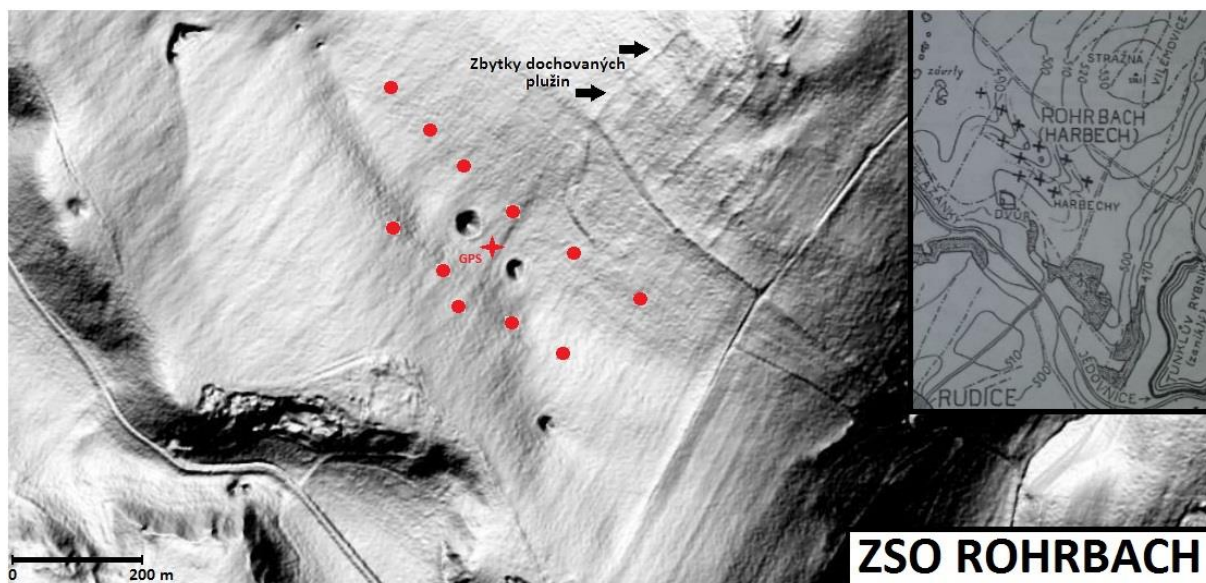
Rohrbach

Původní název obce	Rorbach (1371), (1437), Vorbach (1464), Raypach (1481), Harbech (1573)					
První písemná zmínka	1371	Posl. písem. zmínka	1573	Kostel	ne	
Doba existence vesnice	130 let		Extravilán vsi		plužiny	
Národnost obyvatel	německá		Výměra celé plužiny		???	
Typ (půdorys) vsi	??? - snad dvouřadá lánová ves	Rozloha	? x 300 m	Pokryv	louka	
Před. počet usedlostí	? cca 11	Vzdál. od vod. toku	čerpána ?	Uložení nálezů	ARUB	
Terénní archeologický výzkum	Povrchová prospekce			Nálezy	ano	
Lokalizace (zaměření)	49°21'02,56"S / 16°44'05,40"V		Objevitel	Černý	Literatura	Černý
Okres	Blansko	Katastr	Lažánky	Nadmořská výška	490 - 500	

První zmínka o Rohrbachu se nám dochovala z druhého výčtu holštejnských osad z roku 1371 (Černý 1992, 41). ZSO leží v krasovém terénu, na náhorní plošině v trati Harbechy v polovině cesty mezi dnešními Lažánkami a Jedovnicemi u rozcestí na Rudice v nadmořské výšce 490 až 500 m. Středem této plošiny probíhá severozápadním směrem podélná půdní deprese, v jejíž ose jsou dva krasové závrtky. Ty mohly sloužit jako zásobárna vody, protože poblíž této vesnice nejsou stopy po vodoteči, ani po žádné jiné uměle zbudované vodní zásobárny. To by vysvětlovalo i jméno vsi v českém překladu: rourový potok (Černý 1992, 41).

Velikost zaniklé vsi určil E. Černý díky povrchové prospekci. V oraništi v rozsahu deprese zjišťuje difúzně rozetuté střepy středověké keramiky a hroudy vypálené vymazávky. Podle těchto nálezů byla ves dlouhá asi 300 m, nelze však s určitostí určit, zdali byla jednořadá, nebo dvouřadá. Vesnice pravděpodobně zanikla mezi roky 1464 až 1481. V tomto období na něm Matěj s Želetavy držel tři dvory, ale ve zmínce z roku 1481 už není po dvorech žádná zmínka. Jako pustá se udává k roku 1573 (Černý 1992, 41).

Podoba plužiny Rohrbachu se nedochovala. Tato nevelká vesnice měla pravděpodobně plužinu s typickým krátkým záhumenicovým jádrem a po jejích obou stranách větší přídatnou trať (Černý 1992, 42). Pozůstatky dochovaných plužin jsou zachyceny na lidarové mapě severně od ZSO. V těchto místech jsou dnes zalesněné remízky podobně jako u plužiny v Husí, která se vyskytuje JV od ZSO.

Obr: 26. Lidarová mapka ZSO Rohrbach

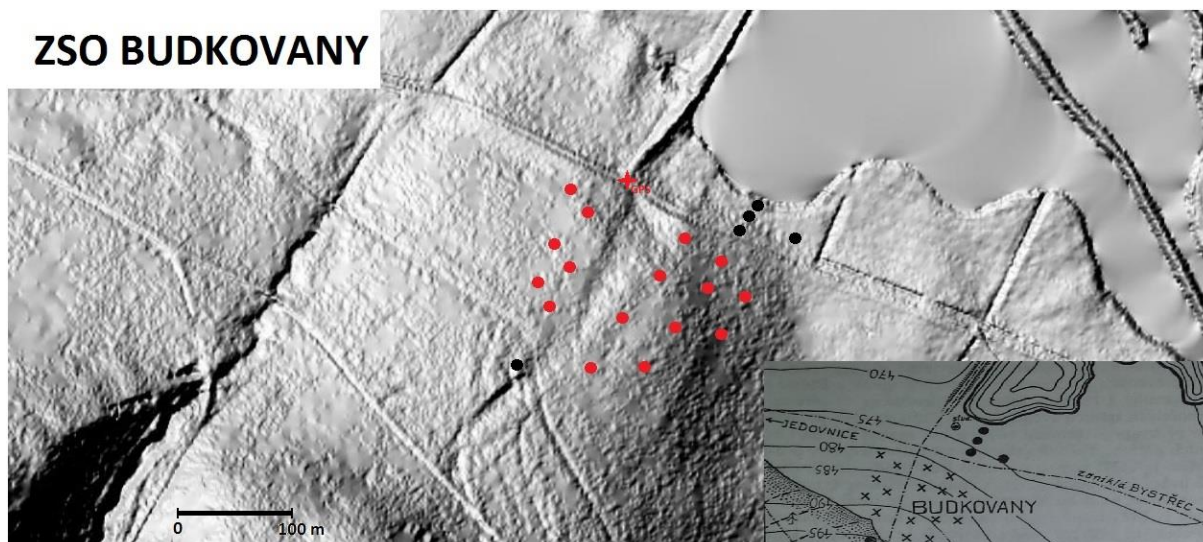
10.5 Budkovany

Budkovany

Původní název obce	Budkovan (1371), Budkowany (1437)					
První písemná zmínka	1371	Posl. písem. zmínka	1576	Kostel	ne	
Doba existence vesnice	160 let		Extravilán vsi		plužiny, lom, rybník	
Národnost obyvatel	německá		Výměra celé plužiny		270 ha	
Typ (půdorys) vsi	??? - snad dvouřadá lánová ves	Rozloha	? x 300 m	Pokryv	pole	
Před. počet usedlostí	???	Vzdál. od vod. toku	rybník	Uložení nálezů	ARUB	
Terénní archeologický výzkum	Povrchová prospekce			Nálezy	ano	
Lokalizace (zaměření)	49°19'50,03"S / 16°46'21,03"V		Objevitel	Černý	Literatura	Černý
Okres	Blansko	Katastr	Jedovnice	Nadmořská výška	470 - 495	

Tato ZSO ležela městečkem Jedovnicemi a vesnicí Bystřec u rybníku Budkovan. Její původní jméno bylo Ulraichslag. Později se jako u ostatních vesnic jméno počesťuje a roku 1371 je uváděna pod jménem Budkovan a 1437 Bukowany (Černý 1992, 37). Protože je tato lokalita již po dlouhé století využívána k orbě, je těžké posoudit, o jaký půdorysný typ vesnice šlo. Podle E. Černého (1992, 39) se jednalo o krátkou dvouřadou ves v délce 300 m s atypickou záhumenicovou plužinou. Četnější keramické střepy nalezené v polním pásmu a skupinou vyvýšenin u rybníka jsou archeologem zařazeny do 2. poloviny 13. století až do 1. poloviny století patnáctého. Zánik vesnice bývá přisuzován požáru (zřejmě v období husitských válek), které dokládá velké množství do ruda vypálené mazanice v pěti přetrvávajících reliktech (Černý 1992, 39).

ZSO BUDKOVANY

Obr: 27. Lidarová mapka ZSO Budkovany

Plužiny ZSO Budkovany se zachovaly převážně v její jižní části. Půda zde není kamenitá a je vhodná k zemědělskému užívání. Délka lánových parcel se pohybuje od 600 m do 1300 m. Zaniklé plužiny v dnešním lesním porostu mají výměru cca 180 ha, ale s přihlédnutím k dnešní interpolaci obdělávané půdy byla výměra Budkovanské plužiny cca 230 ha. S velkou pravděpodobností patřil pod Budkovany i veliký záhonový úsek Dvorec, který se nalézá na dnešním katastrálním území Kotvrdovic. Tomu s velkou pravděpodobností nasvědčuje zápis v ZDB z roku 1464, v němž je doložena zmínka pustá ves Budkovany, a v té vsi že je „curie que vocatur Dvořec“. Celková výměra Budkovanské plužiny by pak byla 270 ha (Černý 1992, 39).

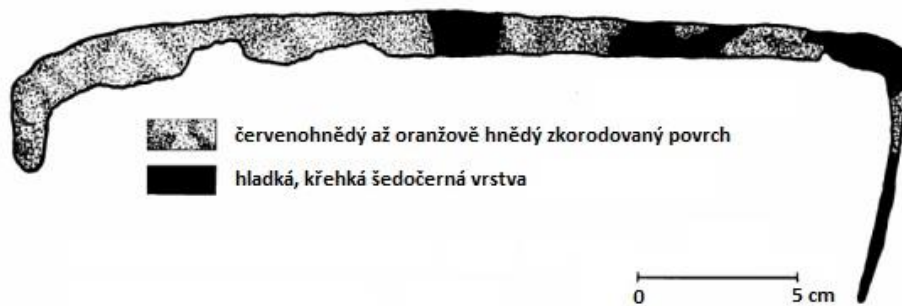
10.6 Bystřec

Bystřec

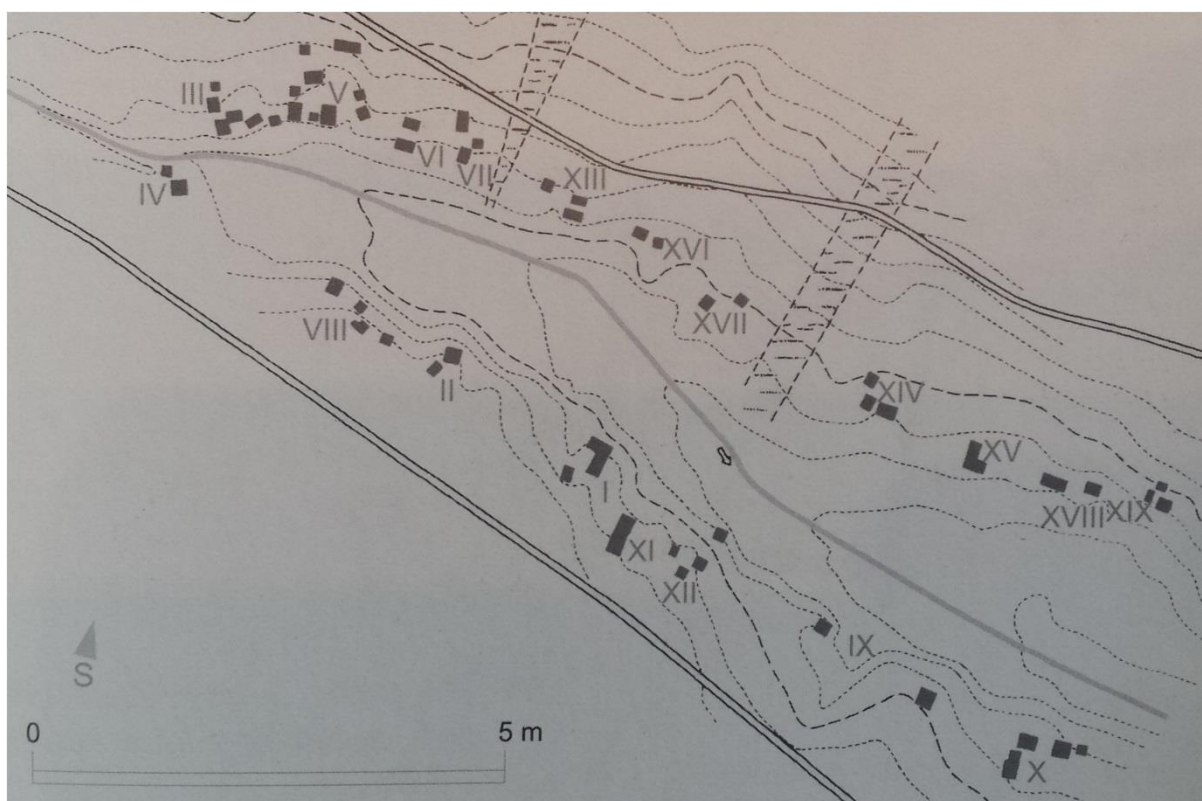
Původní název obce	Merhlinslag (1349), Bistricz (1371), Bystrzecz (1437), okolo Bystreze (1464), na Bystrci (1481), Bystrzecz (1554)					
První písemná zmínka	1349	Posl. písem. zmínka	1464	Kostel	ne	
Doba existence vesnice	200 let		Extravilán vsi		plužiny, lom	
Národnost obyvatel	německá		Výměra celé plužiny		393 ha	
Typ (půdorys) vsi	dvouřadá lesní lánová ves		Rozloha	30/102 x 430 m	Pokryv	louka
Před. počet usedlostí	22	Vzdál. od vod. toku	0 m	Uložení nálezů	ARUB	
Terénní archeologický výzkum	úplný archeologický výzkum 1975 - 2005			Nálezy	ano	
Lokalizace (zaměření)	49°19'15,43"S / 16°48'13,50"V		Objevitel	Černý	Literatura	Černý, Belcredi, Nekuda, Kypta
Okres	Blansko	Katastr	Jedovnice	Nadmořská výška	450 - 460	

Nejstarší zpráva o vesnici Bystřec pochází z roku 1349 (ZDB 1, č. 23, s. 2) pod jménem Merhlinslag. Archeologické nálezy keramiky však dokládají nejstarší horizont vsi pro polovinu 13. století (Nekuda 1976, 39–63). Znovu objeven byl roku 1959, kdy si Ervín Černý

povšiml písemné zprávy, podle které byla Bystřec lokalizovaná na opačnou stranu od míst, kde byla původně hledána. Bystřec byl založen v protáhlé údolní sníženině na trase mezi Jedovnicemi a Račicemi na odbočce do již existující Bukovinky, která je považována za farní oblast této oblasti (Belcredi 2006, 23). Terén celé vsi a přilehlého okolí kopíruje tok potoka Rakovce po jeho obou stranách, které se poté zvedají v příkré zalesněné stráně. Potom přecházejí v mírně zvlněnou náhorní plošinu. Svým půdorysným uspořádáním představuje Bystřec typickou dvouřadou lánovou ves (Belcredi 2006, 28; Nekuda 2005, 319). Lokalita byla poté ohrožena meliorizací, protože JZD Jedovnice dostala za úkol proměnit tyto louky v ornou půdu (Černý 1964, 93–98). V roce 1964 E. Černý předložil žádost na provedení výzkumu, který však proběhl v letech 1975 až 2005. Byl to jediný systematický archeologický výzkum zaniklé osady na Dražanské vrchovině, který nám poskytl mnoho informací a výrazně doplnil naše současné poznatky o životě ve středověkých vesnicích. Výzkumy zde byly prováděny pracovníky Moravského zemského muzea pod vedením Vladimíra Nekudy a Ludvíka Belcrediho. Celkem zde bylo prozkoumáno díky povrchové prospekci, dokumentaci terénních relikvů (Belcredi 2006, 10) a geofyzikálním magnetickým měřením (Belcredi 2006, 423) 22 usedlostí s dalšími objekty. Tato geofyzikální metoda, která zde byla použita a stala se nedílnou součástí výzkumných prací, dovolila urychlení archeologického výzkumu a zcela komplexně zmapovala celou středověkou lokalitu ZSO. Můžeme s jistotou potvrdit, že v jeho blízkém okolí se nenachází žádné stavební objekty, které by byly jeho součástí (Belcredi 2006, 431). Ke každé usedlosti byl vypracován katalog s podrobným popisem, s číslem podle pořadí výzkumu, roku výzkumu, kresebnou rekonstrukcí a dalšími zajímavými podrobnostmi (Belcredi 2006). Zánik Bystřece se datuje na začátek 15. století do období husitských válek, které měly s největší pravděpodobností vliv na zánik vesnice. Ta byla zničena rozsáhlým požárem (Belcredi 2006, 280). Bystřec je známý vysokým počtem nalezených kovových předmětů na jednu usedlost (Belcredi a kol. 2002, 43). Při výzkumu osady byla u usedlosti 18 použita materiálová analýza povrchové vrstvy jednoho ze zde nalezených pořízu. Výsledky z tohoto rozboru na nalezeném artefaktu jednoznačně potvrzují předpoklad, že vesnice padla za oběť požáru (Belcredi a kol. 2002, 45).

Obr. 28. Zbytky povrchové vrstvy zmineralizovaných oxidů FeO , Fe_2O_3 a MgFe_2O_4 na analyzovaném železném pořizu (Belcredi a kol. 2002, 45).

Půdorys zaniklé vsi Bystřec. Usedlosti I-V, VIII-XII založeny již kol. pol. 13. stol., severní řada usedlostí (VI, VII, XIII-XIX) pochází až z následné etapy.

Obr. 29. Půdorys vsi Bystřec (podle Belcredi 1999)

Zaniklá plužina Bystřece se dochovala celá. Jedná se o záhumenicový typ plužiny se vzdáleným odstupem parcel od osady a je rozdělena na severní a jižní část. Severní část plužiny je doplněna rozsáhlou přídatnou trati. Zhruba uprostřed této přídatné trati se nachází opuštěný lom, odkud mohl být těžen kámen. V jižní části plužiny se nalézá rozsáhlejší kamenité pole, které narušuje průběh parcel. V době existence vesnice zde mohl být lesík, nebo pastvina. Celková výměra jižní i severní plužiny měří 393 ha (Černý 1992, 34–37).

V současnosti jsou na lokalitě záměrně zanechány stopy po archeologických pracích. Na vybraných usedlostech je možno pozorovat obnažené základy domů. Návštěvníci jsou díky informačním tabulím seznámeni z historií této lokality, s jejím vznikem, životem a zánikem.

10.7 Středověké existující vesnice v jižní části Holštejnského panství

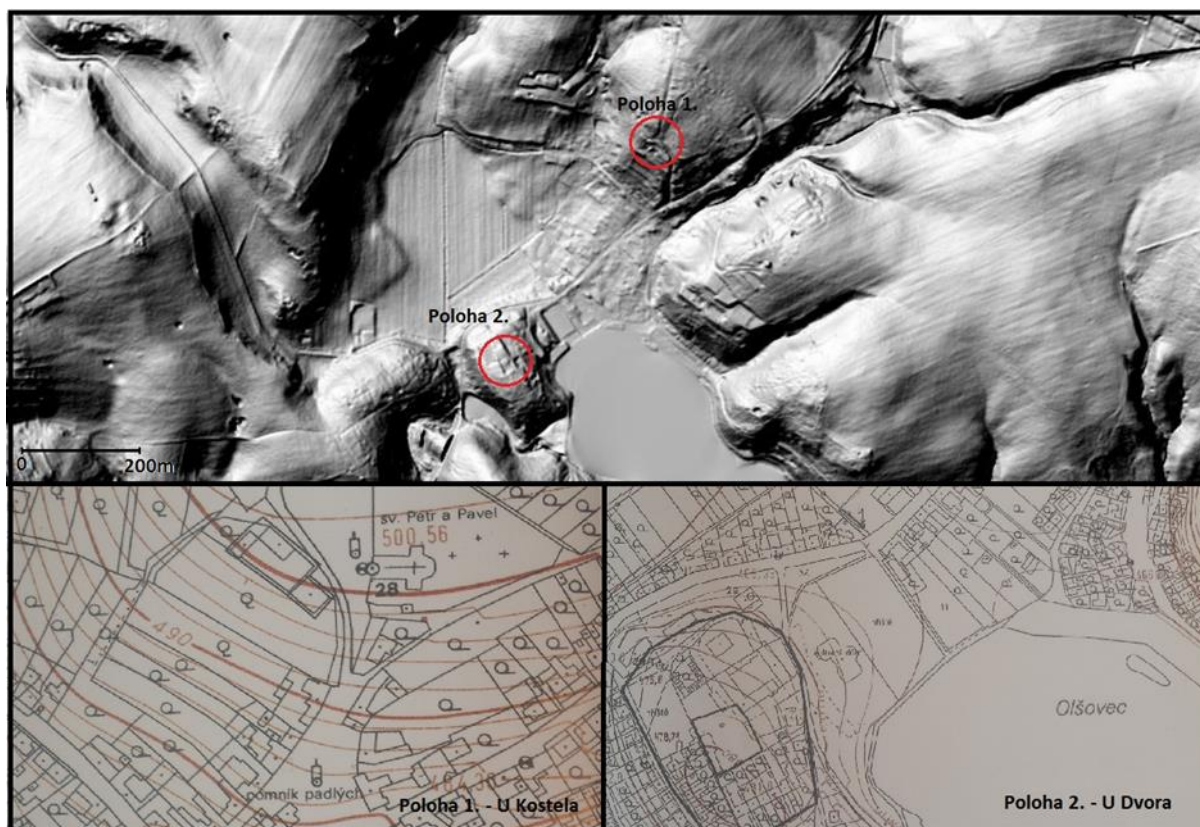
Jedovnice, GPS - 49°20'40" / 16°45'22" (okres Blansko).

Podle pověsti prý městečko získalo jméno, když zde projížděl nový majitel panství Crha z Ceblovic. Ves měla cca asi 15 domků, jejichž obyvatelé se živili zemědělstvím, rybolovem a pálením dřeva v milířích pro rudické železáře. Crha se zeptal jednoho starce, jak se vesnice jmenuje a ten odpověděl, že ves zatím jméno nemá. Na to Crha reagoval v horáckém nářečí: „Tak já teda jedo v nic?“ A rozhodl se, že obec pojmenuje Jedovnice¹⁰.

První zmínka pochází z roku 1251, kdy je v Jedovnicích zmiňován Bohuš z Ceblovic (Hasoň – Koudelka 2015, 35). Jak již bylo v úvodu zmíněno, městečko Jedovnice bylo před vybudováním hradu Holštejna jediným správním centrem celého panství a určité pravomoci si zanechalo i v pozdějších dobách. Zajisté mělo výsadní postavení v duchovní sféře života obyvatel, protože na rozdíl od Holštenu zde stával kostel. Od počátku 15. století se prameny zmiňují, že zde stála i tvrz, která se zřejmě nacházela v místech dnešního kostela a hřbitova (obr. 30). Dodnes se toto místo nazývá „Na valech“. (Nekuda – Unger 1981, 142). Tvrz byla pravděpodobně dřevěná, právě v blízkosti kostela na vyvýšenině nad osadou. Na počátku 15. století byly Jedovnice rozděleny na dvě části. V jedné části vsi se měl nacházet kostel z již

¹⁰Městys Jedovnice. Historie. Dostupné na adrese: <http://www.jedovnice.cz/cs/historie>

nevyhovující starou tvrzí a v druhé části tvrz nová s dvorem (Hasoň – Koudelka 2015, 35–37). Jedovnice si své postavení udrželo dodnes. Se svými téměř 2800 obyvateli je správním centrem pro ostatní vesnice v jeho nejbližším okolí.

Obr. 30. Dvě možné polohy tvrzí v Jedovnicích. Poloha 1 (U kostela) a poloha 2 (U dvora), (zpracoval V. Kolomazníček).

Bukovinka (Bukovany 1268), GPS - 49°17'39" / 16°48'18" (okres Blansko).

Crhův syn Hartman byl jmenován králem v roce 1278 brněnským komořím a byl svědkem na mnoha darovacích listinách královských a klášterních (Černý 1991, 21). Díky těmto listinám se nám dochovala první zmínka o této vsi. V roce 1268 odkázal Hartman (Hartmannus de Zeblowiz) v případě své smrti zábrdovickému klášteru ves Bukovinku. Na prvním místě mezi svědky tohoto aktu nacházíme olomouckého biskupa Bruna ze Schaumburku (Papajík 2007, 11).

Krásensko (Schonfeld 1348), GPS - 49°21'52" / 16°49'48" (okres Vyškov).

První zmínka o Krásensku ze z roku 1348, kdy český panovník Karel IV. listinou z 30. srpna potvrzuje tuto ves jako majetek Pustiměřského kláštera. Nejstarší historie Krásenska je tedy spojena s dějinami benediktinského kláštera Mladosti boží a P. Marie v Pustiměři¹¹. Pravděpodobně byla založena německými kolonizátory v druhé polovině 13. století a nesla název Schonfeld. Tento název byl odrazem přírodního rázu osazované krajiny s jejími lesy, potoky a pláněmi vhodnými k zúrodnění (Doležel 2002, 126). Koncem 13. století je tato ves vedena jako součást Holštejnského panství.

Vilémovice (Willemslag 1267, Wylhlemslag 1349), GPS - 49°21'50" / 16°44'48" (okres Blansko).

První písemná zmínka o obci pochází z 3. prosince 1267, kdy zde biskup Bruno ze Schauenburku koupil od šlechtice Mukaře třináct lánů a připojil je ke své državě na hradě Blansku. V této době se ves uvádí jako Willemslag, Jeden díl Vilémovic, který zůstal připojený k Holštejnskému panství, měl zřejmě převážně německé obyvatelstvo. Ostatní vsi blanenského dominia byly dle charakteristických toponym a doložených jmen usedlíků velkou většinou zcela české (Doležel 2002, 129,140). Vesnice se v pozdějším období stala součástí Holštejnského panství, protože roku 1349 ji (Wilhlemschlag) kupuje spolu s hradem Holštejnem, městečkem Jedovnice a dalšími vesnicemi Vok I. z Holštejna (Papajík 2007, 28).

Kotvrdovice (Gotfridschlag 1349), GPS - 49°21'18" / 16°47'04" (okres Blansko).

Jméno obce je odvozeno od německého názvu Gottfriedsschlag, posléze Gottfriedovice, Hospřidovice a následně již vzniklo jméno, jaké známe dnes Kotvrdovice (Doležel 2002, 128). První písemná zmínka o obci pochází z roku 1349, kdy je v moravských zemských deskách uskutečněn zápis o prodeji Holštejnského panství, které od Čěnka z Lipé kupuje Vok I. z Holštejna (Papajík 2007, 28).

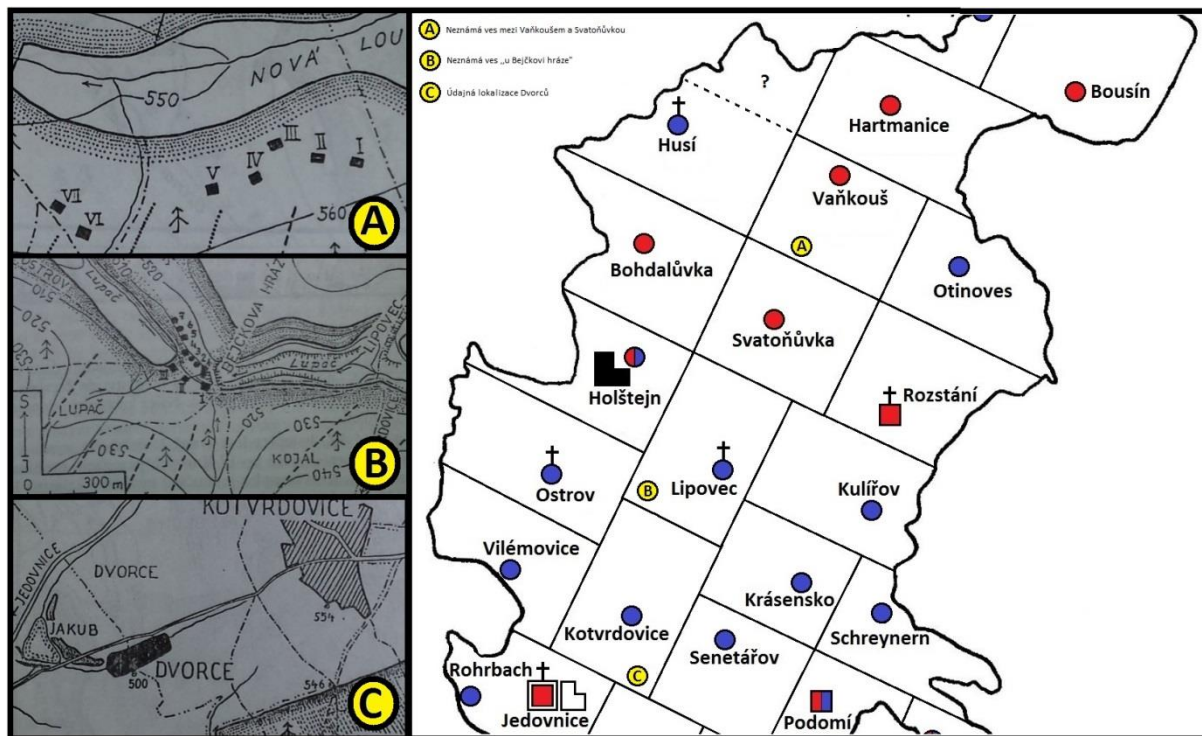
Kotvrdovice se na listině uvádějí jako Gotfridschlag. V majetku pánů z Holštejna byla ves až do roku 1437, kdy panství koupil Hynek z Valdštejna a Židlochovic. V roce 1459 se Vokovi V. z Holštejna podařilo získat Kotvrdovice nakrátko zpět, ale již roku 1464 ho spolu se Senetářovem, pustou západní polovinou Podomí a pustými vesnicemi Dvorce a Budkovany vlastnil Smil z Loděnice, který vystavěl v obci tvrz (Černý 1991, 37–39). V roce 1480 byl majitelem Kotvrdovic Jiřík ze Zhoře, o deset let později Jan Heralt z Kunštátu, ale již roku

¹¹ Wikipedia: otevřená encyklopedie. Krásensko okr. Vyškov. Dostupné na adrese: <http://www.drahanska-vrchovina.cz/informace-C169/obec-krasensko-C204.html>

pramenech ani ve vlastivědné literatuře a neváže se k němu ani lidová tradice. Uvažuje i o aglomeraci drobných zaniklých průmyslových objektů.

Dvorce (curia Dworzecz 1437, ves pustá Dvorce 1490, ve dvorcích 1538, ves pustou Dvorce 1576)

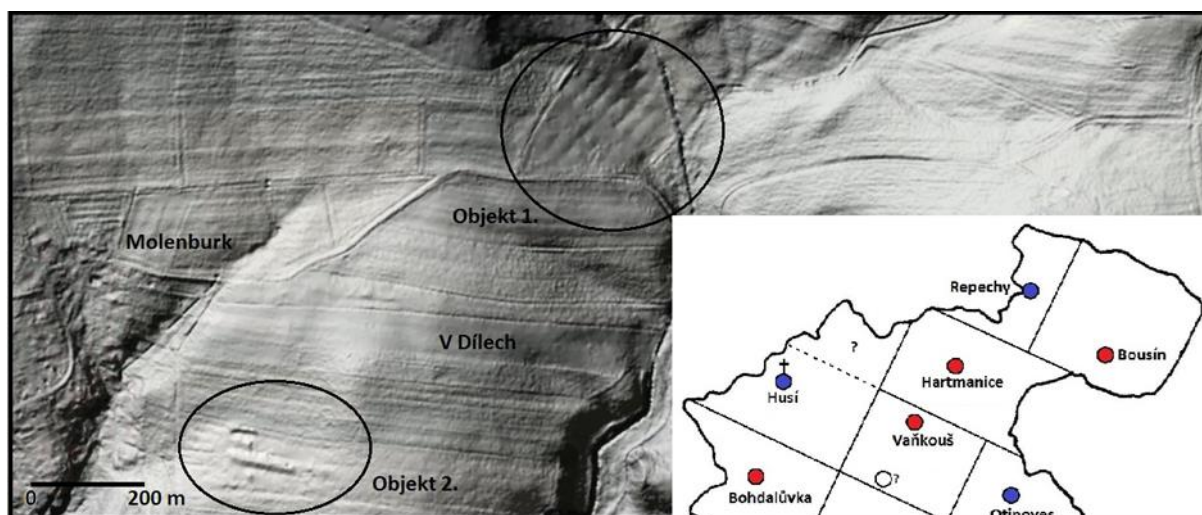
Další ZSO, která se nedochovala z výčtu prodeje zaznamenaným v roce 1349, leží mezi Jedovnicemi a Kotvrdovicemi. Tedy v centrální části panství. U této osady však známe její jméno. Jedná se o ZSO Dvorce, údajně ležící na k. ú. Kotvrdovice v blízkosti Jedovnických hranic, nad dnes již dávno vypuštěným rybníkem Jakub (Černý 1992, 42). Jeho přesná lokalizace není dodnes známa a nerozluštil ji ani údaj v zemských deskách z roku 1437 o již zmíněném pustém Jedovnickém rybníku poblíže dvora Dworzecz. Sporadické nálezy keramiky byly nalezeny jen kolem polní cesty vedoucí s Kotvrdovic do Jedovnic (Černý 1992, 42). Pustá ves Dvorec byla prodána roku 1464 prodána Smilovi z Loděnice a sdílí stejné osudy jako již zmíněná ves Kotvrdovice.

Obr: 31. Neznámé a nepřesně lokalizovatelná ZSO Holštejnského panství. Kresba plánek E. (Černý 1979, 79), upravil (V. Kolomazníček).

Díky lidarovým snímkům lze díky terénním odlišnostem předběžně zjišťovat různé archeologické lokality. Je možné, že další vesnice neznámého jména stála původně východně od nynějšího Molenburku a plůžina této vsi se táhla severovýchodně od ní. K této domněnce

mě vede vystupující plužina (záhony) na lidarové mapě východně od ZSO Husí, která se táhne směrem SV – JZ k Molenburku (obr. 34, objekt 1). Asi 150 m od Molenburku západním směrem k místu zvaném „V Dílech“ na téže mapě, vystupují objekty (ZSO ?) táhnoucí se směrem SZ – JV v délce cca 200 m (obr. 34, objekt 2). Jedná se zatím pouze o domněnku, protože dosud nebyla provedena žádná vizuální či povrchová prospekce. Tím by bylo zaplněno hluché místo na mapě rozparcelování Holštejnského panství SV od ZSO Husí.

Obr: 32. Možná ZSO u Molenburku mezi ZSO Husí a Hartmanicemi (zpracoval V. Kolomazníček).

12. Nová lidarová technologie

Mezi nejnovější technologie, které nám mohou přinést naprosto jiný pohled na získávání informací o archeologických lokalitách či objektech na dálku, tedy bezkontaktně, a mnohokrát v bezpečné vzdálenosti od zkoumaného objektu, je letecké laserové skenování známé jako lidarové snímkování. Vlastní princip lidarů lze považovat za velmi jednoduchý. Celý přístroj obsahuje zdroj laserového záření, optickou soustavu, mechanický prvek, detektor elektromagnetického záření a velmi přesné hodiny (Dolanský 2004, 10). Letecké laserové skenování umožňuje sběr bodů pro tvorbu digitálního modelu reliéfu a to i v zalesněných oblastech. Ačkoli je tato technologie velmi mladá, našla si své uplatnění už i v archeologii a v mnoha dalších praktických odvětvích, jako je například tvorba 3D modelu, analýza vegetačního pokryvu, sledování komunikací, různých nerovností v terénu apod.

První experimenty byly započaty již na počátku 90. let 20. století. Laserové skenování je vyvinuté pro rychlé a operativní mapování rozsáhlých území, kde standartní metody (tachymetrie, GPS, fotogrammetrie) již nestačí. Praktické uplatnění v Česku našla tato metoda teprve nedávno. Všechna data jsou získána již primárně v digitální podobě, a proto je také vyhodnocení prováděno na počítačích (Dolanský 2004, 12).

13. Cesty na Holštejnském panství

Novým přístupem ke krajině je prospekce pomocí lidarového snímkování, které shodou okolností, nedávno proběhlo v teritoriu Dražanské vrchoviny. Bylo tomu proto, že právě značně zalesněná krajina s nízkým podílem zemědělství, zachovává velké relikty po lidské činnosti v minulosti. Projevilo se to kupříkladu na odhalení husté sítě komunikací ve jmenované oblasti. V nevelké vzdálenosti od Holštejna byla identifikována významná křižovatka dálkových spojnic přes Dražanskou vrchovinu. Tyto spojnice mají dlouhodobý charakter a je velmi pravděpodobné, že mohou být nejen novověké a středověké, ale i pravěké. Dokládají to nálezy z těchto cest, popř. z jejich křižovatek (Martínek 2014; 2016).

Většina zachycených zaniklých cest vznikla až v době pokrytí terénu lesním porostem, tj. v době, kdy ZSO nebyla již centrem okrsku a kdy nebylo důvodu k ní vést novější komunikace. Tyto dnes již dávno zaniklé cesty sloužily pro odvoz dřeva, nebo pro průjezd k dnešním vsím a mýjely zaniklou středověkou osadu (Černý 1979, 103).

Současné i zaniklé vesnice zdejší krajiny leží především na náhorní planině vrchoviny, nebo v úzkých údolích. Zaniklé úvozové cesty jsou v současné době zachovány na spojnicích těchto krajinných systémů mezi obydlými lidskými sídlišti, především ve strmých místech v okolí ZSO, nebo v odlehlejších částech lesa především v okolí přechodu přes vodoteč. V dřívějších dobách došlo k zániku mnoha cest spojujících vzájemně jednotlivé ZSO, nebo tyto s osadami stále existujícími. Na druhé straně vznikly cesty nové. Je zajímavé, že ve zkoumaném terénu takřka všechny používané silnice probíhají ve značné vzdálenosti od ZSO (Černý 1979, 103–104).

Obr: 33. Typy zaniklých cest, kresba E. (Černý 1979, 77).

Obr: 34. Úvozová cesta sestupující k Holštejnu od ZSO Bohdalůvky a Husí, foto V. Kolomazníček 2017.

14. Závěr

Zásadní osídlení Holštejnského panství probíhalo ve druhé polovině 13. století. Osady byly zakládány lokátory systematicky v neobydlených částech v tomto zalesněném prostoru a byly pojmenovány především po svých německých zakladatelích. Nově příchozí obyvatelstvo pocházelo hlavně z okolí rakouského pohraničního města Lávy jihovýchodně od Znojma. Koncem 14. století však vesnice postupně získávají česká jména, a od svých původních pojmenování upouští. Kolonizace probíhala z městečka Jedovnice, které byly správním centrem tohoto panství ještě před tím, než byl vystavěn sídelní hrad na Holštejně. Holštejn později převzal správu nad panstvím a stal se hlavním střediskem celého dominia. Vesnice byly zařazeny do třech hlavních tratí a rozděleny do farních obvodů. Osady, v nichž byl farní kostel, stály v Husí, Rozstání, Lipovci, Ostrově, Jedovnicích a Bukovince. Hlavním zdrojem obživy těchto osad bylo zemědělství. Rozsah zaniklých i dochovaných plužin napovídá, že ve většině případů byly dozajista jediným zdrojem obživy středověkého zemědělce na Dražanské vrchovině (Černý 1982, 101). Téměř všechny ZSO zmiňované na Holštejnském panství nesou první zmínku o zpusnutí v polovině 15. století. Holštejnské panství bylo v tomto období protkáno hustou sítí osad, z nichž mnohé v následujících 150 – 200 let zanikly, jiné existují do dnešních dnů a hrdě se hlásí ke svým kořenům z období velké kolonizace nebo před ní. Takřka s určitostí můžeme konstatovat, že zániku středověkých vesnic dopomohly následky husitských válek a jejich důsledky, které měly vliv na život zdejších obyvatel. Většina těchto vsí je dodnes pohřbena v lese, na mýtinách, v loukách, nebo na polích a o jejich životě nám nesou svědectví pouze pomístní jména těchto míst. Některé osady po zpusnutí byly znovu obnoveny na stejném místě, jiné byly založeny v těsné blízkosti původní středověké vesnice.

Jedním z úkolů předkládané práce bylo zrevidovat stav dochovaných reliktních ZSO na Holštejnském panství z vrcholného středověku. Při svých návštěvách po lokalitách ZSO se zaměřuji zvláště na povrchovou prospekční činnost v severní části bývalého Holštejnského panství. Tu provádím především na zemědělsky obdělávané půdě (tzv. polním sběrem), kde nacházím nejvíce keramického materiálu. V těchto místech se nalézá materiál zpravidla difúzně rozptýlený na větší ploše, odpovídající přibližně zastavěné ploše dřívější osady (Černý 1979, 93). V lese je povrchový sběr obtížnější, proto je nutno k získání keramického materiálu provést drobné sondy v místech, kde jsou rozpoznatelné relikty po staveních či domech. Využívám i pozůstatky jam z nelegálních výkopů po hledáčích kovů, které zůstávají s větší částí na těchto lokalitách odhalené. Na loukách a pastvinách

mi k pátrání po středověkém osídlení dopomáhají místa, která jsou v lesním terénu rozorána divokou zvěří, nebo jsou využívána jako kaliště.

Při své prospekční činnosti v severní části Holštejnského panství jsem zjistil, že většina lokalit je poškozena činností člověka a pozůstatky těchto vesnických sídlišť jsou nenávratně zničeny. Obdobná situace bude zřejmě i v ostatních částech tohoto zkoumaného území. Tam kde byly pozůstatky staveb dobře pozorovatelné ještě v 50. letech minulého století (Černý 1979, 56), jsou dnes tato místa zejména na polích rozorána. Relikty staveb v podobě vyvýšenin se v těchto místech změnilly na shluky kamení. Vyskytuje se zde i větší množství zlomků keramiky. V lesním porostu je situace obdobná. I když v některých místech jsou zásahy po činnostech člověka z období kolonizace stále dobře viditelné (např. mezní pásy, svahové terénní úpravy, úvozové cesty, viz fotodokumentace), stopy po staveních jsou dohledatelné jen stěží. V těchto místech probíhají těžební činnosti, nebo je lokalita zarovnána a jsou vysazovány lesní školky (viz Vaňkouš). Velmi příhodné jsou proto mapky, kam velmi přesně zaznačil relikty budov E. Černý (1992). Podle těchto plánek lze i v dnešní době tyto místa vyhledat a přesně lokalizovat zaniklé stavení. Bohužel jsou tyto mapky běžně dostupné a mohou být využívány k nelegálnímu detektorovému průzkumu, který tu rozsáhle probíhá. Tím dochází k nenahraditelným ztrátám nálezových situací a k možné nesprávné interpretaci historických událostí, např. důvodu zániku těchto osad a jiných historicko-archeologických otázek. Předjetí těmto nenahraditelným ztrátám by bylo možno jen zajištěním odborného detektorového výzkumu.

Dalším cílem mého bádání bylo především zrevidovat poznatky z dlouhodobé prospekce E. Černého, včetně artefaktových pramenů. Nezbytné pro zjištění těchto poznatků bylo navštěvování muzeí v nejbližším okolí tohoto středověkého dominia. Úskalím předkládané práce se stala nedostupnost nálezů, která zabraňuje úplnému a zcela objektivnímu zhodnocení. Při revidování artefaktových pramenů z lokalit ZSO a dosud existujících vesnic středověkého původu, jsem zjistil od PhDr. J. Doležela, že převážná většina těchto artefaktů je uložena v Archeologickém ústavu Akademie věd ČR v Brně, kde se v současné době zpracovává. Právě od J. Doležela jsem zjistil, že svým množstvím je vhodný ke zpracování k následující práci. Jedná se převážně o sbírky E. Černého, J. Doležela, M. Režného, J. Plcha a ostatních badatelů. Mojmír Režný, který pochází z Podomí, je pokračovatelem, dalo by se říci úspěšným žákem E. Černého a v současné době se touto badatelskou činností (povrchovou prospekci a vyhledáváním nových ZSO) na území Vyškovska zabývá. Stejnou badatelskou činnost na území Blanenska v okolí Jedovnic provádí ing. Josef Plch.

Zbylé nalezené předměty jsou uschovány v depozitáři Muzea Blansko a Prostějov. Není jich mnoho. Jedná se především o keramické zlomky nalezené amatérskými badateli a odevzdané v těchto institucích. Největší sbírka je v Muzeu v Blansku, kde je nalezený materiál převážně z lokality „Na městečku“ z Holštejna. Zde jsem zpracoval celkem 844 ks nalezeného materiálu o hmotnosti téměř 36 kg (tab. 1). Vybrané artefakty jsem použil při kresebné rekonstrukci (obrazová příloha obr. 1–6). Stejně jsem postupoval i při revizi nalezených materiálů ze ZSO v muzeu v Prostějově, kde je uložený materiál z lokalit ZSO Svatoňůvka (tab. 3) a Vaňkouš (tab. 4). I u těchto lokalit jsem vhodný nalezený materiál použil při vytvoření kresebné rekonstrukce, Vaňkouš (obrazová příloha 8,9,10) a Svatoňůvka (obrazová příloha 11). Materiál z těchto sbírek jsem doplnil o výsledky z vlastní prospekční činnosti (povrchový sběr, metody tzv. krajinné archeologie apod.). Nejvíce mnou nalezeného materiálu (povrchový sběr), pochází z lokality ZSO Husí. Bylo nalezeno celkem 115 ks artefaktů o hmotnosti cca 1,5 kg a novověké fragmenty keramiky v počtu 22 ks o hmotnosti 134 g (tab. 2). Zde bych chtěl podotknout, že tohoto materiálu se zde nachází daleko větší množství, jen jsem při opakovaných sběrech na tyto artefakty nebral zřetel. U některých fragmentů středověké keramiky (především u okrajů), byla provedena kresebná rekonstrukce (obrazová příloha obr. 7).

I když jsem nezjistil přesné informace o množství nalezeného materiálu na Archeologickém ústavu Akademie věd ČR v Brně, podle tvrzení J. Doležela předpokládám, že více než 90 % nalezených artefaktů bude uloženo právě zde. Při přezkoumání nalezeného materiálu ze ZSO bylo zjištěno, že je v Blansku pouze materiál z Holštejna, v Prostějově ze ZSO Svatoňůvka a Vaňkouš, a ve Vyškově a Boskovicích jsou bez nálezů.

Zaniklá středověká osada Husí je E. Černým velmi podrobně popsána, jak již bylo zmíněno v úvodu, nacházely se tu až půl metru vysoké vyvýšeniny o průměru 5 až 7 m. V současnosti je tento terén srovnán v důsledku zemědělské činnosti (proto snad to velké množství artefaktů rozlámané na velmi malé kousky viz tab. 2). Místo, kde stával již zmiňovaný středověký kostel, však stojí mimo obdělávaný úsek polnosti (na tomto místě je louka a stromový porost, fotodokumentace obr. 12), a bylo by proto vhodné provést zde geofyzikální prospekci s cílem zjistit půdorys a rozměry tohoto jediného zaniklého kostela na území Dražanské vrchoviny. V blízkosti kostela se také nacházel hřbitov, jak o tom svědčí i nalézané lidské kosti.

15. Literatura

Belcredi, L. 1987: K počátkům středověkého osídlení na lokalitě zaniklé vsi Bystřec. *Acta Musei Moraviae (Časopis Moravského muzea) LXXII. Vědy společenské*, 121–140.

Belcredi, L. 1997: Zaniklá středověká ves Bystřec, usedlost V. In: *Život v archeologii středověku. Sborník příspěvků k 65. narozeninám M. Richtera a Z. Smetánky*. Praha, 14–24.

Belcredi, L. 1999: Urbanizace území zaniklé středověké osady Bystřec. *Archaeologia historica* 24, 69–79.

Belcredi, L. 2006: *Bystřec O založení, životě a zániku středověké vsi*. Brno.

Belcredi, L. – Ustohal, V. – Buchal, A. 2002: Materiálová analýza povrchové vrstvy pořízu ze zaniklé středověké vsi Bystřece, *Archeologia technica* 13. Brno, 43–46.

Čechura, J. 2012: Rolnictvo v Čechách v pozdním středověku (perspektivy dalšího studia), In: Boháčová, V. – Kucrová, V. ed., *Sedláci si dělají, co chtějí. Sborník vybraných prací profesora Jaroslava Čechury*. Praha, 236–268.

Černý, E. 1968: *Historie vladyckého statečku kotvrdovického a jeho majitelů*. Brno.

Černý, E. 1979: *Zaniklé středověké osady a jejich plužiny: Metodika historickogeografického výzkumu v oblasti Dražanské vrchoviny*. Praha.

Černý, E. 1982: Dosavadní výsledky a závěry historickogeografického výzkumu zaniklých středověkých osad a jejich plužin na Dražanské vrchovině. *Historická geografie* 20, 89–106.

Černý, E. 1991: *Nejstarší historie hradu a městečka Holštejna a panství holštejnského*. Reprocentrum. Blansko.

Černý, E. 1992: *Výsledky výzkumu zaniklých středověkých osad a jejich plužin*. Brno.

Černý, E., Černá, K. 1964: Bystřec, zaniklá ves na území starého panství holštejnského – historie, lokalizace, půdorys, plužina. *Musejní a vlastivědná práce*, ročník 2, 93–98.

Dolanský, T. 2004: *Lidary a letecké laserové skenování. Ústí nad Labem*.

Doležel, J. 2003: K problematice etnické skladby středověké kolonizace Dražanské vrchoviny, *Archaeologia historica* 28, 123–173.

- Doležel, J. 2013: S Ervínem Černým a Mojmírem Režným po stopách středověkého osídlení Dražanské vrchoviny, In: M. Režný ed., Dražanskou vrchovinou ve stopách Ervína Černého. Brno, 5–8.
- Dudková, V. – Orna, J. – Vařeka, P. 2008: Hledání zmizelého, Archeologie zaniklých vesnic na Plzeňsku. Katalog výstavy Plzeň.
- Gojda, M. 2007: Kulturní krajina. Proměny krajiny a sídel. In: Semotanová, E. a kolektiv. Česko Ottův historický atlas. Praha, 34–41.
- Hasoň, Z. – Koudelka, M. 2015: Hrady, hrádky a tvrze na Blanensku. Blansko.
- Hosák, L. 1934: Historický místopis země Moravskoslezské III. Brno.
- Kettner, R. 1970: Geologický a geomorfologický vývoj Moravského krasu a jeho okolí, In: K. Absolon ed., Moravský kras II. Brno, 261.
- Klápště, J. 2014: Svatý Havel stojí za to, jaké bude příští léto, In: Nodl, M. – Sommer, P. ed., Jeden den ve středověku. Praha, 31–44.
- Klír, T. 2008: Osídlení zemědělsky marginálních půd v mladším středověku a raném novověku, In: Klápště, J. – Měřínský, Z. ed., Disertationes archaeologicae Brunenses/Pragensesque 5, Praha.
- Krajíc, R. 1983: Přehled archeologických výzkumů středověku na Tábořsku (se zaměřením na zaniklé středověké osady). Archeologické výzkumy v jižních Čechách 1, 95–127.
- Krajíc, R. 1984: Současný stav poznání hmotné kultury středověké vesnice na Tábořsku. Husitský Tábor 6–7, 47–82.
- Kuna, M. a kol. 2004: Nedestruktivní archeologie. Praha.
- Kuna, M. a kol. 2015: Archeologický atlas Čech. Vybrané památky od pravěku do 20. století. Archeologický ústav AV ČR, Academia. Praha.
- Kutnar, F. – Marek, J. 1997: Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví: od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1065.

Martínek, J. 2016: Historické cesty. projekt NAKI: Výzkum historických cest v oblasti severozápadní Moravy a východních Čech. [online]. [cit. 1. 4. 2016]. Dostupné z: www.historicke-cesty.cz.

Merta, D. – Merta, J. 2011: Vápenická pec u hradu Holštejna. Zkoumání výrobních objektů a technologií archeologickými metodami. *Archaeologia technica* 22. Brno, 131–133.

Měchurová, Z. 1997: Konůvky – zaniklá středověká ves ve Ždánickém lese. *Studie AÚ AV ČR v Brně*, ročník XVII/1, Brno.

Nekuda, V. 1961: Zaniklé osady na Moravě v období feudalismu. Brno.

Nekuda, V. 1985a: Mstěnice 1. Zaniklá středověká ves u Hrotovic. Hrádek, tvrz, dvůr, předsunutá opevnění. Brno.

Nekuda, V. 2000: Mstěnice. Zaniklá středověká ves u Hrotovic 3. Raně středověké sídliště. Brno.

Nekuda, V., Unger, J. 1981: Hrádky a tvrže na Moravě. Brno.

Nekuda, V. – Reichertová, K. 1968: Středověká keramika v Čechách a na Moravě. Brno.

Nekuda V. 1975: Pfaffenschlag. Zaniklá středověká ves u Slavonic tvrz, dvůr – předsunutá opevnění. Brno. Příspěvek k dějinám středověké vesnice. Brno.

Nekuda, V. 1976: Zaniklá středověká osada Bystřec, okr. Blansko. *Acta Musei Moraviae (Časopis Moravského muzea)* LXI. Vědy společenské, 39–63.

Nekuda, R. – Nekuda, V. 1997: Mstěnice 2. Zaniklá středověká ves u Hrotovic. Dům a dvůr ve středověké vesnici. Brno.

Neustupný, E. – Venclová, N. 1996: Využití prostoru v laténu: region Loděnice, *Archeologické rozhledy* 48, 615–642, 713–724.

Nováček, K. – Vařeka, P. 1997: Archeologický výzkum žijících vesnic středověkého původu v Čechách. *Archeologie ve středních Čechách* 1, 429–444.

Papajík, D. 2007: Páni z Holštejna. Významný, ale zapomenutý panský rod. České Budějovice.

Petráň, J. 1985: Dějiny hmotné kultury I. kultura každodenního života od 13. do 15. století. Státní pedagogické nakladatelství. Praha.

Procházka, R. – Peška, M. 2007: Základní rysy vývoje brněnské keramiky ve 12.-13./14. století. Přehledy výzkumů 48, 143–299.

Semotanová, E. 2007: Středověk. In: Semotanová, E. a kolektiv: Česko Ottův historický atlas. Praha.

Smetánka, Z. 1969: Průzkum zaniklé středověké osady Svídná u Slaného. Archeologické rozhledy 21, 618–625.

Smetánka, Z. 1988: Život středověké vesnice. Zaniklá Svídná. Praha.

Smetánka, Z. - Klápště, J. 1979: Geodeticko-topografický průzkum zaniklých středověkých osad, Archeologické rozhledy 31, 614–628.

Smetánka, Z. - Klápště, J. 1981: Geodeticko-topografický průzkum zaniklých středověkých vsí na Černokostecku, Památky archeologické 72, 416–458.

Svoboda, J. 1972: Atlas ČSSR. Praha.

Šaurová, D. 1971a: Systematický výzkum zaniklé středověké vesnice Konůvky na Slavkovsku. In: Zaniklé středověké vesnice v ČSSR ve světle archeologických výzkumů 1. Uherské Hradiště, 169–183.

Šaurová, D. 1973a: Typické domové půdorysy v zaniklé středověké vesnici Konůvky. Archeologické rozhledy 25, 83–86.

Unger, J. 1984: Základní horizonty keramiky 12. – 15. století na soutoku Jihlavy a Svratky, okr. Třebíč. Archeologické rozhledy 36, 288–296.

Unger, J. 2008: Archeologie středověku. Odras života lidí v archeologických pramenech. Hradec Králové.

Vařeka, P. 2004: Archeologie středověkého domu I. Proměny vesnického obydlí v Evropě v průběhu staletí. Most.

16. Použité prameny

MZD 1 Brno – Beilage zum I. III. Buche der Brunner Cuda. Die Landtafel des Markgrathumes Mahren (1348–1466). Brun 1856.

17. Internetové zdroje

Bezdomniková, P. 2017: Vyškov Městský úřad. Významné osobnosti města. [online]. Červen 2017 [cit. 19. června 2017]. Dostupné na adrese: <http://www.vyskov-mesto.cz/prof-mudr-ervin-cerny-kretinsky-drsc-1913-2001/d-1067588>

ČÚZK, zeměměřický úřad, geoportál, analýzy výškopisu. [online]. [cit. 11. 8. 2017]. Dostupné na adrese: <http://ags.cuzk.cz/dmr/>

Ekologická poradna Barvíнку, příroda Dražanské vrchoviny, klimatické poměry. [online]. [cit. 15. 7. 2017]. Dostupné na adrese: <http://poradna.barvinek.net/node/54>

Faik, A. 2011: Česká televize. Zpravodajství. [online]. [cit. 8. 8. 2017]. Dostupné na adrese: <http://www.ceskatelevize.cz/zpravodajstvi-brno/extra/147394-loupeznici-partyzani-a-stredoveke-osady/>

KOBZA, Mirek. Od Pradědu na Hanou. Český rozhlas Olomouc [online]. [cit. 12. 7. 2017]. Dostupné na adrese: <http://prehravac.rozhlas.cz/audio/1079615>

Krysař s Hammeln, [online]. [cit. 9. 8. 2016]. Dostupné na adrese: <http://juth.blog.cz/0612/kry-sar-z-hammeln>

Martínek, J. 2016: Historické cesty. projekt NAKI: Výzkum historických cest v oblasti severozápadní Moravy a východních Čech. [online]. [cit. 1. 4. 2016]. Dostupné na adrese: www.historicke-cesty.cz

Městys Jedovnice, Historie, [online]. [cit. 4. 7. 2017]. Dostupné na adrese: <http://www.jedovnice.cz/cs/historie>

Citace. In: Wikipedia: otevřená encyklopedie [online]. Dostupné na adrese: https://cs.wikipedia.org/wiki/Hlavn%C3%AD_strana

Zachování krajinného rázu NP a CHKO Šumava, sídelní enklávy, Kvilda urbanistická analýza, dostupné na adrese: <http://zkr.npsumava.cz/sidelni-enklavy/kvilda/kvilda-urbanisticka-a-analyza/>

Pešková, Z. 2017: Expertmaps. Identifikace vyměřovacích soustav zaniklých středověkých vesnic. [online]. [cit. 8. 8. 2017]. Dostupné na adrese: <http://expertmaps.717.cz/kapitoly/1-retrospektivni-hledani/velkoryse-navsi-na-rakovnicku/c3-identifikace-vymerovacich>

18. Seznam příloh

Kresby v příloze

- Obr. 1:** 1–2 zdobené okraje nádob (Holštejn).
- Obr. 2:** 1–2 zdobené okraje nádob (Holštejn).
- Obr. 3:** 1–4 okraje a zdobené plece nádob (Holštejn).
- Obr. 4:** 1–6 okraje a zdobené plece nádob (Holštejn).
- Obr. 5:** 1–4 okraje a zdobené plece nádob, 5 poklička (Holštejn).
- Obr. 6:** 1–2 okraje a zdobené plece nádob (Holštejn).
- Obr. 7:** 1 okraj zásobnice, 2 střešní krytina (Holštejn).
- Obr. 8:** 1 okraje nádob, 2 zdobené pod hrdlí, 3 kamenný brousek (Husí).
- Obr. 9:** 1 zdobený okraj nádoby, 2 miska (Vaňkouš).
- Obr. 10:** 1–2 zdobené okraje nádob (Vaňkouš).
- Obr. 11:** 1–7 okraje a zdobené plece nádob (Vaňkouš).
- Obr. 12:** 1–2 okraje a zdobené plece nádob (Svatoňůvka).

Fotogalerie v příloze

- Obr. 1:** Lokalita na městečku, pohled z hradu.
- Obr. 2:** Lokalita na městečku, v popředí vápencový ostroh se zbytky hradu.
- Obr. 3:** Cesta vedoucí hradním příkopem z lokality Na městečku směrem k hradu, k zaniklé vápence a dále k Šošůvce. Vlevo je viditelný pozůstatek obvodové stěny hradu.
- Obr. 4:** Jediná dochovaná budova z Holštejna, středověký mlýn.
- Obr. 5:** Propadání Bílé Vody, jeskyně Hladomorny (Lidomorna), hraniční kámen?, poblíž lokality Na městečku.
- Obr. 6:** Úvozové cesty u Holštejna směrem na ZSO Husí a Bohdalůvku.
- Obr. 7:** Fragmenty keramiky z Holštejna nesoucí znaky po orbě.
- Obr. 8:** Velký kus mazanice z Holštejna (lokalita Na Městečku), uloženo v muzeu Blansko.
- Obr. 9:** Hrad Holštejn vlevo nahoře malba v místním hostinci – severní strana (Petýrek), vlevo dole rekonstrukce hradu – západní strana podle Brachtla, uprostřed dole (severní strana) a napravo (jižní strana) rekonstrukce hradu podle E. Černého.

Obr. 10: Lokalita lesní louka ZSO Bohdalůvka.

Obr. 11: Bohdalůvka – zbytky mezních pásů a plužin dochovaných v lesním terénu.

Obr. 12: Lokalita ZSO Husí – Uprostřed na nejvyšším místě (lesní hájek) údajné místo středověkého kostela.

Obr. 13: Lokalita ZSO Husí, v popředí kamenolom.

Obr. 14: Lokalita ZSO Husí, nápadné zbytky kamení, zde se vyskytuje i větší počet zlomků keramiky.

Obr. 15: Lokalita ZSO Svatoňůvka.

Obr. 16: Lokalita ZSO Svatoňůvka, čtyřúhelníkový relikt s vkleslinou a náspem.

Obr. 17: Lokalita ZSO Svatoňůvka, terénní úpravy východně od ZSO.

Obr. 18: Lokalita ZSO Svatoňůvka, zaniklá cesta směřující do Svatoňůvky v lučním porostu.

Obr. 19: Lokalita ZSO Vaňkouš, pohled na zalesněnou část ZSO vpravo pozůstatky hráze středověkého rybníčku.

Obr. 20: Lokalita ZSO Vaňkouš, nelegální detektorové výkopy (vyznačené trasírkami) u středověkého stavení poblíž reliktu u tříprostorového domu z 18. století.

Obr. 21: Lokalita ZSO Vaňkouš, úvozová cesta vedoucí v těsné blízkosti ZSO.

Obr. 22: Lidarová mapa holštejnského panství s lokalizací.

Obr. 23: Výčet jmen osad z Holštejnského panství z roku 1349 (ZDB 1, č. 23, s. 2).

Obrazová příloha v textu

Obr. 1: Drahanská vrchovina.

Obr. 2: Půdory a rekonstrukce ZSO Svidna.

Obr. 3: Půdorys a rekonstrukce ZSO Pfaffenschlag.

Obr. 4: Půdorys a rekonstrukce ZSO Mstěnice.

Obr. 5: Půdorys a rekonstrukce ZSO Bystřec.

Obr. 6: Půdorys a rekonstrukce ZSO Konůvky.

Obr. 7: Typologie vesnických domů 13. / 14. – 15. století v Čechách a na Moravě.

Obr. 8: Půdorysné typy středověkých osad.

Obr. 9: Prostorové příznaky (odlišným zbarvením obilí) zviditelněné panské venkovské sídlo u Ledčic (okr. Mělník) z počátku vrcholného středověku z přelomu 12. a 13. století.

Obr. 10: Nadmořská výška vesnic na holštejském panství v porovnání s jinými lidskými sídly.

Obr. 11: Předpokládaná rozloha holštejského panství, na přelomu 13. a 14. století.

Obr. 12: Hranice územních jednotek Holštejského panství.

Obr. 13: Pravděpodobný příchod německy mluvícího obyvatelstva z pohraničního prostoru okolí Rakouského města Lávy na Holštejsko.

Obr. 14: Doba trvání vesnic na holštejském panství v severní části.

Obr. 15: Doba trvání vesnic na holštejském panství v jižní části.

Obr. 16: Holštejn lidarový plánec městečka Holštejna s vyznačenými keramickými nálezy a půdorys a řez vápenickou pecí.

Obr. 17: Lidarová mapka ZSO Bohdalůvka.

Obr. 18: Nelegální detektorový výzkum v Bohdalůvce, objekt č. 7.

Obr. 19: Lidarová mapka ZSO Husko.

Obr. 20: Lidarová mapka ZSO Svatoňůvka.

Obr. 21: ZSO Svatoňůvka, čtyřúhelníkový relikt s propadlou vkleslisnou.

Obr. 22: Lidarová mapka ZSO Vaňkouš.

Obr. 23: Lidarová mapka ZSO Schreynern.

Obr. 24: Lidarová mapka ZSO Podomí: po pravé straně potoku Podomka zaniklá západní část vesnice, po levé situace východní polovina vsi zakreslena podle Josefinské mapy z roku 1763.

Obr. 25: Lidarová mapka ZSO Hamlíkov.

Obr. 26: Lidarová mapka ZSO Rohrbach.

Obr. 27: Lidarová mapka ZSO Budkovany.

Obr. 28: Zbytky povrchové vrstvy zmineralizovaných oxidů FeO, Fe₂O₃ a MgFe₂O₄ na analyzovaném železném porízu.

Obr. 29: Půdorys vsi Bystřec.

Obr. 30: Dvě možné polohy tvrzí v Jedovnicích. Poloha 1 (U kostela) a poloha 2 (U dvora).

Obr. 31: Neznámé a nepřesně lokalizovatelná ZSO Holštejského panství.

Obr. 32: Možná ZSO u Molenburku mezi ZSO Husí a Hartmanicemi.

Obr. 33: Typy zaniklých cest.

Obr. 34: Úvozová cesta sestupující k Holštejnu od ZSO Bohdalůvky a Husí.

Tabulka 1: přehled keramických nálezů z Holštejna v muzeu Blansko.

Tabulka 2: přehled keramických nálezů ze ZSO Husí.

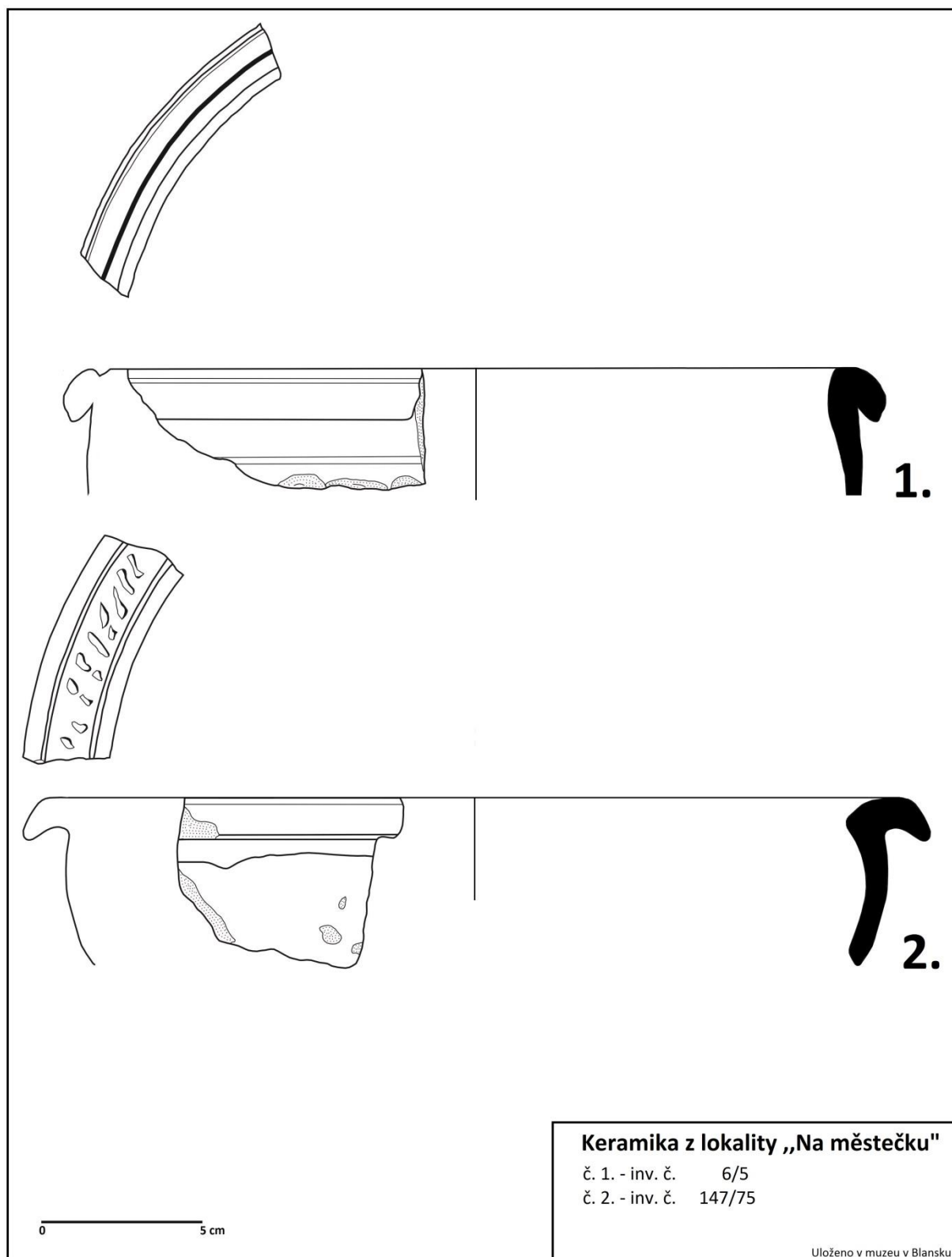
Tabulka 3: přehled keramických nálezů ze ZSO Svatoňůvka.

Tabulka 4: přehled keramických nálezů ze ZSO Vaňkouš.

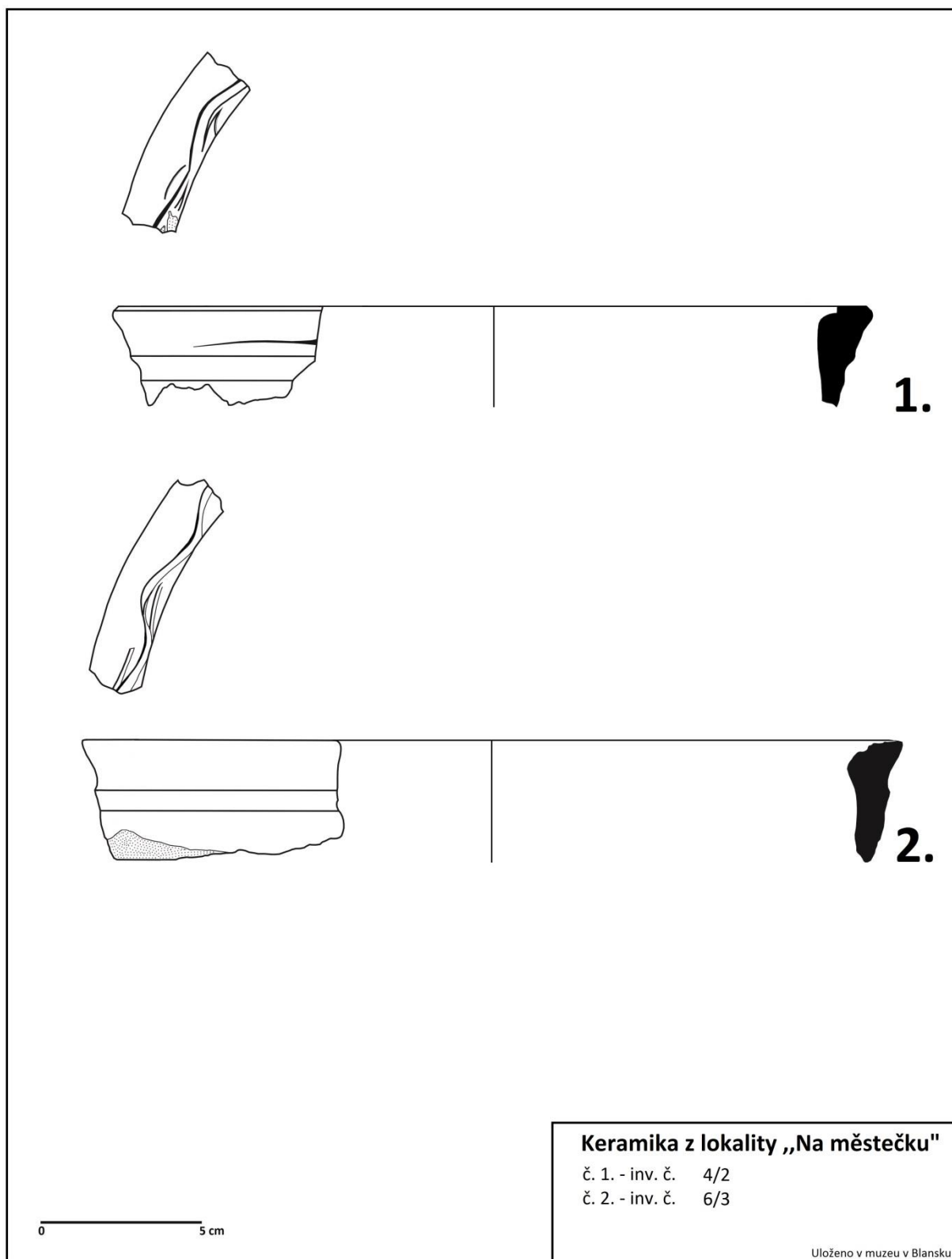
CD1: CD ROM s PDF verzí práce a katalogem keramických nálezů.

19. Obrazové přílohy

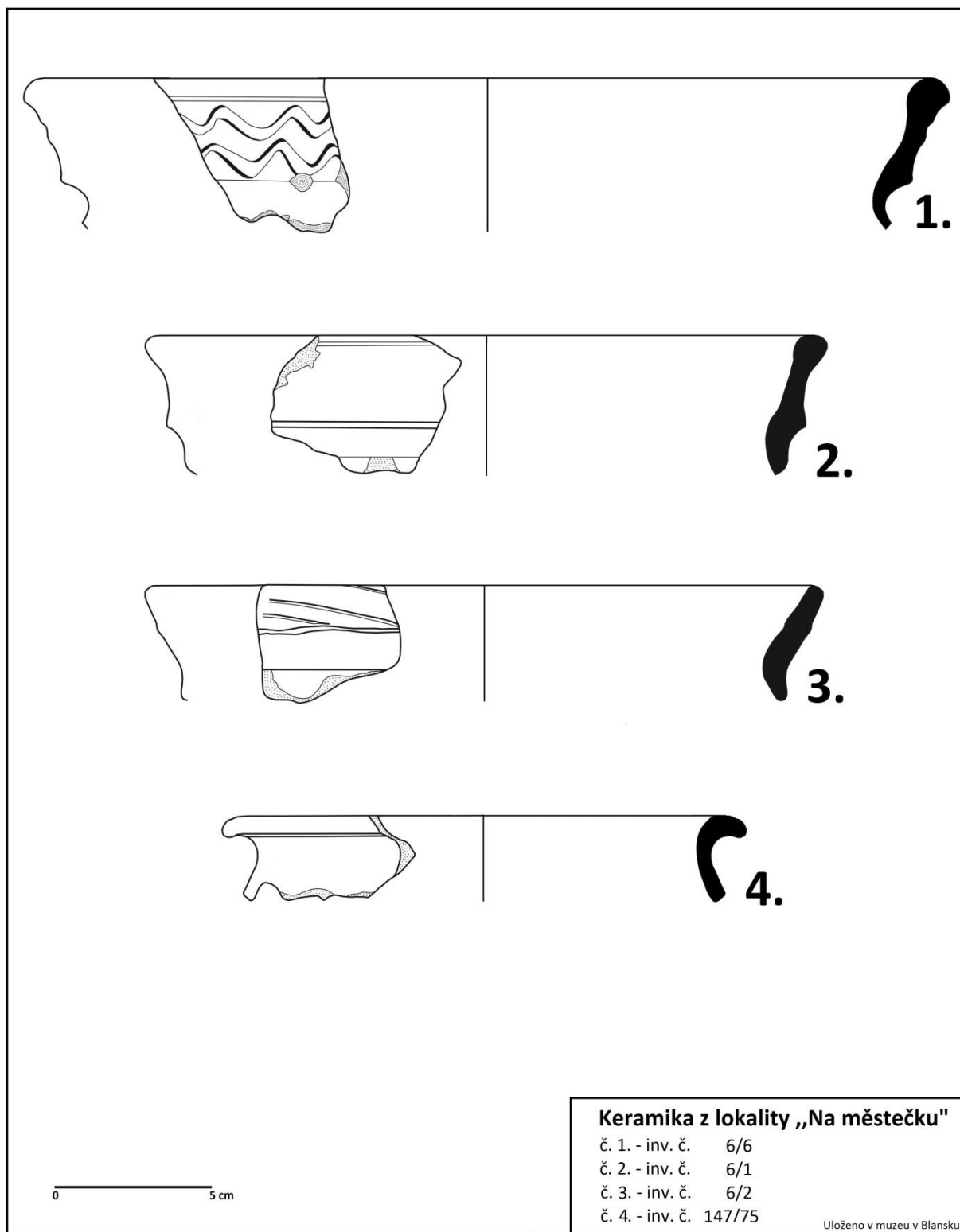
ZSO Holštejn

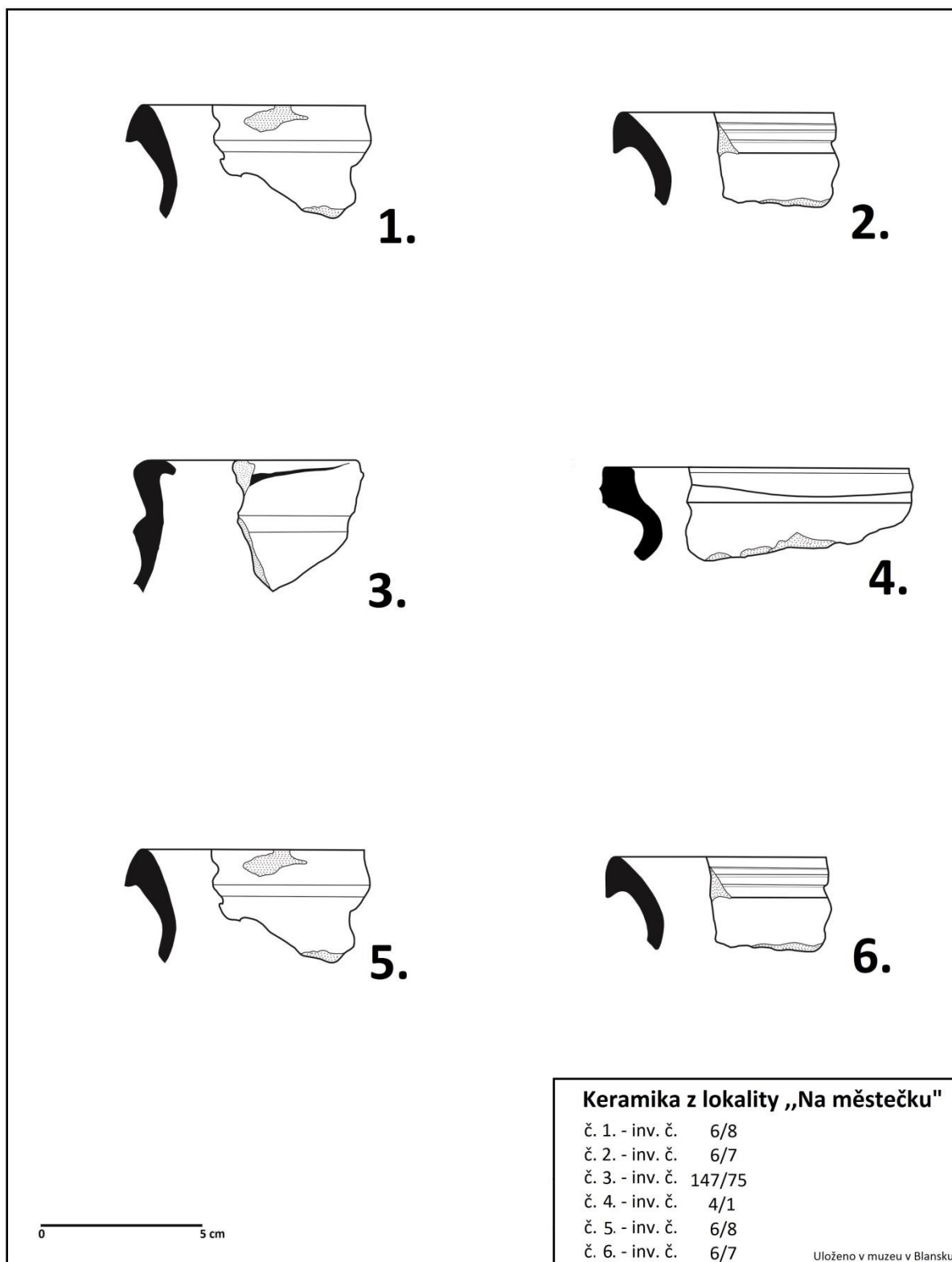
Obr. 1. Keramika z lokality „Na městečku“ Holštejn (kresba: V. Kolomazníček).

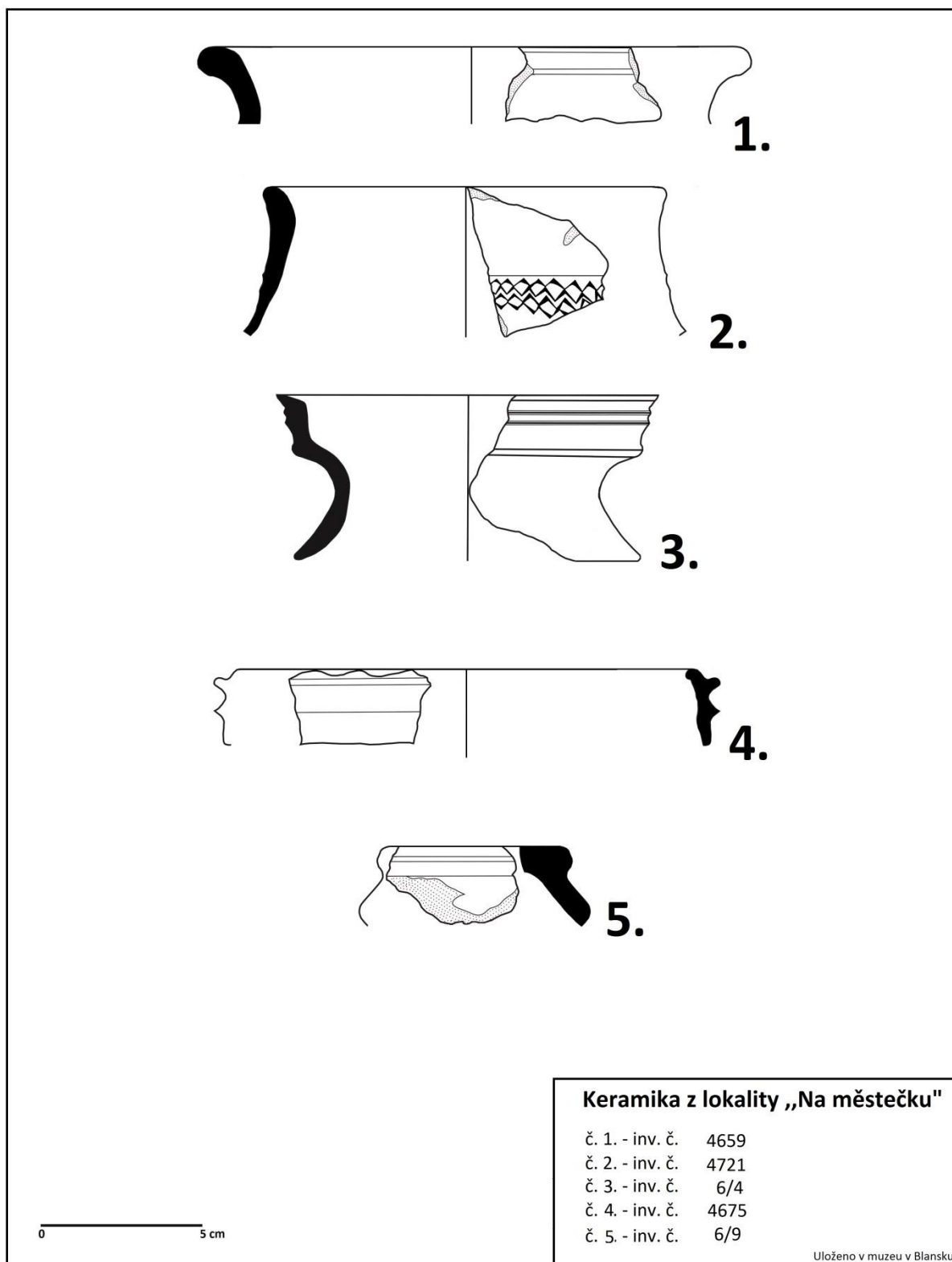
Obr. 2. Keramika z lokality „Na městečku“ Holštejn (kresba: V. Kolomazníček).

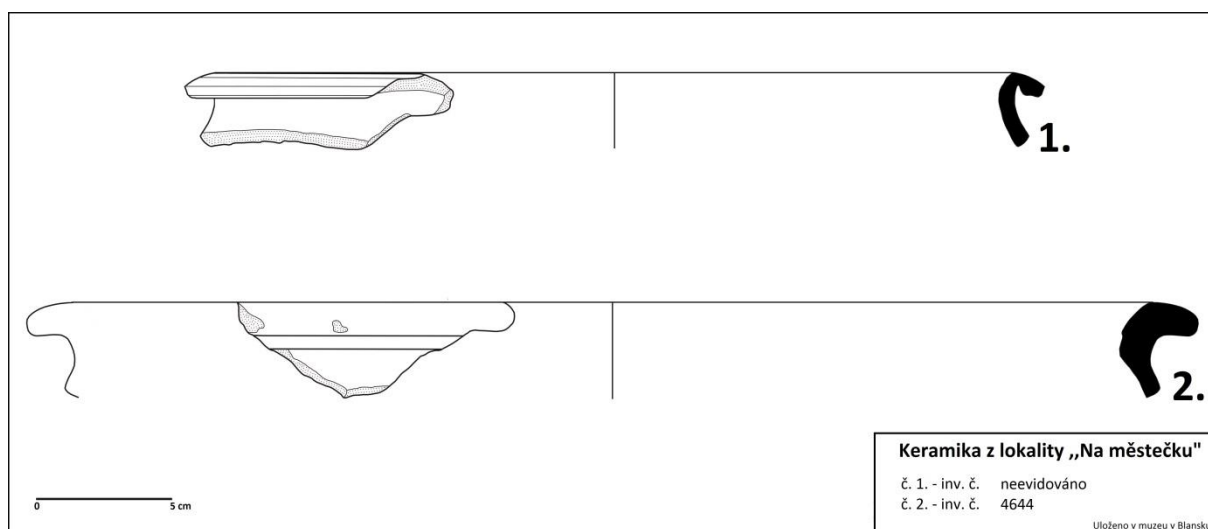
Obr. 3. Keramika z lokality „Na městečku“ Holštejn (kresba: V. Kolomazníček).

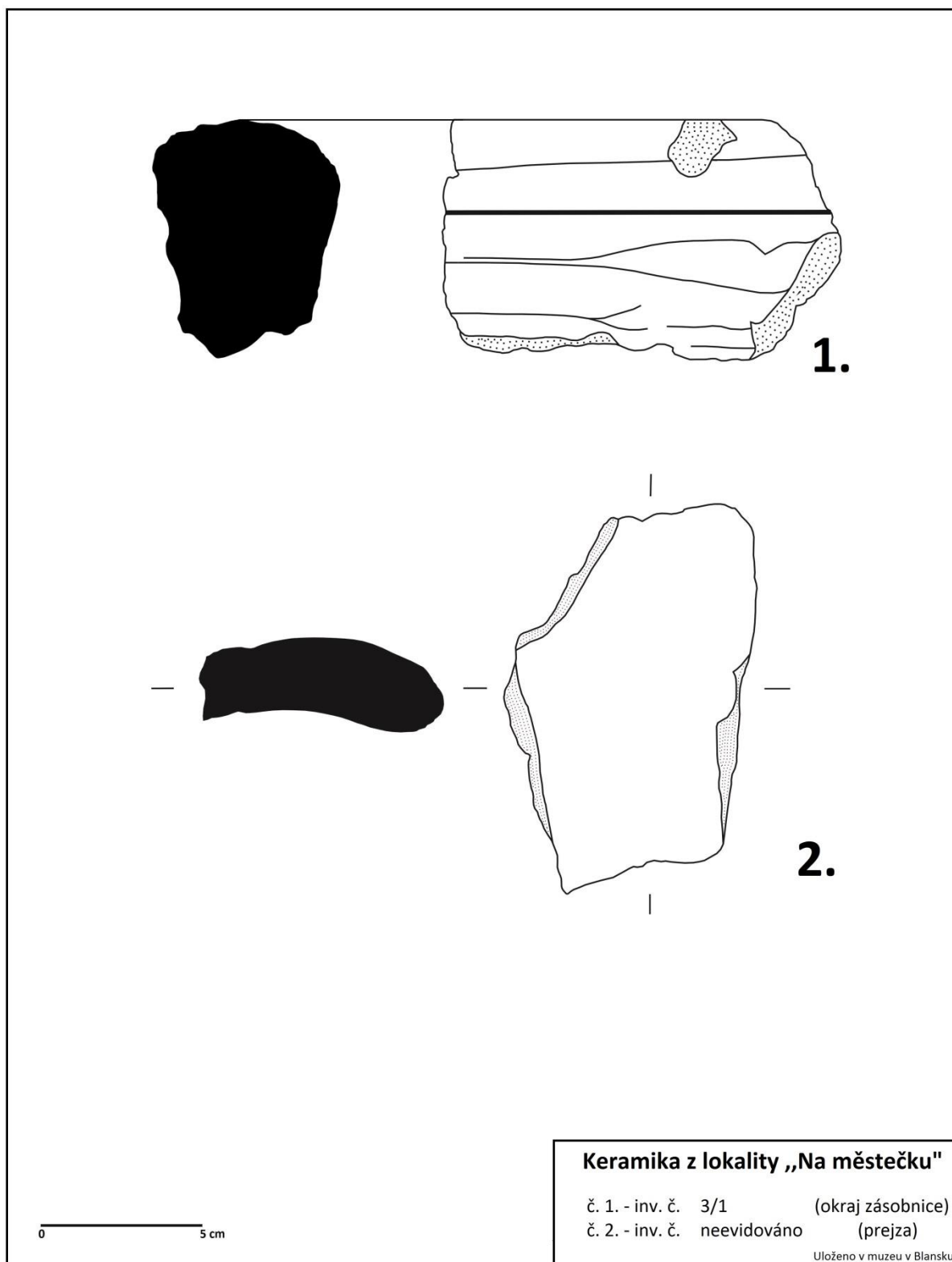
Obr. 4. Keramika z lokality „Na městečku“ Holštejn (kresba: V. Kolomazníček).

Obr. 5. Keramika z lokality „Na městečku“ Holštejn (kresba: V. Kolomazníček).

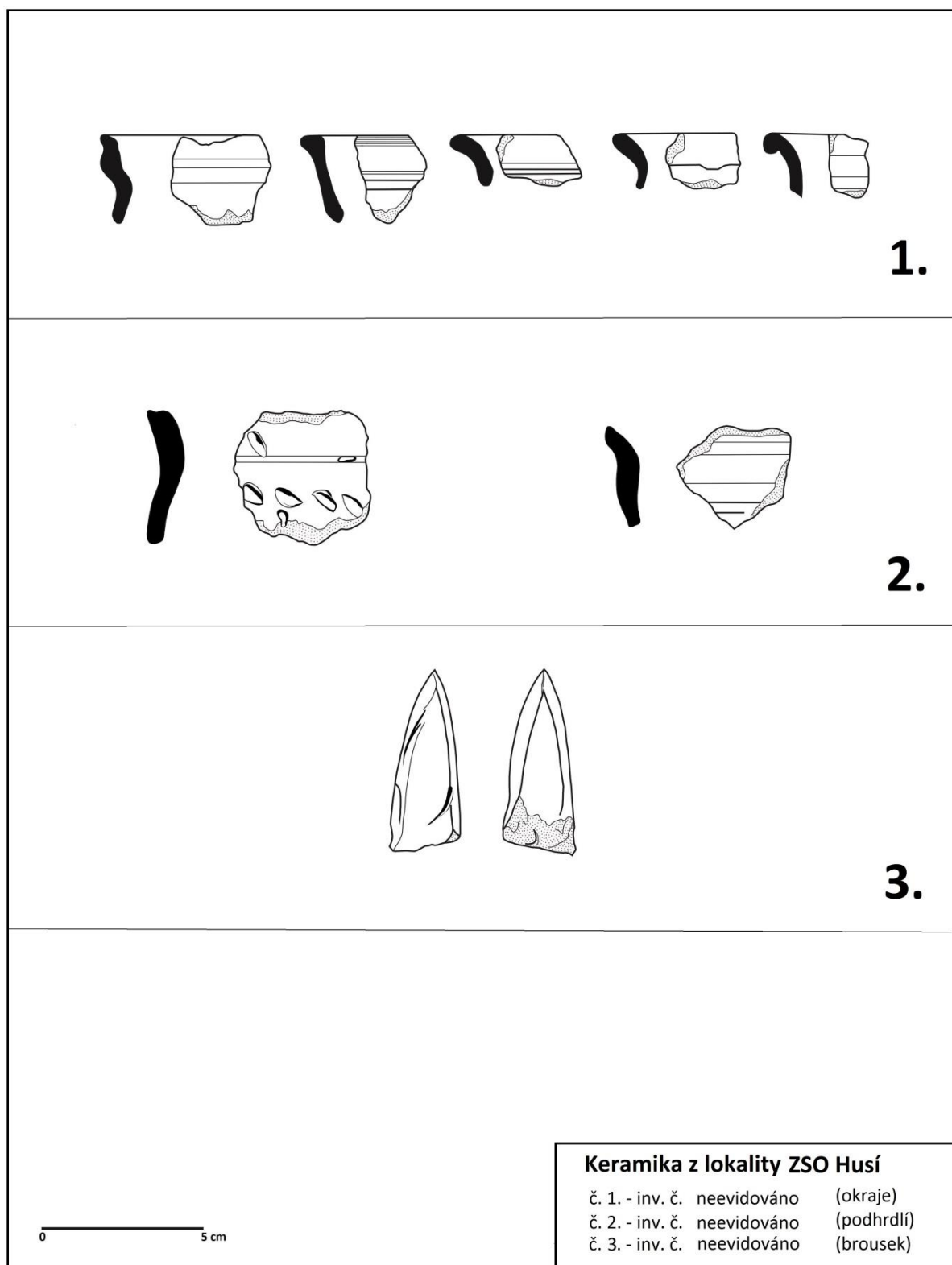

Obr. 6. Keramika z lokality „Na městečku“ Holštejn (kresba: V. Kolomazníček).

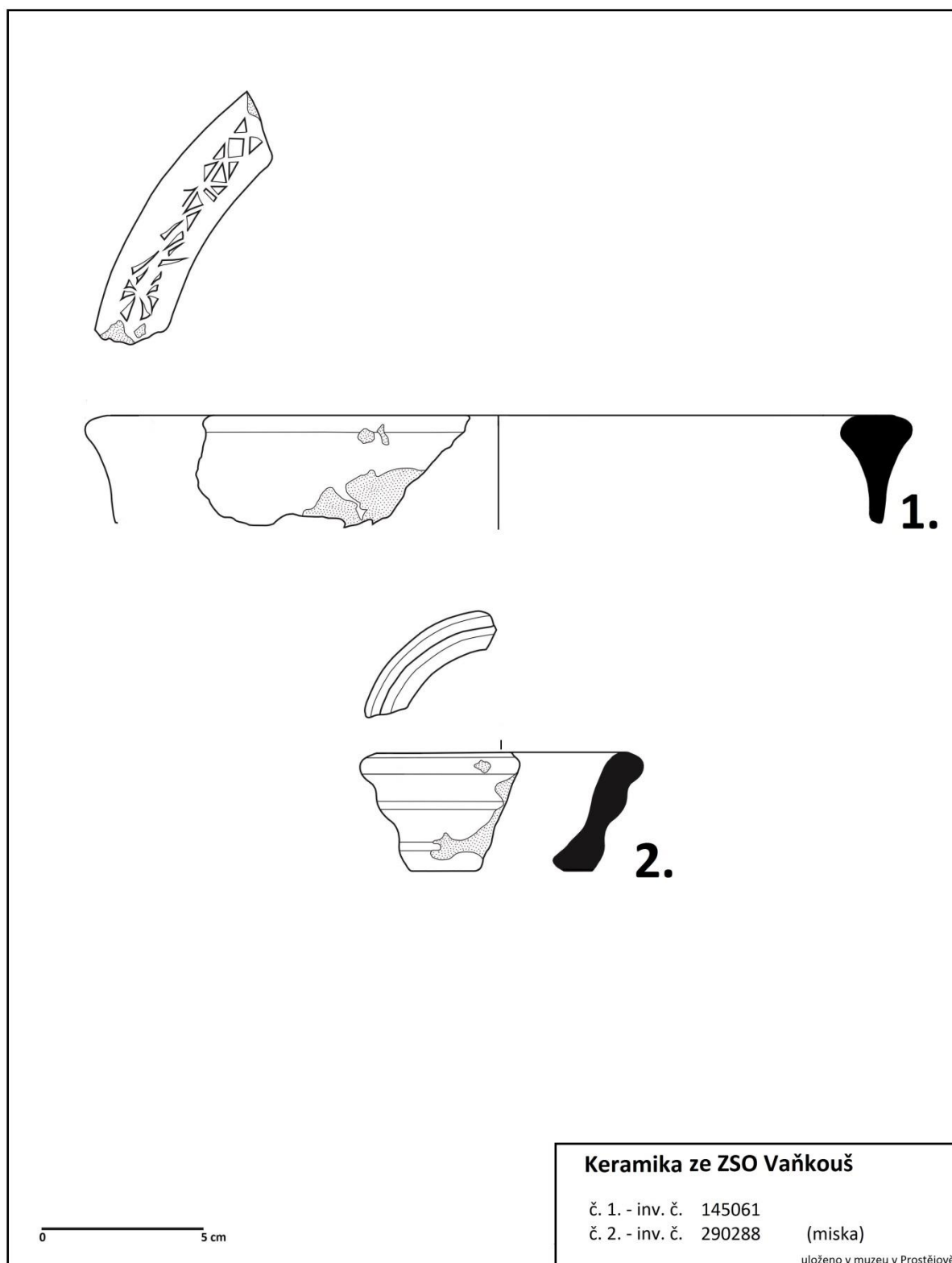
Obr. 6. Keramický materiál z lokality „Na městečku“ Holštejn (kresba: V. Kolomazníček).

15.2 ZSO Husí

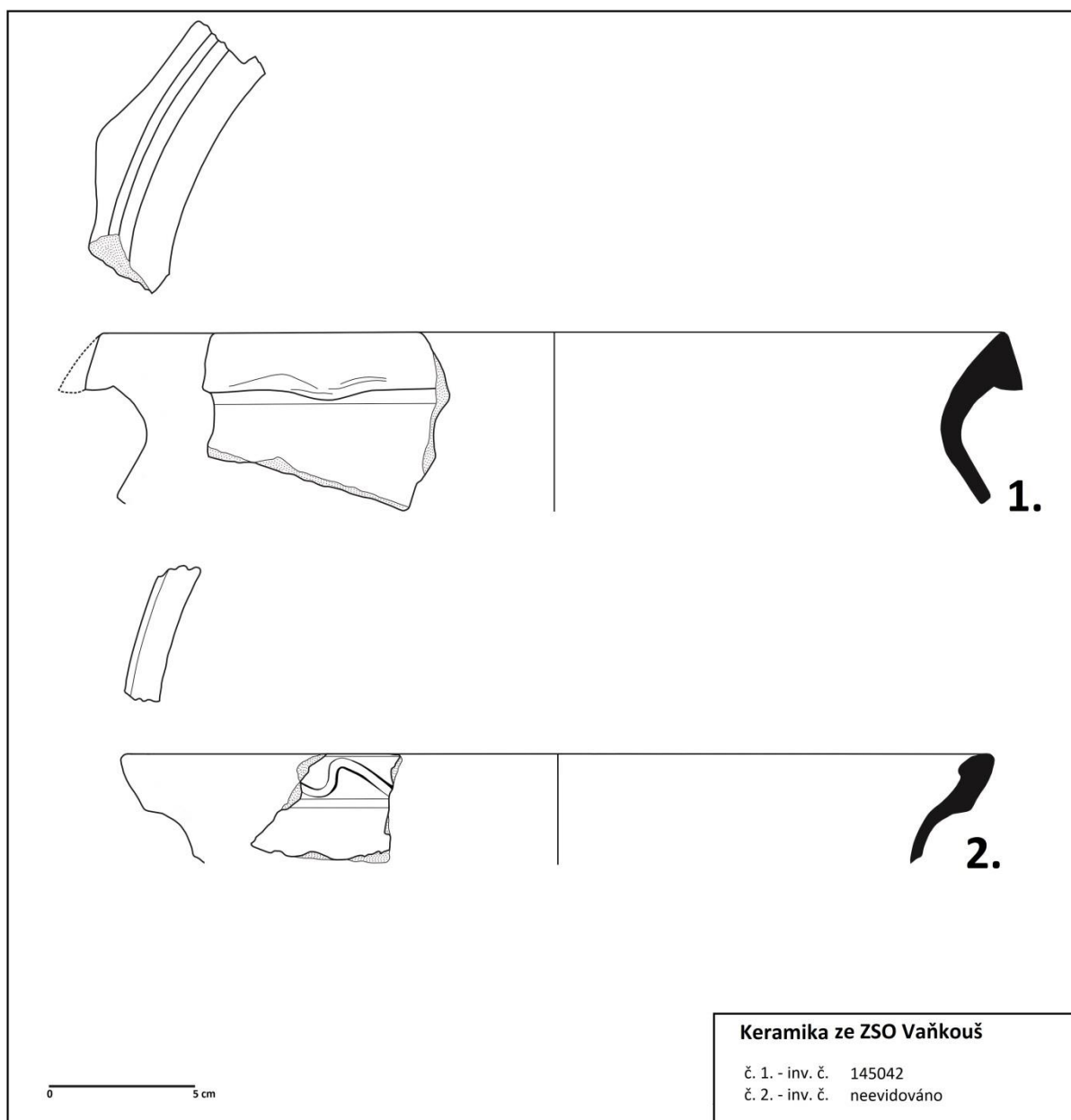

Obr. 7. Keramický materiál a kamenný brousek ze ZSO Husí (kresba: V. Kolomazníček).

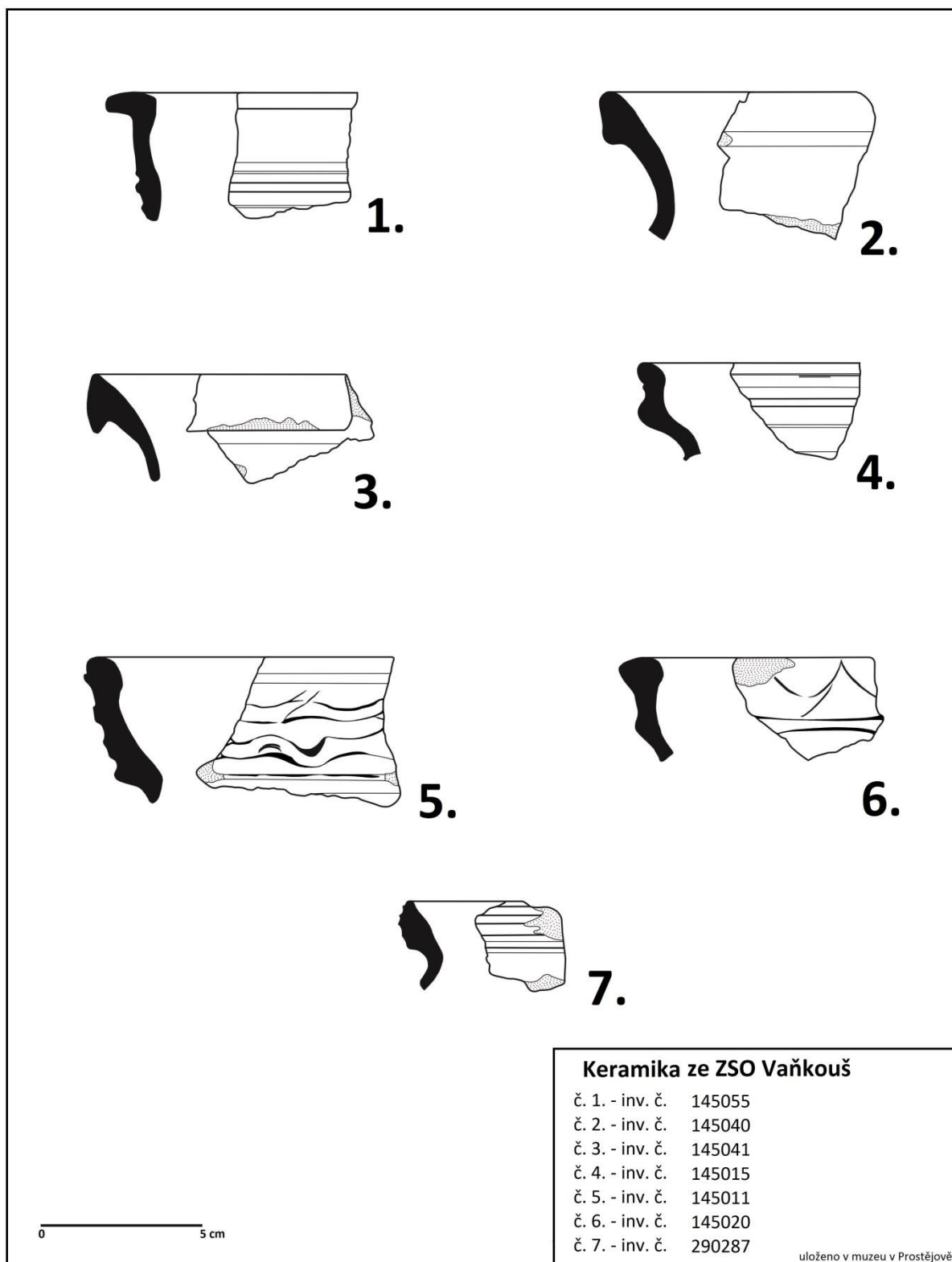
15.3 ZSO Vaňkouš

Obr. 8. Keramický materiál ze ZSO Vaňkouš (kresba: V. Kolomazníček).

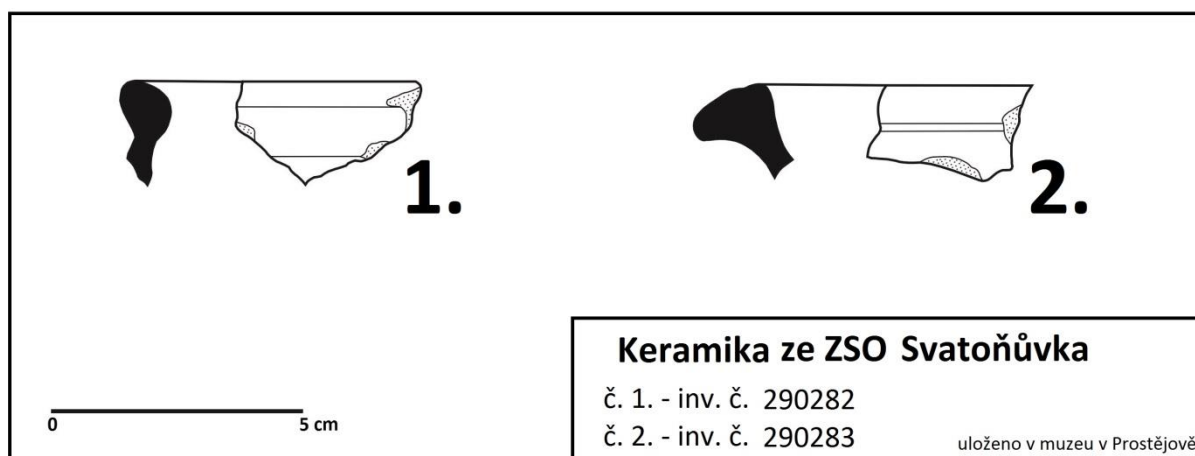

Obr. 9. Keramický materiál ze ZSO Vaňkouš, artefakt č. 1 je uložený v muzeu v Prostějově, artefakt č. 2 pochází z povrchové prospekce V. Kolomazníčka z 1. 5. 2017 (kresba: V. Kolomazníček).

Obr. 10. Keramický materiál ze ZSO Vaňkouš (kresba: V. Kolomazníček).

15.4 Svatoňůvka

Obr. 11. Keramický materiál ze ZSO Svatoňůvka (kresba: V. Kolomazníček).

20. Fotodokumentace

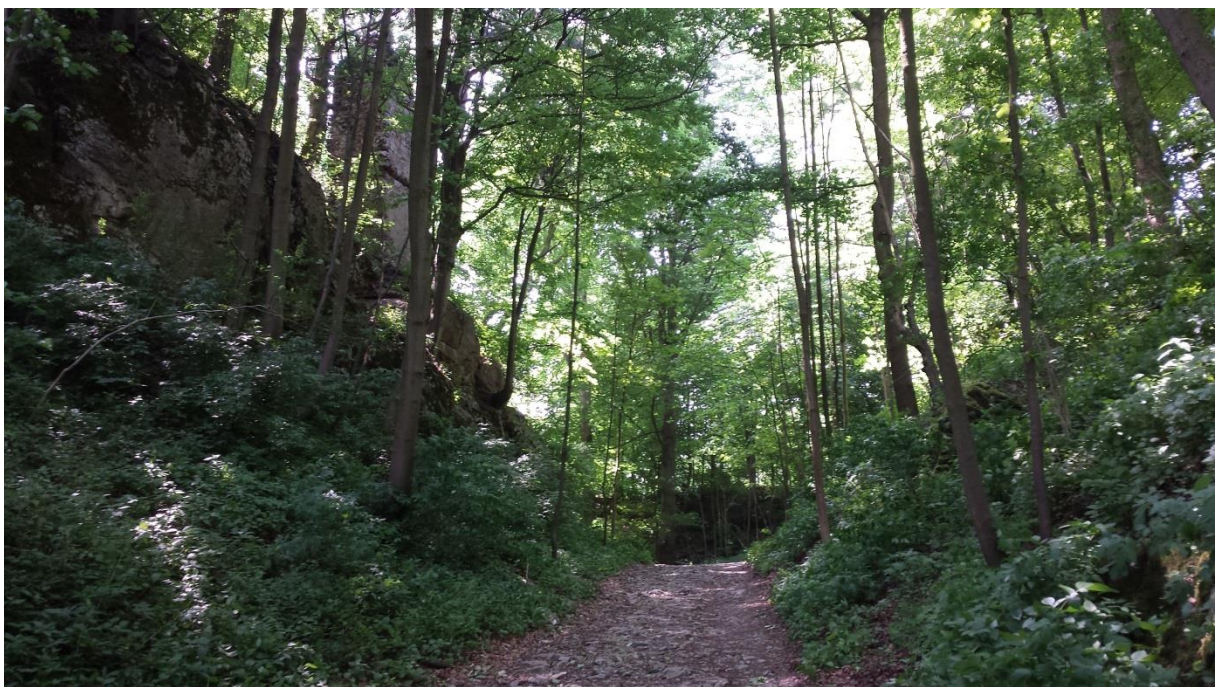
Holštejn

Obr. 1. Lokalita na městečku, pohled z hradu (Foto: V. Kolomazníček).

Obr. 2. Lokalita na městečku, v popředí vápencový ostroh se zbytky hradu (Foto: V. Kolomazníček).

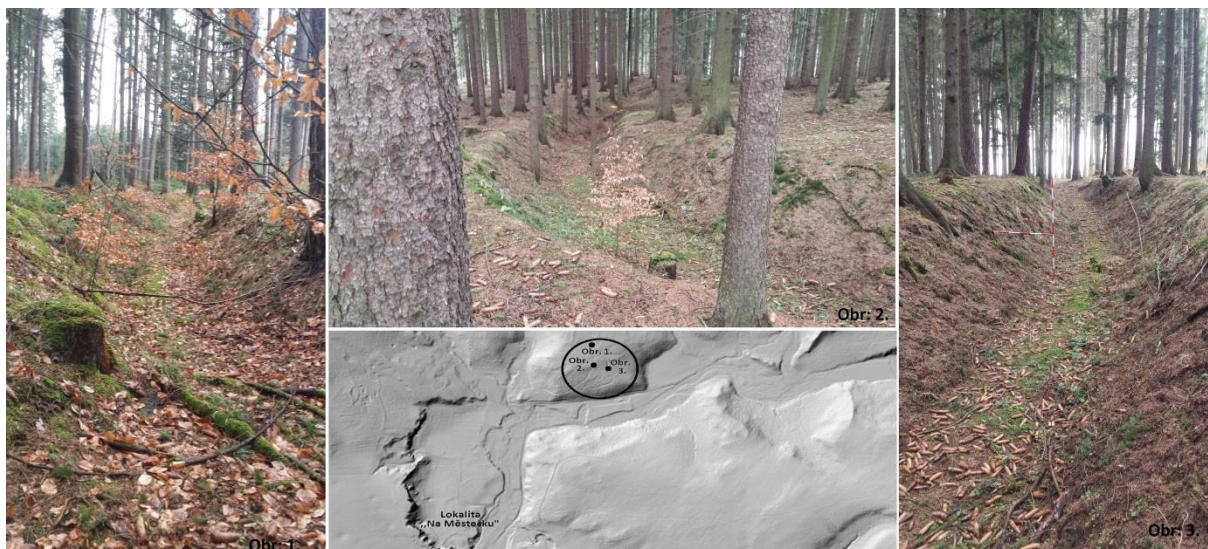
Obr. 3. Cesta vedoucí hradním příkopem z lokality Na městečku směrem k hradu, k zaniklé vápence a dále k Šošůvce. Vlevo je viditelný pozůstatek obvodové stěny hradu (Foto: V. Kolomazníček).

Obr: 4. Jediná dochovaná budova z Holštejna, středověký mlýn (Foto: V. Kolomazníček).

Obr: 5. Propadání Bílé Vody, jeskyně Hladomorny (Lidomorna), hraniční kámen?, poblíž lokality Na městečku (Foto: V. Kolomazníček).

Obr: 6. Úvozové cesty u Holštejna směrem na ZSO Husí a Bohdalůvku (Foto: V. Kolomazníček).

Obr. 7. Fragментy keramiky z Holštejna nesoucí znaky po orbě, uloženo v muzeu Blansko (Foto: V. Kolomazníček).

Obr. 8. Velký kus mazanice z Holštejna (lokality Na Městečku), uloženo v muzeu Blansko (Foto: V. Kolomazníček).

Obr. 9. Hrad Holštejn vlevo nahoře malba v místním hostinci – severní strana (Petýrek), vlevo dole rekonstrukce hradu – západní strana podle Brachtla, uprostřed dole (severní strana) a napravo (jižní strana) rekonstrukce hradu podle E. Černého.

Bohdalůvka

Obr. 10. Lokalita lesní louka Bohdalůvka (Foto: V. Kolomazníček).

Obr. 11. Bohdalůvka – zbytky mezních pásů a plužin dochovaných v lesním terénu (Foto: V. Kolomazníček).

Husí

Obr. 12. Lokalita ZSO Husí – Uprostřed na nejvyšším místě (lesní hájek) údajné místo středověkého kostela (Foto: V. Kolomazníček).

Obr. 13. Lokalita ZSO Husí, v popředí kamenolom (Foto: V. Kolomazníček).

Obr. 14. Lokalita ZSO Husí, nápadné zbytky kamení, zde se vyskytuje i větší počet fragmentů keramiky (Foto: V. Kolomazníček).

Svatoňůvka

Obr. 15. Lokalita ZSO Svatoňůvka (Foto: V. Kolomazníček).

Obr. 16. Lokalita ZSO Svatoňůvka, čtyřúhelníkový relikv s vkleslinou a náspem (Foto: V. Kolomazníček).

Obr. 17. Lokalita ZSO Svatoňůvka, terénní úpravy východně od ZSO (Foto: V. Kolomazníček).

Obr. 18. Lokalita ZSO Svatoňůvka, zaniklá cesta směřující do Svatoňůvky v lučném porostu (Foto: V. Kolomazníček).

Vaňkouš

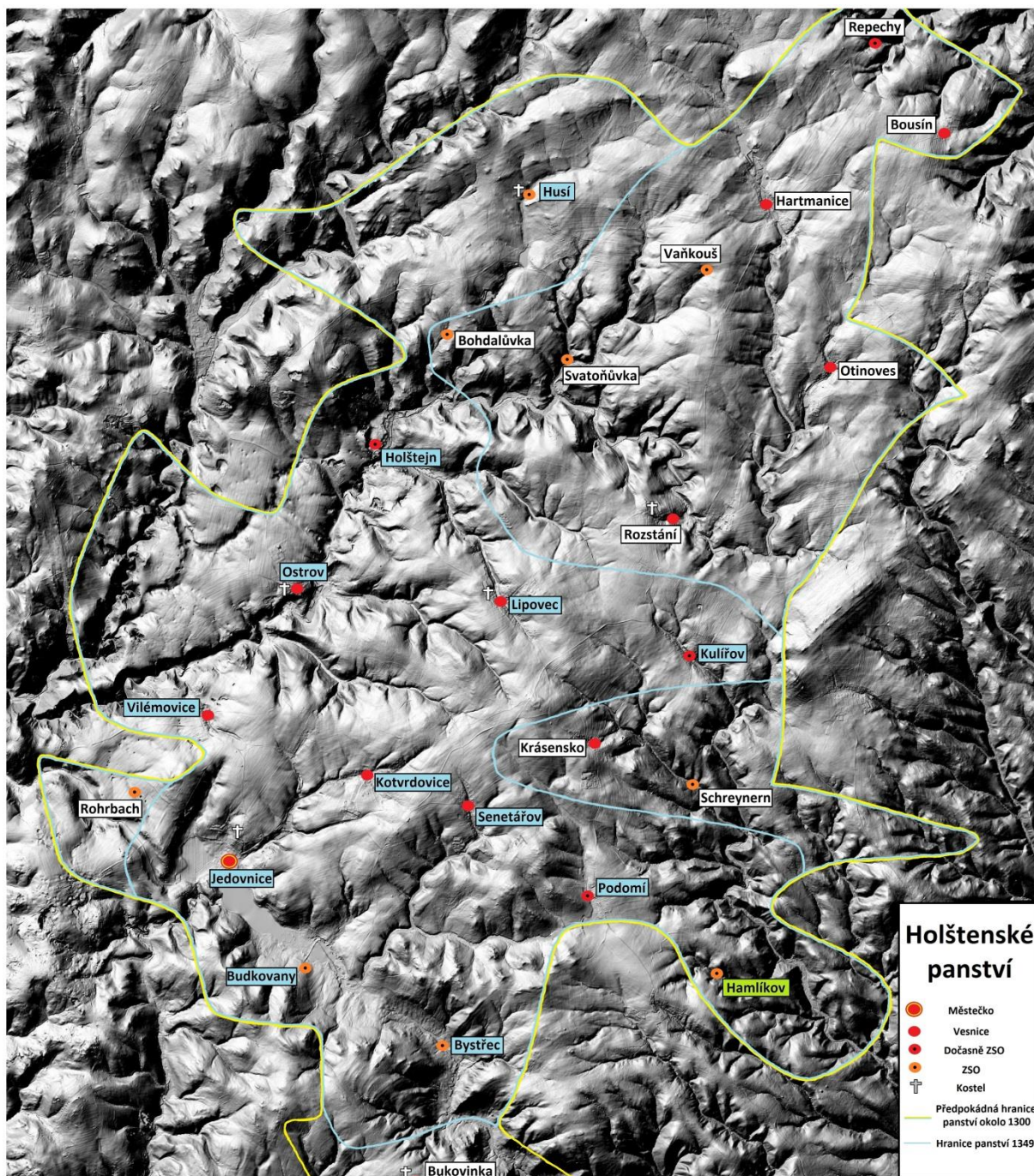
Obr. 19. Lokalita ZSO Vaňkouš, pohled na zalesněnou část ZSO vpravo pozůstatky hráze středověkého rybníčku (Foto: V. Kolomazníček).

Obr. 20. Lokalita ZSO Vaňkouš, nelegální detektorové výkopy (vyznačené trasírkami) u středověkého stavení poblíž reliktu u tříprostorového domu z 18. století (Foto: V. Kolomazníček).

Obr. 21. Lokalita ZSO Vaňkouš, úvozová cesta vedoucí v těsné blízkosti ZSO (Foto: V. Kolomazníček).

Obr. 22. Lidarová mapa holštejnského panství s lokalizací vesnic (zpracoval: V. Kolomazníček).

(F. III. r. b.) 23. Dominus Czenco de Lipa vendidit domino Wocconi de Holenstain ipsum castrum Holenstain cum curtulis sub eodem situs et villis Hertwigslog cum silua dicta Thenwald villa Zybothslog, villa Kylein, villa Boda, villa Czynols, villa Gothfridslog, villa Merhliaslagn, villa Vraichslog, oppido Gedwicz, villa Wylhlemslog, media villa Preterslog cum duabus siluis specialibus, cum curijs, allodijs adiacentibus piscinis, molendinis, aquis aquarumque decursibus, pascuis, pratis, venacionibus et omni dominio, vna cum iuribus patronatus in dictis bonis sibi ac suis heredibus, seu successoribus legitimis libere ac hereditarie resignavit, promittens sibi dicta bona ac suis heredibus seu successoribus ab omni impetitione sub ypotheca rerum suarum secundum ius terre inviolabiliter disbrigare.

Obr. 23. Výčet jmen osad z Holštejnského panství z roku 1349 (ZDB 1, č. 23, s. 2).

